

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

Ujęcie syntetyczne

Mocne strony:	Słabe strony:
<ul style="list-style-type: none"> • Duża liczba mieszkańców, relatywnie duża gęstość zaludnienia, znacząca liczebność miejscowości wiejskich. Duża liczba względnie młodych pracowników na obszarach wiejskich. Korzystna struktura wiekowa kierowników gospodarstw w odniesieniu do średniej w krajach UE. • Relatywnie niewielka skala bezrobocia, w tym wśród młodych mieszkańców wsi. • Wzrost poziomu wykształcenia oraz podnoszenie kwalifikacji mieszkańców wsi. Nasilony proces profesjonalizacji pracy rolnika. • Walory przyrodnicze i turystyczne obszarów wiejskich • Poprawa stanu wyposażenia w przedmioty trwałego użytkowania (baza zasobowa) • Kapitał społeczny mieszkańców wsi. Zaangażowanie w działania na rzecz lokalnej społeczności. Relatywnie duża liczba organizacji i ugrupowań o charakterze społecznym. • Rodzinny charakter dużej liczby gospodarstw rolnych. Funkcja społeczna małych gospodarstw rolnych jako miejsca zatrudnienia członków rodziny nie mogących znaleźć zatrudnienia poza rolnictwem. • Wielkość zasobów biomasy 	<ul style="list-style-type: none"> • Procesy demograficzne; wyludnianie się i marginalizacja dużej części regionów wiejskich; migracja zagraniczna i do miast z obszarów wiejskich. • Nadwyżki siły roboczej w rolnictwie. Niska wydajność pracy w rolnictwie • Rozdrobnienie gospodarstw rolnych • Niedostateczna liczba miejsc pracy pozarolniczej na wsi. • W tym: głównie dostępne miejsca pracy w sektorze usługowym, rzadziej produkcyjnym, największy udział w kreowaniu wiejskiego rynku pracy mają mikroprzedsiębiorstwa (tj. małe i średnie firmy). • Relatywnie często dostępne niskopłatne i niskiej jakości miejsca pracy • Braki w rozwoju infrastruktury technicznej i społecznej na obszarach wiejskich. • Zapóźnienia infrastrukturalne w zakresie dostępu do specjalistycznych placówek usługowych w porównaniu z miastami. • Deficyt energii elektrycznej i ciepłej • Zagospodarowanie odpadów komunalnych • Niewystarczający poziom świadomości ekologicznej, wiedzy o zmianach klimatu oraz praktyk prośrodowiskowych mieszkańców wsi • Zróżnicowanie stanu zasobów dziedzictwa kulturowego
Szanse:	Zagrożenia:
<ul style="list-style-type: none"> • Wzrost poziomu rozwoju gospodarczego regionów wiejskich w oparciu o wykorzystanie nowych modeli biznesowych i rozwój biogospodarki. • Wzrost świadomości ekologicznej społeczeństwa. • Silnie zaznaczające się działania mające na celu dbałość o środowisko, wzrost znaczenia zachowań pro-ekologicznych np. biogospodarki, gospodarki odpadami • Wysokie walory kulturowe, środowiskowe i turystyczne obszarów wiejskich oraz znaczące obszary leśne umożliwiające dalszy rozwój turystyki wiejskiej, powstawania gospodarstw socjalnych (ekonomii wolnego czasu), wykształcanie się trendów konsumpcyjnych przyczyniające się do powstawania nowych obszarów konsumpcyjnych i nowych sektorów produkcyjnych. • Rosnące zainteresowanie i umiejętności posługiwania się technologiami informacyjno-komunikacyjnym w społeczeństwie. Rozwój nowoczesnej i taniej infrastruktury połączeń internetowych. 	<ul style="list-style-type: none"> • Postępujący proces starzenia się społeczeństwa. • Wzrost liczby gospodarstw osób starszych, samotnych (małe gospodarstwa jednoosobowe). • Wyższe zagrożenie ubóstwem niż w miastach. • Wpływ zmian klimatu na strukturę produkcji i dochody rolników. Degradacja (pogorszenie jakości), uszczuplanie zasobów naturalnych: wód, powietrza, lasów, gleb, organizmów żywych, krajobrazu, stanowiących unikalny potencjał obszarów wiejskich • Braki w gospodarce ściekowej na obszarach wiejskich • Trudności w zakresie dostępu do nowoczesnych połączeń internetowych. • Wzrost zainteresowania obszarami wiejskimi jako miejscem zamieszkania • Zmniejszanie się zasobów wodnych

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

Ujęcie opisowe

Zasadniczą charakterystyką określającą możliwości i skalę wzrostu gospodarczego, zatrudnienia, poszerzenia włączenia społecznego oraz rozwoju lokalnego jest zróżnicowanie społeczno-ekonomiczne obszarów wiejskich w Polsce. W istotnym stopniu jest ono pochodną ukształtowanych historycznie trajektorii rozwojowych, warunków strukturalnych, lokalizacyjnych, a także aktualnych globalnych i regionalnych procesów ekonomicznych, polegających na tendencji do koncentracji kapitału, ludności i działalności gospodarczych w dużych ośrodkach miejskich¹. W konsekwencji utrzymują się odmienności między obszarami wiejskimi położonymi w sąsiedztwie metropolii i dużych miast (tereny podmiejskie), terenami wiejskimi pośrednimi (obok miast i małych miasteczek) i wiejskimi obszarami peryferyjnymi, oddalonymi od ośrodków miejskich. Dodatkowo na zróżnicowania międzyregionalne nakładają się wyraźne różnice wewnątrzregionalne. Poszczególne kategorie terenów wiejskich charakteryzują się odmiennymi warunkami przyrodniczo-klimatycznymi, ukształtowaniem terenu, strukturą gospodarczą i składem społecznym, które łącznie określają stan i perspektywy jakości życia ludności, w tym wzrostu ekonomicznego.

Prowadzone w IERiGŻ-PIB badania wykazały, iż od szeregu lat coraz większa część tej populacji nie jest związana z gospodarstwem rolnym. Liczba wiejskich rodzin bezrolnych, tj. nieposiadających ziemi lub użytkujących działki poniżej 1 ha UR, uległa znaczącemu zwiększeniu. (W 2018 r. na obszarach wiejskich było 12142 tys. ludności w wieku 15 lat i więcej, w tym 3 629 tys. związanej z gospodarstwem rolnym (29,9%) i 8513 tys. ludności bezrolnej (70,1%)². Podstawowym wyznacznikiem tego procesu było odchodzenie ludności wiejskiej od zajęć rolniczych i jej aktywizacja zawodowa w innych działach gospodarki lub zakończenie okresu działalności produkcyjnej ze względu na osiągnięcie wieku emerytalnego. Najczęściej swój status ekonomiczny zmieniały rodziny użytkujące gospodarstwa o relatywnie małym obszarze³. Z prowadzonych w IERiGŻ-PIB badań wynika, iż proces dezagraryzacji zatrudnienia w polskiej gospodarce będzie postępował. Tempo zmniejszania się liczby pracujących w rolnictwie będzie zależało nie tylko od sytuacji demograficznej ludności Polski i przeobrażeń strukturalnych w rolnictwie, ale przede wszystkim od postępu w rozwoju nierolniczych sektorów gospodarki i rozwoju gospodarczego obszarów wiejskich.⁴ Procesy dywersyfikacji aktywności zawodowej ludności wiejskiej ulegały wzmocnieniu wraz z zaawansowaniem procesów dostosowania polskiej gospodarki do funkcjonowania w warunkach konkurencji i struktur gospodarczych UE, a przede wszystkim wraz ze wzrastającą możliwością podjęcia pracy zarobkowej w kraju i za granicą⁵.

W 2004 r. dochody przeciętnego gospodarstwa domowego na wsi pochodziły w 37% z pracy najemnej (miasta 49%), 6% pracy na własny rachunek (miasto 9%), 13% z rolnictwa (miasto 0%), 39% ze świadczeń społecznych (miasto 34%), 5% pozostałe (miasto 8%). W 2018 r.: w 47% z pracy najemnej

¹ Gorzelak G. 2009: *Fakty i mity rozwoju regionalnego*, Studia Regionalne i Lokalne t. 2 nr 36, s. 5-27.

² Obszary wiejskie w 2018 roku. GUS, Warszawa 2020, tabl. 1 w Exel.

³ *Zmiany strukturalne* ..., s. 4.

⁴ Chmieliński P., Dudek M., Karwat-Woźniak B., Wrzochalska A.: *Zintegrowany rozwój lokalny w kontekście zmian w relacjach wiejsko-miejskich*, Monografie PW 2015-2019 nr 55, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2017, s.123.

⁵ *Zmiany strukturalne* ..., s. 3.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

(miasta 55%), 7% pracy na własny rachunek (miasto 9%), 11% z rolnictwa (miasto 0%), 32% ze świadczeń społecznych (miasto 31%), 3% pozostałe (miasto 4%)⁶.

PROJEKT

⁶ Chmielewska B, Zegar J.St.: *Poziom życia na wsi na tle kraju i Unii Europejskiej*. Rozdział 6 w: *Polska Wieś 2020. Raport o stanie wsi*. Red. nauk. J. Wilkin, A. Hałasiewicz. Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, FDPA, Warszawa, 2020, s. 123.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

1. OBSZAR KRAJU

Mocne strony

Duża liczba mieszkańców, relatywnie duża gęstość zaludnienia, znacząca liczebność miejscowości wiejskich. Duża liczba względnie młodych pracowników na obszarach wiejskich. Korzystna struktura wiekowa kierowników gospodarstw w odniesieniu do średniej w krajach UE.

Cechą wyróżniającą Polskę wśród państw członkowskich UE jest duża powierzchnia obszarów wiejskich i znaczący rozmiar populacji wiejskiej. Według danych Eurostatu w 2017 roku tereny klasyfikowane jako typowo wiejskie (*predominantly rural*) zajmowały ponad połowę terytorium kraju (52,1%). Zamieszkiwało je 13,3 mln osób, czyli 35% całej populacji. Polska należy zatem do krajów o ponadprzeciętnie wysokim udziale ludności wiejskiej i jej koncentracji na terenach klasyfikowanych jako wiejskie⁷. Ludność wiejska w Polsce zamieszkuje relatywnie dużą liczbę miejscowości (52,5 tys.), co przekłada się na rozproszenie struktury osadniczej kraju. Przeciętna gęstość zaludnienia regionów wiejskich w naszym kraju, była wysoka, w porównaniu ze średnią dla regionów wiejskich we wszystkich państwach w UE-28⁸.

Struktura wieku mieszkańców regionów wiejskich w Polsce była korzystniejsza niż przeciętnie dla obszarów wiejskich w całej UE-28. W 2017 roku w Polsce na obszarach wiejskich, udział osób w wieku aktywności zawodowej (tj. w wieku 15-64 lata) wynosił 68,7% i był wyższy niż średnio w UE-28 (64,0%), a udział osób do 15 roku życia był na poziomie 15,4% (w UE-28 – 15,3%)⁹.

W odniesieniu do grupy kierowników gospodarstw rolnych w Polsce, w roku 2016, nieco połowa z nich (51,3%) była w grupie wiekowej od 35 do 54 lat, a co dziesiąta (10,2%) nie przekroczyła 35 lat. W tej grupie osób relacja procenta osób w wieku do 35 lat do odsetka osób w wieku co najmniej 55 lat w naszym kraju wynosiła 0,27. Tym samym wskaźnik ten był jednym z najwyższych w państwach UE-28, która dla wszystkich państw członkowskich UE 0,09.¹⁰ Relatywnie korzystną strukturę wiekową kierowników gospodarstw rolnych odbierać można także jako ich zdolność absorpcyjną do wdrażania innowacji.

Relatywnie korzystną strukturę wiekową kierowników gospodarstw rolnych wraz z wysokim poziomem kwalifikacji zawodowych części osób z tej grupy należy postrzegać jako potencjalne czynniki zwiększenia innowacyjności krajowej gospodarki rolno-żywnościowej. Z przeprowadzonych szacunków wynikało, że w ostatnich latach potencjał do wprowadzania innowacji wdrażanie nowoczesnych rozwiązań technicznych i technologicznych dotyczyło 18-19% gospodarstw rolnych

⁷ w 2017 roku średni udział ludności wiejskiej w UE-28 wynosił 19,2%. Według danych Eurostatu w latach 2012-2017 odsetek populacji wiejskiej w Polsce zmniejszył się o 1 pp. Jednocześnie przeciętna gęstość zaludnienia regionów wiejskich w Polsce była relatywnie wysoka i wynosiła 83 osoby na km². Była ona większa o 32 osoby niż przeciętna dla UE-28 (51 osób/km²). Mieszkańcy polskiej wsi stanowili jednocześnie 14% wszystkich osób z obszarów typowo wiejskich w UE-28, *Obszary wiejskie w Polsce w 2016 roku*, 2017: GUS, Warszawa, s. 76; *CAP Context Indicators 2014-2020, 1. Population*, 2018 update, https://ec.europa.eu/assets/agri/cap-context-indicators/documents/c1_en.pdf, (dostęp: 29.05.2019).

⁸ Diagnoza..., wskaźnik C.02, s.52.

⁹ Diagnoza..., wskaźnik C.03, s.52.

¹⁰ Diagnoza..., wskaźnik C.14, s.60-61.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

w Polsce o powierzchni 1 ha UR i więcej¹¹. Badania dokumentują, iż zwiększona skala ekoinnowacyjności w rolnictwie sprzyja rozwojowi społeczno-gospodarczemu mierzonego na poziomie krajów¹².

Walory przyrodnicze i turystyczne obszarów wiejskich

W Polsce znacząca część obszarów wiejskich obejmuje tereny cenne przyrodniczo i turystycznie¹³. Warto podkreślić fakt, iż chociaż w latach 2000-2012 powierzchnia obszarów wiejskich w Polsce zmniejszyła się (o 4,7%; EU-28: 1,4%), to powierzchnia naturalnych użytków zielonych¹⁴ pozostawała bez zmian. Jednocześnie na obszarze Polski, w tym okresie, odnotowano wzrost powierzchni lasów (o 1,4%; EU-28: 1,1%) oraz wzrost powierzchni obszarów antropogenicznych¹⁵ (o 2,4% (EU-28: 0,7%) .

Dane zebrane przez IERiGŻ-PIB z różnych miejscowości wiejskich położonych w różnych częściach Polski świadczyły o tym, że w większości z nich zidentyfikowano usytuowanie obiektów i przestrzeni ważnych z punktu widzenia ochrony środowiska, dziedzictwa przyrodniczego i kulturalnego. Wśród nich należy wyróżnić parki narodowe, parki krajobrazowe, obszary cenne przyrodniczo i chronione (rezerваты przyrody, obszary Natura 2000), pomniki przyrody oraz obszary wodne (kąpieliska, jeziora). W części wsi znajdowały się również dobra kultury o wartości historycznej, takie jak zabytki sakralne (kościóły, cmentarze), zabytki architektury i zabudowania mające wartość historyczną (dworki, mury obronne, pałace, warsztaty pracy)¹⁶.

Słabe strony

Rozdrobnienie gospodarstw rolnych

Według danych Eurostatu w 2017 roku w Polsce funkcjonowało 1,4 mln gospodarstw rolnych, gdzie prace świadczyło 3,1 mln osób¹⁷. Wśród polskich gospodarstw rolnych znaczną grupę stanowiły podmioty o małym potencjale produkcyjnym. Ponad połowę gospodarstw rolnych w kraju (54,3%)

¹¹ Józwiak W., Kagan A., Mirkowska Z. 2012: *Innowacje w polskich gospodarstwach rolnych, zakres ich wdrażania i znaczenie*, Zagadnienia Ekonomiki Rolnej, 3(332), 3-27.

¹² Graczyk M., Kulyk P., Kaźmierczak-Piwko L., Augustowski Ł. 2018: *Ecological innovations in agricultural production as a pro-development factor of the economy*, Multidisciplinary Aspects of Production Engineering 1(1), 603-612.

¹³ Zegar J.St. (red.) 2017: *z badań nad rolnictwem społecznie zrównoważonym* (39), Monografie PW 2015-2019 nr 47, IERiGŻ-PIB, Warszawa; Zieliński M., Sobierajewska J. 2018: *Funkcjonowanie gospodarstw z obszarów o dużych walorach przyrodniczych na tle gospodarstw pozostałych*, Zagadnienia Ekonomiki Rolnej 3, 111-126; Dudek M. 2018: *Możliwości i bariery inteligentnego rozwoju obszarów wiejskich w Polsce w świetle badań terenowych*, Economic and Regional Studies, 11(4), s. 57-68.

¹⁴ **Użytki zielone** - tereny porośnięte zwykle wieloletnimi trawami (także ziołami, chwastami) z przeznaczeniem na pastwiska lub zbiór siana. Wyróżnia się użytki zielone naturalne (łąki) i sztuczne, utworzone w celu zmianowania upraw. Stanowią główne źródło pokarmu dla hodowlanych zwierząt roślinożernych. Źródło: www.ekologia.pl/wiedza/slovniki/leksykon-ekologii-i-ochrony-srodowiska/, dostęp 17.01.2020.

¹⁵ Tzn. związanych z działalnością człowieka

¹⁶ Karwat-Woźniak B.(red. nauk.), Chmieliński P., Dudek M., Wrzochalska A. 2018: *Spoleczno-ekonomiczne determinanty umacniania i spowalniania procesów rozwojowych na terenach wiejskich w Polsce*, seria „Monografie Programu Wieloletniego 2015-2019”, nr 90, IERiGŻ-PIB, Warszawa.

¹⁷ CAP Context Indicators 2014-2020, 17. Agricultural holdings, 2018 update, https://ec.europa.eu/assets/agri/cap-context-indicators/documents/c17_en.pdf (dostęp: 04.06.2019).

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

stanowiły podmioty z bardzo małą powierzchnią UR (do 5 ha), a niespełna połowę spośród ogółu (46,9%) cechowała jednocześnie niewielka przeciętna wielkość ekonomiczna (do 4 tys. euro SO). Wprawdzie małe gospodarstwa mają relatywnie małe znaczenie z perspektywy zaopatrzenia rynku, to są także miejscem aktywności zawodowej dla osób nie mogących znaleźć zatrudnienia poza rolnictwem (np. kobiety czy też osoby starsze), dają także możliwości wykorzystania marginalnej siły roboczej. w oparciu o posiadany majątek umożliwiają prowadzenie nierolniczej działalności gospodarczej. Tym samym przyczyniają się do rozwoju przyjaznego miejsca życia, gdyż zwiększają szansę ludności wiejskiej, na stabilizację poziomu życia, zwłaszcza w warunkach trudnego rynku pracy oraz zapobiegają nadmiernej migracji z obszarów wiejskich. Jak już wskazano powyżej, dużą liczbę gospodarstw rolnych i zaangażowanych tam zasobów pracy ocenia się pozytywnie z punktu widzenia wielofunkcyjności rolnictwa, tj. pełnienia przez te podmioty funkcji ekonomicznych, społecznych, środowiskowych i kulturowych. Z analiz przeprowadzonych w IERiGŻ-PIB wynikało, że w 2016 roku profesjonalnych gospodarstw rolnych (rolników) było około 15% ogółu gospodarstw indywidualnych. Wśród wszystkich gospodarstw rolnych wyróżnia się segment silnych ekonomicznie i profesjonalnych gospodarstw towarowych, decydujących o wysokim poziomie konkurencyjności krajowego rolnictwa i przemysłu rolno-spożywczego. Niemniej, niekorzystnym aspektem rolnictwa rodzinnego jest jego rozdrobnienie i absorbowanie dużych zasobów pracy¹⁸. Jako niewystarczający ocenia się również poziom dywersyfikacji działalności gospodarstw rolnych¹⁹. Czyli rozdrobnienie gospodarstw rolnych zwiększa koszty prowadzenia gospodarstwa rolnego, co przekłada się na jego niższą efektywność ekonomiczną.

Wysokie walory kulturowe, środowiskowe i turystyczne obszarów wiejskich oraz znaczące obszary leśne umożliwiające dalszy rozwój turystyki wiejskiej, powstawania gospodarstw socjalnych (ekonomii wolnego czasu), wykształcanie się trendów konsumpcyjnych przyczyniające się do powstawania nowych obszarów konsumpcyjnych i nowych sektorów produkcyjnych.

Część zauważalnych przemian w sferze kulturowej polega także na docenianiu wartości takich jak dbałość o stan środowiska przyrodniczego, racjonalne wykorzystywaniu zasobów, przywiązywanie wagi do zdrowia i jakości życia. Towarzyszy temu popularyzacja regionalizacji i zainteresowania lokalnością.

Mając na uwadze, że wzrastająca zamożność, świadomość ekologiczna i świadomość w zakresie higieny życia w społeczeństwach krajów wysokorozwiniętych w tym w UE, przekłada się na rosnące zainteresowanie żywnością wysokiej jakości i żywnością funkcjonalną (w tym „lecniczą”), tradycyjną, produkowaną w sposób nieobciążający środowiska i klimatu²⁰, spodziewać się można, iż i w naszym kraju preferencje konsumentów dalej rozwijać się będą w tym kierunku. Popyt na produkty wysokiej jakości, wytwarzane w sposób przyjazny środowisku to także możliwość poprawy dochodów producentów rolnych, rozwój drobnego przetwórstwa itp., co stworzy także szereg możliwości

¹⁸ Skala bezrobocia ukrytego w polskim rolnictwie, szacowana jest na około 0,5-0,6 mln osób.

¹⁹ w 2013 roku odsetek gospodarstw rolnych w Polsce realizujących działalność gospodarczą inną niż rolnicza wynosił 2,6%, Mickiewicz, A., Mickiewicz, B. 2016: *Pozarolnicza działalność gospodarcza na obszarach wiejskich w Polsce*, Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu, 18(1), s. 181-185.

²⁰ Strategia Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa 2030, MRiRW, s. 12.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

związanych z rynkiem pracy na obszarach wiejskich. W tym m.in. szansę na zbyt produkcji (w zróżnicowanej formie sprzedaży) będą miały nowoczesne gospodarstwa ekologiczne²¹, dalej rozwijać się będą mogły nowe formy usług związanych z ekonomią wolnego czasu: tj. rekreacją i wypoczynkiem na obszarach wiejskich, prowadzeniem różnego rodzaju warsztatów, ukierunkowane na zaspakajanie potrzeb społecznych (w tym usługi opiekuńcze, domy pobytu dziennego, możliwość prowadzenia różnego rodzaju warsztatów, spotkań grup roboczych) przy jednoczesnym wykorzystaniu lokalnych zasobów.

Z punktu widzenia dywersyfikacji gospodarczej obszarów wiejskich i rozwoju tamtejszych rynków pracy zasadnicze znaczenie będzie miało funkcjonowanie sektora biogospodarki obejmującego działalność podmiotów bazujących na wykorzystaniu różnych surowców naturalnych (w tym biomasy), energii słonecznej, wiatrowej i wodnej²²

Ilustracja graficzna zamieszczona w Aneksie:

Tabela 1.1. Liczba ludności wiejskiej w Polsce według województw w roku 2012 i 2018 roku.

Mapa 1.1. Odsetek ludności wiejskiej w Polsce według województw w roku 2018.

Wykres 1.1. Rodziny rolne i bezrolne zamieszkujące w ankietowanych wsiach w latach 2000-2016 (odsetek rodzin w %).

²¹ Odnotowany jest także, iż chociaż obecnie krajowy rynek żywności ekologicznej jest niewielki, ale systematycznie się zwiększa. Pośrednio przekłada się to na rozwój rynku produktów ekologicznych oraz stwarza możliwości poprawy dochodów producentów rolnych i zwiększa znaczenie rolnictwa i obszarów wiejskich dla ochrony środowiska. (Diagnoza..., wskaźnik C.34, s.26).

²² Bański J., 2014: *Perspektywy rozwoju polskiej wsi – wybrane zagadnienia*, Wieś i Rolnictwo Nr 4/165, s. 5.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

2. ZATRUDNIENIE/PRACA NA OBSZARACH WIEJSKICH

Mocne strony

Relatywnie niewielka skala bezrobocia, w tym wśród młodych mieszkańców wsi

Do mocnych stron obszarów wiejskich w Polsce zaliczyć trzeba niewielką skalę bezrobocia, co wynika również bezrobocia ukrytego. W 2017 roku brak pracy dotyczył 5,3% populacji w wieku aktywności zawodowej zamieszkującej regiony wiejskie²³. Poziom wiejskiego bezrobocia w kraju był zbliżony do wartości tego wskaźnika w regionach pośrednich (5,2%) i nieznacznie niższy niż w regionach miejskich (4,9%). W latach 2013-2017 w regionach wiejskich w Polsce bezrobocie znacząco się zmniejszyło, co należy przypisać oddziaływaniu czynników cyklicznych. Skala bezrobocia zmalała także wśród młodych mieszkańców wsi. Udział bezrobotnych wśród osób aktywnych zawodowo w wieku 15-24 lata wynosił 15,6%. W latach 2015-2017 odsetek ten zmalał o 6,3 pp.

Rodziny charakter dużej liczby gospodarstw rolnych. Funkcja społeczna małych gospodarstw rolnych jako miejsca zatrudnienia członków rodziny nie mogących znaleźć zatrudnienia poza rolnictwem.

Rodzinne gospodarstwa rolne w Polsce, podobnie jak tzw. nowych krajach UE, stanowią dominującą i trwałą cechę lokalnego rolnictwa²⁴. Stanowią one relatywnie dużą liczbę wielofunkcyjnych gospodarstw rolnych, obejmująca m.in. segment profesjonalnego rolnictwa towarowego, będącego podstawą krajowej produkcji rolnej i innych branż biogospodarki. Z kolei znaczenie małych gospodarstw rolnych ważne jest z perspektywy ekonomicznej, społecznej i środowiskowej. Chociaż z prowadzonych badań wynika, że większość małych gospodarstw jest ekonomicznie nieefektywna i ma bardzo ograniczone możliwości rozwoju, to jednak ich obecność w wiejskich strukturach, z punktu widzenia społecznego, środowiskowo-krajobrazowego oraz lokalnego rozwoju odgrywa ważną rolę. Podkreślić należy także, iż liczne w Polsce małe gospodarstwa rolne spełniają także ważną rolę w zaopatrzeniu rodzin we własne artykuły żywnościowe przy jednoczesnym zbyciu ewentualnych nadwyżek tych produktów na lokalnym rynku.

Gospodarstwa są także miejscem aktywności zawodowej dla osób nie mogących znaleźć zatrudnienia poza rolnictwem (np. kobiety czy też osoby starsze), dają także możliwości wykorzystania marginalnej siły roboczej, a w oparciu o posiadany majątek umożliwiają prowadzenie nierolniczej działalności gospodarczej. Tym samym przyczyniają się do włączenia społecznego wskazanych powyżej grup ludności, dywersyfikacji źródeł dochodu rodzin, a także przyczyniają się do rozwoju przyjaznego miejsca życia, gdyż zwiększają szansę ludności wiejskiej, na stabilizację poziomu życia, zwłaszcza w warunkach trudnego rynku pracy oraz zapobiegają nadmiernej migracji z obszarów wiejskich.

²³ CAP Context Indicators 2014-2020, 7. Unemployment, 2018 update, https://ec.europa.eu/assets/agri/cap-context-indicators/documents/c7_en.pdf (dostęp: 04.06.2019).

²⁴ Diagnoza..., wskaźnik C.13, s.60.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

Słabe strony

Nadwyżki siły roboczej w rolnictwie. Niska wydajność pracy w rolnictwie.

Polska jest jednym z krajów UE o najwyższych zasobach siły roboczej w rolnictwie oraz najwyższym udziale utrzymujących się z rolnictwa i pracujących w tym dziale gospodarki narodowej w ogólnej liczbie ludności. W 2017 r. w Polsce w rolnictwie pracowało 9,6% osób zatrudnionych. Jednym z ważnych warunków zmian strukturalnych w rolnictwie i na obszarach wiejskich, po wejściu Polski w struktury unijne, było zmniejszenie zatrudnienia w sektorze rolnym²⁵ oraz wspieranie procesu wielofunkcyjnego rozwoju wsi. Jednym z podstawowych wyznaczników tego procesu są możliwości lokalnych rynków pracy, w kierunku tworzenia popytu na zasoby siły roboczej na wsi. Przeprowadzone badania wykazały, iż liczebnie powiększyła się grupa osób z rodzin rolniczych, które aktywnie poszukiwały alternatywnych miejsc zatrudnienia, często całkowicie rezygnując z pracy w rodzinnym gospodarstwie. Tym samym coraz silniej zarysowywały się tendencje do racjonalizacji zatrudnienia w rolnictwie indywidualnym. z szacunków wykonanych na podstawie badań terenowych IERiGŻ-PIB wynika, że w latach 2005-2016 liczba pracujących wyłącznie bądź głównie w użytkowanym gospodarstwie rolnym członków rodziny rolniczej zmniejszyła się o ponad 35%. Do zajęć rolniczych angażowały się tylko osoby rzeczywiście przy nich niezbędne. Tę tendencję w pełni potwierdziły wyniki przeprowadzonych badań ankietowych. Postęp technologiczny w rolnictwie oraz wzrost dywersyfikacji aktywności zawodowej ludności rolniczej przyczyniły się do znacznego spadku zatrudnienia w rolnictwie. Przy tym zatrudnienie w rolnictwie, w swoim gospodarstwie rolnym nie zapewnia pracy wszystkim chętnym. z danych ankietowych wynika, iż nawet w grupie kierowników gospodarstw rolnych, w roku 2011 wyłącznie w gospodarstwie rolnym pracowało około dwóch trzecich z nich, pozostali łączyli pracę w gospodarstwie z zatrudnieniem poza rolnictwem.

Procesy dywersyfikacji aktywności zawodowej ludności wiejskiej ulegały wzmocnieniu wraz z zaawansowaniem procesów dostosowania polskiej gospodarki i rolnictwa do funkcjonowania w warunkach konkurencji i struktur gospodarczych UE, a przede wszystkim wraz ze wzrastającą możliwością podjęcia pracy zarobkowej w kraju i za granicą. Wyrazem tego procesu znaczenie sektora rolnego jako miejsca zatrudnienia ludności wiejskiej. Mimo, że wzrastała nie tylko ogólna liczba, ale także pracujących mieszkańców wsi oraz niezmiennej ich dominacji wśród pracujących w tym segmencie aktywności gospodarczej, to coraz rzadziej świadczyli oni tam pracę. w latach 2009-2017 odsetek pracujących w rolnictwie mieszkańców obszarów wiejskich w Polsce zmniejszył się z 31,9% do 21,5%. Ta zmiana była przede wszystkim wynikiem spadku liczby pracujących na własny rachunek w gospodarstwach indywidualnym.²⁶

Analiza aktywności zawodowej (wskaźnik zatrudnienia oraz stopa bezrobocia)²⁷ ludności według miejsca zamieszkania oraz związków z gospodarstwem (Tabela 2.7.) po wejściu Polski do UE, wykazała wzrost wskaźnika zatrudnienia ludności wiejskiej z poziomu 46,1% w roku 2004 do poziomu 53,5%

²⁵ w latach 2012-2017 zarówno poziom zatrudnienia w rolnictwie, jak i jego udział w zatrudnieniu ogółem nieznacznie spadły (udział o 2,6 pp.), natomiast w leśnictwie, przemyśle spożywczym i turystyce wskaźniki te wzrosły (odpowiednio o 0,9, 1,3 i 2,5 pp.). W ostatnich latach tempo zmian w zasobach pracy w polskim rolnictwie było szybsze niż w większości krajów UE.

²⁶ *Polaryzacja społeczna a stabilność ekonomiczna w procesach rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich*, (red. nauk. A. Wrzochalska), Monografie PW 2015-2019 nr 96, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2019.

²⁷ Wg BAEL. Metodologia zbierania danych BAEL dotycząca aktywności zawodowej praktycznie wyklucza bezrobocie ukryte, każda osoba uznana wg tej metodologii za bezrobotną jest faktycznie bezrobotna.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

w roku 2017 przy jednoczesnym obniżeniu stopy bezrobocia do 5,2% (w roku 2017) z poziomu 17,6% (rok 2004). Wskaźnik zatrudnienia wiejskiej ludności rolniczej w roku 2017 wynosił 65,7%, a wiejskiej ludności bezrolnej 48,2%. W odniesieniu do ludności miejskiej wskaźnik ten, w roku 2017 osiągnął poziom 53,8% i także uległ znaczącemu wzrostowi w stosunku do roku 2004 (43,3%). Znacząco obniżyła się także stopa bezrobocia ludności wiejskiej, w tym zwłaszcza ludności rolniczej- z poziomu 31,0% w roku 2004 do poziomu 2,7% w roku 2017.

Według ustawowej definicji właściciel i współwłaściciel gospodarstwa rolnego o powierzchni większej niż 2 ha przeliczeniowe nie jest osobą bezrobotną, a mając na uwadze rodzinny charakter produkcji rolniczej w Polsce i zaangażowanie członków rodziny właściciela gospodarstwa rolnego pracujących w niepełnym wymiarze w gospodarstwie (bezrobocie ukryte), trudno jest oszacować liczbę takich osób, gdyż osoby te mogą być aktywne na rynku pracy, gdyż bez szkody dla gospodarstwa mogłyby zrezygnować z tej pracy.

Wydajność pracy w polskim rolnictwie w latach 2012-2017 wzrastała średniorocznie o ok. 6% (z poziomu 4,8 tys. euro/AWU do 6,4 tys. euro/AWU), natomiast dla państwa UE-28 średniorocznie było to 4%. Poziom wydajności pracy w polskim rolnictwie w 2017 roku był 3 krotnie niższy niż średnia dla państw UE-28 i na tle pozostałych państw był jednym z najniższych²⁸.

Przewiduje się, iż podobnie jak w rozwiniętych krajach UE, w Polsce nadal zmniejszać się będzie liczba osób bezpośrednio pracujących w sektorze rolniczym,

Niedostateczna liczba miejsc pracy pozarolniczej na wsi. w tym: głównie dostępne miejsca pracy w sektorze usługowym, rzadziej produkcyjnym, największy udział w kreowaniu wiejskiego rynku pracy mają mikroprzedsiębiorstwa (t.j. małe i średnie firmy). Relatywnie często dostępne niskopłatne i niskiej jakości miejsca pracy.

Prowadzone w IERiGŻ-PIB badania ankietowe wykazały, iż wśród zakładów pracy położonych na obszarach wiejskich, dominowały placówki o profilu usługowym. Stanowiły ponad 40% ogólnej liczby podmiotów zatrudniających mieszkańców wsi. Pozostałe firmy zlokalizowane na wsi zajmowały się głównie działalnością produkcyjną – jedna trzecia podmiotów. Jednocześnie największy udział w kreowaniu wiejskiego rynku pracy miały mikroprzedsiębiorstwa tj. małe i średnie firmy. Duże przedsiębiorstwa o profilu produkcyjnym, o ogólnym zatrudnieniu ponad 250 osób, dawały miejsce pracy co trzeciej osobie pracującej poza rolnictwem, chociaż stanowiły one nieznaczny odsetek (niepełna 5%) ogółu firm na obszarach wiejskich. W tej kategorii dominowały duże, międzynarodowe jednostki o profilu produkcyjnym. Zakłady pracy o charakterze usługowym i pozostałe podmioty tworzyły miejsca pracy dla około jednej piątej całkowitej liczby osób zatrudnionych poza rolnictwem. Ludność wiejska była zatrudniana również w działających na wsi instytucjach sfery publicznej, związanych z funkcjonowaniem administracji samorządowej, szkolnictwem i służbą zdrowia. Placówki te stanowiły nieco więcej niż jedną czwartą ogółu zakładów pracy na obszarach wiejskich²⁹.

Z punktu widzenia możliwości zatrudnienia na obszarach wiejskich ważna jest obok działających już podmiotów gospodarczych, także liczba powstających nowych, przypadająca na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym. W odniesieniu do tych wielkości występuje zróżnicowanie regionalne.

²⁸ Diagnoza..., wskaźnik C.29, s. 17.

²⁹ Zmiany strukturalne ..., s. 4.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

Najniższą liczbą podmiotów gospodarczych przypadających na 10 tys. mieszkańców (w wieku produkcyjnym) charakteryzują się województwa (, podkarpackie-1278,5; lubelskie- 1365,3; podlaskie-1373,7 oraz warmińsko-mazurskie- 1398,7)³⁰, na tych terenach powstaje też relatywnie najmniej nowych podmiotów gospodarczych. (Tabele 2.1-2.4; Mapy 2.7, 2.8.).

Zagrożenia

Wpływ zmian klimatu na strukturę produkcji i dochody rolników. Degradacja (pogorszenie jakości), uszczuplanie zasobów naturalnych: wód, powietrza, lasów³¹, gleb, organizmów żywych, krajobrazu, stanowiących unikalny potencjał obszarów wiejskich

Niezależnie od zmian kulturowych i trendów rynkowych tereny wiejskie w Polsce dotyczą negatywne skutki zmian klimatu oraz problemy ze stanem środowiska naturalnego, wpływające na utratę walorów wsi, a także na obniżenie potencjału rozwoju lokalnego³² oraz produkcyjnego. Należy oczekiwać, że tendencje te ulegną nasileniu³³.

Ilustracja graficzna zamieszczona w Aneksie:

Wykres 2.1. Udział pracujących w rolnictwie mieszkańców wsi.

Mapa 2.1. Liczba bezrobotnych na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym według gmin w roku 2017.

Mapa 2.2. Liczba pracujących na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym, według gmin w roku 2017.

Mapa 2.3. Liczba podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym, według gmin w roku 2017.

Mapa 2.4. Liczba nowo powstałych podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym według gmin w roku 2017.

Mapa 2.5. Liczba bezrobotnych na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym według gmin w roku 2017.

Mapa 2.6. Liczba pracujących na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym według gmin w roku 2017.

³⁰ Ogółem w Polsce wielkość ta w 2017 roku wynosiła 1832,5.

³¹ Lasy w klimatyczno-geograficznej strefie położenia Polski są najbardziej naturalną formacją przyrodniczą. Stanowią niezbędny czynnik równowagi ekologicznej, ciągłości życia, różnorodności krajobrazu, a także redukcji zanieczyszczeń, przez co przeciwdziałają degradacji środowiska. Zachowanie lasów jest nieodzownym warunkiem ograniczania procesów erozji gleb, utrzymania zasobów wodnych i regulacji stosunków wodnych oraz ochrony krajobrazu. Lasy w sposób nierozdzielny są formą użytkowania gruntów, zapewniającą produkcję biologiczną o wartości rynkowej oraz dobrem ogólnospołecznym kształtującym jakość życia człowieka. Ekosystemy leśne stanowią w Polsce najcenniejszy i najliczniej re-prezentowany składnik wszystkich form ochrony przyrody. Zajmują 38,2% obszarów objętych ochroną prawną (*Lasy w Polsce 2017*, Lasy Państwowe, Warszawa 2017).

³² Wasilewski A. 2013: *Stan środowiska naturalnego, rolnictwo ekologiczne i agroturystyka we wsiach objętych ankietą IERiGŻ-PIB*, IERiGŻ-PIB, Warszawa; Bański J. 2017: *Rozwój obszarów wiejskich. Wybrane zagadnienia*, PWE, Warszawa.

³³ Bański J. 2013: o *przyszłości polskiej wsi*, w: Bański J. (red.) *Polska wieś w perspektywie długookresowej – ujęcie regionalne*, Studia Obszarów Wiejskich tom XXXI, IGiPZ PAN i KOW PTG, Warszawa, s. 9-24.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

Mapa 2.7. Liczba podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym według gmin w roku 2017.

Mapa 2.8. Liczba nowo powstałych podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym, według gmin w roku 2017.

Liczba osób pracujących i bezrobotnych na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym, w 2017 roku według województw i typów gmin..

Tabela 2.1. Liczba podmiotów gospodarczych i nowopowstałych podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym, w 2017 roku według województw, gminy **ogółem**.

Tabela 2.2. Liczba podmiotów gospodarczych i nowopowstałych podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym, w 2017 roku według województw, gminy **miejskie**.

Tabela 2.3. Liczba podmiotów gospodarczych i nowopowstałych podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym, w 2017 roku według województw, gminy **miejsko-wiejskie**.

Tabela 2.4. Liczba podmiotów gospodarczych i nowopowstałych podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym, w 2017 roku według województw, gminy **wiejskie**.

Tabela 2.5. Aktywni zawodowo i pracujący w gospodarstwie i poza z rodzin z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego.

Tabela 2.6. Zatrudnienie kierowników gospodarstw rolnych (w %).

Tabela 2.7. Aktywność zawodowa ludności według miejsca zamieszkania oraz związków z gospodarstwem rolnym.

Tabela 2.8. Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w systemie REGON (bez osób fizycznych prowadzących gospodarstwa rolne) – stan na 31. X.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

3. WZROST

Szanse

Wzrost poziomu rozwoju gospodarczego regionów wiejskich³⁴ w oparciu o wykorzystanie nowych modeli biznesowych i rozwój biogospodarki.

Z punktu widzenia dywersyfikacji gospodarczej obszarów wiejskich i rozwoju tamtejszych rynków pracy zasadnicze znaczenie będzie miało funkcjonowanie sektora biogospodarki obejmującego działalność podmiotów bazujących na wykorzystaniu różnych surowców naturalnych³⁵ (biomasa), energii słonecznej³⁶, wiatrowej³⁷ i wodnej. Ze względu na niekorzystne zmiany klimatyczne, zanieczyszczenie środowiska i rosnące koszty energii opartej na paliwach kopalnych, oczekuje się, dalszego rozwoju sektora OZE i związanych z nim przedsiębiorstw, co powinno przełożyć się na rozwój gospodarczy w skali lokalnej, zwiększenie aktywności zawodowej ludności wiejskiej oraz przepływ zbędnych pracowników z sektora rolnego.

Dywersyfikacja gospodarki wiejskiej musi rozwijać się wielokierunkowo. Paradoksalnie niekorzystne trendy demograficzne na obszarach wiejskich, w tym starzenie się społeczeństwa oraz związany z tym zjawiskiem wzrost liczby osób wymagających opieki, mogą przyczynić się do rozwoju nowych

³⁴ Niezależnie od negatywnych skutków światowego kryzysu gospodarczego, w latach 2010-2015 wartość PKB obszarów wiejskich w Polsce zwiększyła się o 19,3% z 92,1 do 110,0 mld. Euro (Obliczenia własne na podstawie danych Eurostatu (plik: urt_10r_3gdp), <https://ec.europa.eu/eurostat/web/rural-development/data/database> (dostęp: 29.05.2019). Odnotowana dynamika wzrostu w Polsce należała do jednej z najwyższych w UE-28. Warto zaznaczyć, że wysokie tempo rozwoju gospodarczego na tle innych krajów UE-28 wynikało z wpływu determinant cyklicznych oraz z relatywnie niskiego poziomu bazowego tego wskaźnika. Sprzyjająca koniunktura w Polsce, w tym również na terenach wiejskich, wiązała się w pierwszej kolejności z przyrostem wydatków konsumpcyjnych. Zwiększające się przeciętne spożycie ogółem wzmacniała jednocześnie dobra sytuacja na rynku pracy oraz rosnące płace (Według danych Eurostatu w latach 2010-2012 stopa bezrobocia na obszarach wiejskich w Polsce spadała o 0,6 pp., a w latach 2013-2015 o 2,8 pp. w efekcie w 2017 roku wskaźnik bezrobocia kształtował się na poziomie 5,3%, CAP Context Indicators 2014-2020, 7. Unemployment, 2018 update, https://ec.europa.eu/assets/agri/cap-context-indicators/documents/c7_en.pdf (dostęp: 29.05.2019). Ożywienie gospodarcze na terenach wiejskich w Polsce łączyło się również z wysoką aktywnością gospodarczą w podstawowych rodzajach działalności, trendem wzrostowym w obrotach handlu międzynarodowego na korzyść eksportu oraz efektywnymi nakładami brutto na środki trwałe. Na wzrost gospodarczy oddziaływał także napływ środków z funduszy UE, powodując przede wszystkim efekty popytowe (Gorzela G., 2019: Polityka regionalna i spójności terytorialnej, w: Nasza Europa: 15 lat Polski w Unii Europejskiej, CASE, Warszawa, 102-110). Relatywnie korzystna sytuacja makroekonomiczna i wsparcie instytucjonalne oraz finansowe kierowane do średnich, małych i mikroprzedsiębiorstw (również w ramach programów unijnych) sprzyjały powstawaniu nierolniczych podmiotów gospodarczych, również na obszarach wiejskich. W konsekwencji (od roku 2005 do 2017) odnotowano przyrost netto miejsc pracy. W rezultacie, część siły roboczej uwalnianej z gospodarstw rolnych miała możliwość znalezienia zatrudnienia poza rolnictwem. Tym bardziej, że poziom wykształcenia formalnego ludności na obszarach wiejskich ulegał systematycznej poprawie

³⁵ Ważnym zagadnieniem zatem jest przede wszystkim określenie (oszacowanie możliwości w tym zakresie; przemysł drzewny oraz rolno-spożywczy, generują pewne ilości odpadów możliwe do wykorzystania, ale z tego punktu widzenia ważne są stałość dostaw oraz, ich możliwość wykorzystania.

³⁶ Wykorzystanie energii ze słońca podlega ograniczeniom w kontekście regionalnym – może być wykorzystywane przede wszystkim na obszarach o relatywnie dużej liczbie dni słonecznych, a nie w skali całego kraju.

³⁷ Wykorzystanie energii wiatrowej też ma w naszym kraju uwarunkowania lokalne, dotyczy głównie północnych rejonów kraju.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

sektorów gospodarki tzw. „srebrnej gospodarki”. Szczególnie znaczenie może mieć tutaj rozwój rynku usług opiekuńczych, rehabilitacyjnych itp.

Wzrost świadomości ekologicznej społeczeństwa. Silnie zaznaczające się działania mające na celu dbałość o środowisko, wzrost znaczenia zachowań pro-ekologicznych np. biogospodarki, gospodarki odpadami).

Rośnie świadomość ekologiczna ludności. Odnotowuje się wzrost świadomości zarówno konsumentów jak i producentów żywności na temat zdrowego trybu życia oraz wpływu żywności na zdrowie³⁸. Wzrost świadomości ekologicznej ludności przyczynia się do wzrostu popytu na produkty wysokiej jakości, wytwarzane w sposób przyjazny środowisku (produkty rolnictwa ekologicznego, produkty wytworzone przy ograniczonej chemizacji rolnictwa i ograniczonym stosowaniu antybiotyków. Procesy te mają przede wszystkim wpływ na pobudzanie działań w dziedzinie biogospodarki w tym gospodarki odpadami, zielonej gospodarki, gospodarki o obiegu zamkniętym, energetyki rozproszonej opartej na OZE. Sprzyjają także rozwojowi systemów jakości żywności. Stwarzają także możliwość poprawy dochodów producentów rolnych, rozwój drobnego przetwórstwa itp. Tym samym nieodzowne jest zapewnienie dalszej edukacji społeczności lokalnych w tym zakresie.

Zagrożenia

Wyższe zagrożenie ubóstwem na wsi niż w miastach

Rok 2019 przyniósł poprawę sytuacji materialnej gospodarstw domowych w Polsce, co znalazło odzwierciedlenie w niewielkim spadku zasięgu ubóstwa ekonomicznego (jest to % osób w gospodarstwach domowych). Odsetek (%) osób w gospodarstwach domowych zmniejszył się w przypadku: ubóstwa skrajnego z 5,6% w 2008 r. do 4,2% w 2019 r.; ubóstwa relatywnego z 17,6% do 13,0% oraz ubóstwa ustawowego z 10,6% do 9,0%. Występuje duże zróżnicowanie ubóstwa w zależności od grupy społeczno-zawodowej, miejsca zamieszkania oraz struktury rodziny. Najwyższe ubóstwo cechowało gospodarstwa domowe utrzymujących się z niezarobkowych źródeł (w 2019 r. 10,9%), rolników (9,8%), rencistów (6,3%), pracowników (3,6%), emerytów (3,5%), pracujących na własny rachunek (2,4%), miasta razem (2,1%), o liczbie mieszkańców 500 tys. i więcej 1,0%, poniżej 20 tys. 2,8%, wieś 7,5%, gospodarstwa domowe z co najmniej 1 osobą z niepełnosprawnością 6,5%, a bez osób z niepełnosprawnością 3,7%, z wykształceniem co najwyżej gimnazjalnym głowy gospodarstwa domowego 10,1%, a z wykształceniem wyższym 1,1%³⁹. Na zasięg i zróżnicowanie ubóstwa podstawowy wpływ ma poziom i zróżnicowanie dochodów.

Powszechnym zjawiskiem są niższe dochody ludności wiejskiej w porównaniu do mieszkańców miast. Ta sytuacja jest głęboko zakorzeniona i dotyczy w zasadzie wszystkich grup społeczno-ekonomicznych. Jednocześnie zaznacza się także spadek dochodów z rolnictwa w strukturze dochodów gospodarstw domowych użytkujących gospodarstwo rolne⁴⁰. Dysparytet dochodowy ludności wiejskiej stanowi konsekwencję między innymi niższej dochodowości pracy w gospodarstwach i niższych zarobków

³⁸ Zegar J.St. (red. nauk.), *z badań nad rolnictwem społecznie zrównoważonym* (35), Monografie PW 2015-2019 nr 24, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2016, s. 53.

³⁹ Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2019 r. (na podstawie wyników badania budżetów gospodarstw domowych). Informacje sygnałowe GUS, 30.06.2020 r.

⁴⁰ Strategia Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa 2030, MRiRW, s. 13.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

wynikających z gorszych możliwości zatrudnienia w dobrze płatnych zawodach. Uwarunkowany jest też w głównej mierze niższym wykształceniem ludności wiejskiej niż miejskiej i przestrzennym oddaleniem miejscowości wiejskich od miast, gdzie zazwyczaj lokalizują się przedsiębiorcy oferujący najbardziej atrakcyjne miejsca pracy⁴¹.

W Polsce nastąpiło ograniczenie zasięgu ubóstwa skrajnego, przy utrzymujących się różnicach między wiejskimi i miejskimi gospodarstwami domowymi oraz grupami społeczno-ekonomicznymi gospodarstw domowych⁴². Pomimo, iż w ostatnich latach zaobserwowano wzrost dochodów rozporządzalnych rolników, co wpłynęło na zmniejszenie dysparytetu ich dochodów do dochodów gospodarstw domowych ogółem oraz pozostałych grup gospodarstw. W latach 2012-2017 relacja dochodów rolników poprawiła się w stosunku do średniej krajowej⁴³, ale następnie nastąpił spadek dochodów w kolejnych latach. Utrzymuje się znaczący dysparytet dochodowy pomiędzy mieszkańcami wsi i miast. Dysproporcje w dochodzie rozporządzalnym na 1 osobę w gospodarstwie domowym w mieście i na wsi w przeciągu dwóch dekad zmniejszyły się jedynie o 4 punkty procentowe (pp.) i w 2016 r. wielkość tego wskaźnika dla rodzin wiejskich stanowiła 74% wartości dla osób z obszarów zurbanizowanych, przy czym w najmniejszym stopniu dysproporcje te dotyczyły dochodów przedsiębiorców i osób prowadzących działalność na własny rachunek na wsi i w miastach⁴⁴.

Wzrost zainteresowania obszarami wiejskimi jako miejscem zamieszkania

Obserwowany w ostatnich kilkunastu latach wzrost populacji wiejskiej⁴⁵ spowodowany był w dużej mierze migracjami z dużych ośrodków miejskich na obszary wiejskie wokół tych aglomeracji. Rosnące migracje z miast na tereny wiejskie, zwłaszcza wokół dużych aglomeracji miejskich, są powodowane różnymi czynnikami, wśród których należy wymienić niższe ceny mieszkań czy koszty budowy domu, jak również są one wyrazem poprawiającego się statusu ekonomicznego, umożliwiającego zamieszkanie w korzystniejszym ekologicznie rejonie.

Migracja ludności z dużych ośrodków miejskich i osiedlanie się na obszarach wiejskich (rosnące migracje z miast na tereny wiejskie), przy dotychczasowym sposobie planowania zagospodarowania przestrzennego, powoduje również trudności w prowadzeniu przez rolników produkcji zwierzęcej i roślinnej. Coraz więcej notowanych jest skarg na „odory” z prowadzonej przez rolników hodowli i chowu zwierząt gospodarskich oraz ze stosowania nawozów naturalnych. Sytuacja ta, oraz coraz

⁴¹ Sikorska A.M., Wrzochalska A., Chmielewska B., Karwat-Woźniak B., Chmieliński P., Dudek M.: *Włączenie społeczne seniorów na obszarach wiejskich Mazowsza – inicjatywy lokalne*, IERiGŻ-PIB, Warszawa, wrzesień 2018, s. 95.

⁴² Chmielewska B., Zegar J. St.: *Procesy konwergencji i dywergencji wsi i reszty społeczeństwa w zakresie dochodów*. Rozdział 5 W: *Polska wieś 2018. Raport o stanie wsi*. Redakcja naukowa: J. Wilkin, I. Nurzyńska, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa, s. 111-134.

⁴³ *Diagnoza...*, wskaźnik C.25, s. 11.

⁴⁴ Sikorska A.M., Wrzochalska A., Chmielewska B., Karwat-Woźniak B., Chmieliński P., Dudek M.: *Włączenie społeczne seniorów na obszarach wiejskich Mazowsza – inicjatywy lokalne*, IERiGŻ-PIB, Warszawa, wrzesień 2018, s.27.

⁴⁵ Według prognoz GUS do 2030 roku będzie odnotowywany wzrost liczby i udziału populacji wiejskiej w ogólnej liczbie ludności kraju. Prognozuje się, że liczebność populacji wiejskiej zwiększy się w stosunku do 2016 roku o około 250 tys. osób i tym samym w roku 2030 liczba mieszkańców wsi wynosić będzie 15 567 tys. osób, a ich udział w ogólnej populacji mieszkańców Polski stanowić będzie 41,9%; (Sikorska A.M., Wrzochalska A., Chmielewska B., Karwat-Woźniak B., Chmieliński P., Dudek M.: *Włączenie społeczne seniorów na obszarach wiejskich Mazowsza – inicjatywy lokalne*, IERiGŻ-PIB, Warszawa, wrzesień 2018, s.16-17).

**Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego
i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę
i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt**

częstsze kontrole rolników np. przez inspekcję ochrony środowiska – w związku z otrzymywanymi skargami – utrudnią prowadzenie produkcji roślinnej i zwierzęcej. Rolnicy polscy z uwagi na potrzebę poprawy dobrostanu zwierząt dostosowują warunki chowu do zaleceń sanitarnych.

Ilustracja graficzna zamieszczona w Aneksie:

Wykres 3.1. Dochody przeciętnego gospodarstwa domowego na wsi i w miastach w roku 2004 i 2018.

Tabela 3.1. Struktura dochodów rodzin z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego (w %).

Tabela 3.2. Prognozowana wielkość populacji wiejskiej w Polsce według województw.

Mapa 3.1. Prognozowany odsetek (%) ludności wiejskiej w Polsce według województw w roku 2030.

Tabela 3.3. Prognozowany odsetek (%) gmin o spadku ludności powyżej 5% i 10% do 2030 roku w poszczególnych województwach.

Mapa 3.2. Gminy o prognozowanym ubytku ludności powyżej 5% do 2030 r.

Mapa 3.3. Gminy o prognozowanym ubytku ludności powyżej 10% do 2030 r.

Tabela 3.4. Gminy o największym ubytku ludności w latach 2017 – 2030.

Mapa 3.4. Gminy o prognozowanym przyroście ludności do 2030 r. większym niż 10%.

Tabela 3.5. Gminy o największym przyroście ludności w latach 2017 – 2030.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

4. TRANSFORMACJA STRUKTURALNA

Mocne strony

Poprawa stanu wyposażenia w przedmioty trwałego użytkowania (baza zasobowa).

W ostatnich kilkunastu latach wzrósł poziom wyposażenia gospodarstw domowych w dobra trwałego użytku nowej generacji. Przy czym wielkość tych zmian była uwarunkowana nie tylko źródłami dochodów, ale również miejscem zamieszkania. Na obszarach wiejskich odnotowano znaczącą poprawę odnośnie wyposażenia w instalacje techniczno-sanitarne. Odnotowano dalszą poprawę stopnia wyposażenia gospodarstw domowych rolników w przedmioty trwałego użytkowania, w porównaniu z innymi wyróżnionymi grupami rodzin⁴⁶ i tym samym wyrównywanie się parytetu wyposażenia⁴⁷.

Większość wiejskich rodzin, podobnie jak w miastach była już wyposażona w komputery, uzyskała dostęp do Internetu. Według danych GUS, w roku 2017 dostęp do Internetu miało 78,6% rodzin na obszarach wiejskich oraz 83,5% rodzin w miastach. W tym łącznie szerokopasmowe odpowiednio 74,1% i 79,4% rodzin w obu zbiorowościach. Ogółem w 2017 roku z Internetu korzystało 69,3% osób (w wieku 16-74 lata) na wsi oraz 80,3% osób w mieście. Ludność wiejska nierzadko korzystała z urządzeń i przedmiotów nowej generacji (laptopy, tablety, smartfony).

Słabe strony

Procesy demograficzne; wyludnianie się i marginalizacja dużej części regionów wiejskich; migracja zagraniczna i do miast z obszarów wiejskich

Mimo względnie korzystnej sytuacji demograficznej na terenach wiejskich w Polsce obserwowane jest, podobnie jak w większości regionów UE, starzenie się populacji. W okresie między 2012-2017 rokiem (Wykres 4.1 i 4.2) udział najstarszej kategorii ludności (w wieku 65 i więcej) w populacji wiejskiej kraju zwiększył się o 2,3 pp. a tempo tego wzrostu było szybsze niż przeciętnie w UE-28 (1,9 pp.)⁴⁸. Ze względu na uwarunkowane historycznie – odmienności w strukturze agrarnej, poziomie zurbanizowania, miejsca położenia wsi w stosunku do ośrodków metropolitarnych problem ludzi starszych⁴⁹ w wiejskiej społeczności występuje w różnym nasileniu zarówno w ujęciu regionalnym

⁴⁶ Są to grupy gospodarstw domowych reprezentujące podstawowe grupy społeczno-ekonomiczne ludności, ustalone przez GUS na podstawie kryterium wyłącznego lub głównego (przeważającego) źródła utrzymania. Szerzej Rocznik Statystyczny GUS 2017, Dział X Budżety Gospodarstw domowych, uwagi ogólne str. 292.

⁴⁷ Dudek M., Karwat-Woźniak B., Wrzochalska A., *Wybrane determinanty polaryzacji społecznej oraz stabilności ekonomicznej na obszarach wiejskich i w rolnictwie*, Monografie PW 2015-2019 nr 33, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2016, s.115.

⁴⁸ *CAP Context Indicators 2014-2020, 2. Age structure, 2018 update*, https://ec.europa.eu/assets/agri/cap-context-indicators/documents/c2_en.pdf, (dostęp: 29.05.2019).

⁴⁹ Czynnikiem, który istotnie oddziałuje na narastanie problemu ludzi starych na wsi jest również tzw. atomizacja gospodarstw domowych, coraz mniej z nich tworzą rodziny wielopokoleniowe, natomiast dynamicznie przyrasta liczba gospodarstw jedno i dwuosobowych, które w większości tworzą osoby w starszym wieku (tzw. gospodarstwa emeryckie). W przeszłości, tradycją w wiejskiej rodzinie było zwyczajowe przejmowanie opieki i zaspakajania potrzeb starszego pokolenia wśród domowników. Sprzyjały temu przede wszystkim uwarunkowania ekonomiczne – przekazywanie majątku produkcyjnego naturalnym następcom, angażowanie seniorów do lżejszych zajęć w gospodarstwie, łączenia działalności produkcyjnej na sprzedaż i własny użytek. Współcześnie, zarówno na wsi jak i w mieście dominującym modelem rodziny są dwupokoleniowe gospodarstwa

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

(ukierunkowanie rozwoju gospodarczego) jak i lokalnym (renta położenia). Najsilniej tendencja powiększania się grupy seniorów zaznacza się na terenach peryferyjnych, oddalonych od ośrodków miejskich, o słabej infrastrukturze komunikacyjnej. Postępujące zmiany demograficzne w tym nie tylko problem starzenia się populacji, ale także migracja wewnętrzna i zagraniczna powodują zniekształcenia w strukturze demograficznej (w tym zmniejszanie się udziału mieszkańców w wieku produkcyjnym w ogóle mieszkańców na terenach wiejskich), gdyż decyzje o opuszczeniu dotychczasowego miejsca zamieszkania najczęściej podejmują ludzie relatywnie młodzi⁵⁰. Procesy migracyjne z obszarów wiejskich dotyczą przede wszystkim wsi położonych w znaczącej odległości od skupisk miejskich.

Na obszarach wiejskich przybywa także rodzin (gospodarstw domowych), w których występuje niepełnosprawność członka rodziny. Według Danych GUS⁵¹ w latach 2002-2011 liczba gospodarstw domowych z osobami niepełnosprawnymi wynosiła w 2002 r. 4263,7 tys. (w miastach: 2602,8 tys., na wsi 1660,9 tys.) a w 2011 r. zmniejszyła się do 3789,4 tys. tj. o 474 tys. (w miastach do 2484,9 tys., tj. o 118 tys.; a na wsi do 1304,5 tys., tj. o 356 tys.). W latach 2002-2011 liczba mężczyzn niepełnosprawnych zmniejszyła się z 2568,2 tys. do 2166,9 tys. a kobiet z 2888,5 tys. do 2530,1 tys. Liczba osób (kobiety i mężczyźni) niepełnosprawnych z orzeczeniem prawnym zmniejszyła się z 4450,1 tys. do 3131,5 tys. (R St 2017, s. 211). Dwie trzecie gospodarstw domowych z osobami niepełnosprawnymi to gospodarstwa jednoosobowe. Stąd osoby mogą być w swoisty sposób wyizolowane z życia społecznego, a zapewnienie im opieki medycznej i opiekuńczej stwarza wyzwania, zwłaszcza we wsiach położonych w znaczącej odległości od skupisk miejskich.

Jako słabość obszarów wiejskich w aspekcie społecznym wskazać można także swoiste obszary wykluczenia, na których identyfikuje się ludność defaworyzowana na rynku pracy (np. mieszkańcy z osiedli po byłych PGR, emigranci czy też mniejszości narodowe).

Dostęp ludności wiejskiej do Internetu

Za słabą stroną obszarów wiejskich w Polsce należy uznać relatywnie gorszy dostęp ludności wiejskiej do Internetu o wysokiej jakości, tj. o przepustowości od 30 do 100 Mb/s. Sytuacja ta wynika z niedostatecznego poziomu rozwoju infrastruktury naziemnej w postaci odpowiednich węzłów telekomunikacyjnych. Brak połączenia szerokopasmowego za pomocą światłowodu o dużej przepustowości, pozwalającego na wysoką prędkość odbierania i przesyłania informacji, odpornego na zakłócenia wywoływane przez czynniki meteorologiczne, ukształtowanie terenu czy dużą liczbę użytkowników, charakteryzował znaczną część terenów wiejskich w kraju. Według danych UKE penetracja lokalowa siecią dostępu nowej generacji (NGA) w miejscowościach wiejskich do 100 mieszkańców wynosiła 6%.

domowe tj. rodzice z dziećmi. Praca na roli, ze względu na technologie i mechanizację nie wymaga angażowania do niej wszystkich członków rodziny, a dla znacznej części wiejskich rodzin głównym źródłem utrzymania stała się praca zarobkowa. W istniejącej sytuacji na wsi, tak jak i w miastach w poprawie jakości życia seniorów podstawowe znaczenie ma zakres wsparcia o charakterze instytucjonalnym.

⁵⁰ Sikorska A.M., Wrzochalska A., Chmielewska B., Karwat-Woźniak B., Chmieliński P., Dudek M.: *Włączenie społeczne seniorów na obszarach wiejskich Mazowsza – inicjatywy lokalne*, IERiGŻ-PIB, Warszawa, wrzesień 2018, s.16-17.

⁵¹ Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

Niekorzystnym zjawiskiem wśród mieszkańców wsi jest również nie korzystanie z komputera Internetu. Według danych GUS w 2018 roku wśród ogółu ludności z obszarów wiejskich w wieku 16-74 lata⁵² udział osób niekorzystających w ciągu ostatnich trzech miesięcy z komputera wynosił 32%, a z Internetu 29% (skala niekorzystania z komputera i Internetu w grupie mieszkańców miast była wyraźnie niższa i wynosiła odpowiednio 21 i 18%)⁵³. Niewykorzystywanie Internetu w codziennym życiu motywowane było przede wszystkim brakiem potrzeby oraz brakiem odpowiednich umiejętności. Dotyczyło to zwłaszcza osób starszych (tj. osób w wieku 55-64 i 65-74 lata), w szczególności z niższym, a rzadziej ze średnim poziomem wykształcenia.

Z problemem niewystarczającego wykorzystania komputerów i Internetu oraz wykluczenia cyfrowego na obszarach wiejskich wiązał się także niezadowalający poziom kompetencji cyfrowych. Dotyczyło on nie tylko osób starszych, którym relatywnie najczęściej brakuje podstawowych umiejętności służących uaktywnieniu w sieci, ale także innych grup społecznych posługujących się Internetem i zamieszkujących tereny wiejskie (osoby niepełnosprawne, dzieci w wieku szkolnym, bierni zawodowo i bezrobotni, rolnicy). Internauci z obszarów wiejskich zwykle w sposób względnie mniej wszechstronny i zaawansowany korzystali z Internetu⁵⁴.

Szanse

Zmiany w poziomie produkcji rolniczej i sytuacji dochodowej polskich rolników w okresie funkcjonowania w UE

Zmiany w poziomie produkcji rolniczej i sytuacji dochodowej polskich rolników w okresie funkcjonowania w UE mogą napawać pewnym optymizmem (*Dochodowość gospodarstw ..., 2018*), w przeciwieństwie do efektywności produkcji, którą w głównej mierze warunkuje wydajność pracy (Góral, Rembisz, 2017). Wzrost ekonomicznej wydajności pracy wiąże się z optymalizacją wykorzystania zasobów gospodarstwa rolnego, która determinuje nie tylko konkurencyjność poszczególnych gospodarstw, ale również całego sektora rolnego na europejskim i światowym rynku (Mrówczyńska-Kamińska, 2012). Trwały i stabilny wzrost wydajności pracy w polskim rolnictwie jest nierozzerwalnie związany z rozwojem tego sektora (Gadomski, 2015).

W polskim rolnictwie powoli uwidacznia się proces wzrostu wydajności pracy (Wąsowicz, 2013), będący w głównej mierze konsekwencją spadku rolniczego zatrudnienia⁵⁵. Jednak poziom wydajności pracy w polskim rolnictwie jest niezmiernie niski w porównaniu do innych państw Wspólnoty, zwłaszcza UE-15. Co więcej po okresie stopniowego zmniejszania się różnic w tej płaszczyźnie pomiędzy państwami tzw. starej Unii a tymi przyjętymi w 2004 roku (i później), od 2012 roku obserwuje

⁵² GUS podaje dane tylko w tak określonej grupie wiekowej.

⁵³ *Spoleczeństwo informacyjne w Polsce. Wyniki badań statystycznych z lat 2014-2018*, GUS, Warszawa, Szczecin 2018 oraz *Spoleczeństwo informacyjne w Polsce. Wyniki badań statystycznych z lat 2006-2010*, GUS, Szczecin 2010.

⁵⁴ Janc K., Siłka P. 2016: *How big is the digital divide between rural and urban areas in Poland?*, Studia Obszarów Wiejskich 2016, vol. 43, s. 45-58.

⁵⁵ Według danych z BAELA w latach 2004-2017 liczba pracujących w rolnictwie zmniejszyła się o ponad 37%, a udział pracujących w tym sektorze wśród ogółu pracujących zmniejszył się z 18,0 do 9,6%. Przytoczone zmiany były głównie skutkiem spadku liczby pracujących w rolnictwie indywidualnym, w którym znajduje zatrudnienie większość (90-93%) pracujących w sektorze rolnym.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

się wzrost nierówności. Ponadto w ostatnich latach najniższą wydajność pracy odnotowano w polskim rolnictwie (Góral, Rembisz, 2017).

Z badań IERiGŻ-PIB wynika, że odnotowanemu ogólnemu spadkowi liczby indywidualnych gospodarstw rolnych podmiotów objętych ankietą IERiGŻ-PIB, towarzyszyły zmiany w ich strukturze według aktywności rynkowej (Wykres 4.3). Te zmiany wyrażały się przede wszystkim nasilającą zmniejszaniem się zbiorowości gospodarstw towarowych, któremu towarzyszyły procesy kształtowania się gospodarstw wybitnie prorynkowych, o bardzo silnych i stabilnych związkach z rynkiem, o poziomie sprawności ekonomicznej i społecznej porównywalnej do sprawności podmiotów z sektorów nierolniczych, tj. gospodarstw wysokotowarowych. Temu procesowi towarzyszył dynamiczne zwiększenie grupy gospodarstw produkujących wyłącznie na samozaopatrzenie i stopniowe zanikanie gospodarstw wydarczających produkty głównie na potrzeby rodziny i lokujące na rynku tylko niewielkie nadwyżki produkcji rolniczej.

W omawianym okresie zbiorowość takich podmiotów wzrosła ponad dwukrotnie, przy czym ich liczebność była nadal relatywnie niewielka. W 2016 roku udział gospodarstw wysokotowarowych wśród ogółu podmiotów funkcjonujących w sferze produkcji rolniczej wynosił 15,6%. W konsekwencji w 2016 roku częściej niż co trzecie gospodarstwo towarowe posiadało zdolności konkurencyjne, gdy 2005 roku – co piąte, a w 2000 roku tylko co szóste. Z analizy zmian w liczbie i ich obszarze wynika, że włączenie polskiego rolnictwa w obszar oddziaływania WPR wpłynęły na przyspieszenie proces koncentracji ziemi, który jest związany z likwidacją słabszych, z reguły małych mniejszych obszarowo gospodarstw rolnych (Zegar 2018).

W latach 2005-2019 nastąpiły zmiany w liczbie i strukturze obszarowej indywidualnych gospodarstw rolnych (Tabela 4.2). Liczba tych podmiotów zmniejszyła o 19,1%; było wynikiem spadku (o 21,2%) liczby gospodarstw do 30 ha UR (zwłaszcza do 5 ha, ubytek o 24,5%) i względnie dynamicznego powiększania (o 46,4%) liczebności grupy gospodarstw 30-hektarowych i większych, a w szczególności w grupie podmiotów powyżej 50 ha UR (wzrost o 84%), które są z reguły zdolne skutecznej do konkurencji na rynku produktów rolnych i umożliwiają uzyskanie satysfakcjonujących dochodów z pracy w gospodarstwie rolnym. Mimo to, że w analizowanym okresie udział 50-hektarowych indywidualnych gospodarstw rolnych zwiększył się 2-krotnie, to nadal pozostaje na niewielkim poziomie 2,5% (2,7% łącznie z gospodarstwami rolnymi osób prawnych). Dla porównania średnio w UE gospodarstwa tej wielkości stanowiły 6,9% Polskie gospodarstwa rolne o obszarze co najmniej 50 ha UR stanowiły tylko 5,0% łącznej ich liczby w UE, gdy w Polsce znajdowało się ok. 13,3% (2016 r.) ogółu gospodarstw WE. Ponadto pomimo spadku, w Polsce nadal dominowały (52,8%) podmioty uznawane za nierozwojowe.

Uwzględniając fakt, że zmiany w strukturze obszarowej postępują bardzo powoli i zazwyczaj mają charakter ewolucyjny, odnotowaną w latach 2005-2019 różnicę w liczbie gospodarstw uznać należy za znaczącą i wskazuje na postęp w racjonalizacji struktur rolniczych, profesjonalizacji aktywności ekonomicznej ludności wiejskiej, a przede wszystkim stwarza możliwości bardziej efektywnego wykorzystania ziemi rolniczej i lepszego wykorzystania ekonomiki skali do poprawy konkurencyjności polskich gospodarstw. Nie zmienia to faktu, że nadal w polskim rolnictwie funkcjonuje relatywnie dużo podmiotów.

Tendencje zmian we względnej liczebności gospodarstw rolnych w poszczególnych grupach według powierzchni UR mały charakter powszechny. W każdym regionie zmniejszała się liczba gospodarstw

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

o relatywnie małym obszarze, wzrastała natomiast liczebność podmiotów o względnie dużej powierzchni. Przy czym w województwach (małopolskie, podkarpackie, świętokrzyskie i śląskie) o relatywnie najbardziej rozdrobnionej strukturze obszarowej, rozwój liczebny indywidualnych gospodarstw rolnych odnotowano od wielkości obszarowej co najmniej 20 ha UR.

Rosnące zainteresowanie i umiejętności posługiwania się technologiami informacyjno-komunikacyjnym w społeczeństwie. Rozwój nowoczesnej i taniej infrastruktury połączeń internetowych.

W ostatnich latach, uwidoczniły się pozytywne zmiany w odniesieniu do kompetencji cywilizacyjnych rozumianych jako umiejętność korzystania przez ludność wiejską z technologii cyfrowych⁵⁶. Jednocześnie w naszym kraju (w tym także na obszarach wiejskich) nastąpił rozwój nowoczesnej i taniej infrastruktury połączeń internetowych. Należy także podkreślić, że nowoczesne technologie mogą stanowić szansę dla włączenia społecznego określonych grup ludności i ich pełnego uczestnictwa w życiu społecznym. Rozwój nowoczesnej i taniej infrastruktury połączeń internetowych umożliwia przede wszystkim producentom rolnym dostęp do platform elektronicznych, pozwala na transfer wiedzy, udział w szkoleniach a także daje możliwość bezpośredniego zbytu wytwarzanych produktów bez podrażania ich kosztów.

Jako narzędzie wszechstronnego rozwoju obszarów wiejskich w tym pokonywania szeregu wyzwań, wykorzystania istniejących i powstających technologii oraz innowacji społecznych może być koncepcja *Smart Villages*, która opiera się na podejściu Leader wzbogaconym m.in. o e-rozwiązania. Obecnie w Polsce funkcjonuje ok. 300 Lokalnych Grup Działania Programu LEADER, którego formuła została nieco rozszerzona, obejmując również od 2007 r. obszary rybackie, zaś od 2014 r. stając się częścią programu Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczności (RLKS). Od 2014 r. takie podejście może być finansowane z czterech europejskich funduszy (EFRROW, EFMR, EFRR, EFS). Metoda RLKS, wypracowana najpierw w kontekście obszarów wiejskich, jest obecnie stosowana w różnych rodzajach obszarów Europy⁵⁷. W koncepcji zakłada się, iż Inteligentna Wioska będzie zwracać uwagę na umiejętności korzystania z e-umiejętności, dostęp do e-zdrowia i innych podstawowych usług, innowacyjne rozwiązania w zakresie ochrony środowiska, prowadzenie gospodarki o obiegu zamkniętym w odniesieniu do odpadów rolniczych, promocja lokalnych produktów wspieranych przez technologię i ICT, wdrażanie i czerpanie pełnych korzyści z inteligentnej specjalizacji projektów rolno-spożywczych, turystyki, działalności kulturalnej, itp.⁵⁸ Szansę na poprawę dostępu do wysokiej jakości internetu na obszarach wiejskich stwarza m.in. rozwój technologii 5G, która rozszerzy możliwości funkcjonującej obecnie sieci LTE, zwiększając znacząco przepustowość przesyłu danych⁵⁹. w inteligentnych wioskach tradycyjne i nowe sieci oraz usługi są wzbogacane za pomocą technologii

⁵⁶ *Zmiany strukturalne* ..., s. 6.

⁵⁷ A. Hałasiewicz (2020). *Koncepcje żywienia i wzmocnienia rozwoju wsi*. [w:] Polska wieś 2020. Raport o stanie wsi. Red. nauk. J. Wilkin, A. Hałasiewicz. Fundacja na rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa (FDPA). Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa, s. 183.

⁵⁸ Smart Villages, <http://cdr112.e-kei.pl/leader/index.php/353-inteligentne-wioski-smart-villages>, dostęp 25.04.2019,

⁵⁹ Technologia 5G znajduje się obecnie w fazie testowania w kilku miastach w Polsce. Jej pełne wdrożenie wymaga znaczących nakładów finansowych i jest planowane na 2050 rok, Tokarczyk K. 2019: *Jak 5G napędzi rewolucję cyfrową w polskim handlu detalicznym*, https://www.politykainsight.pl/en/_resource/multimedia/20182685.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

cyfrowych, telekomunikacyjnych, innowacji i lepszego wykorzystania wiedzy, z korzyścią dla mieszkańców i przedsiębiorstw.

Zagrożenia

Postępujący proces starzenia się społeczeństwa. Wzrost liczby gospodarstw osób starszych, samotnych (małe gospodarstwa jednoosobowe).

Podobnie jak i w miastach, na obszarach wiejskich zarysował się wyraźny proces starzenia się społeczeństwa, przy czym to zjawisko dotyczyło zarówno całej populacji, jak i grupy osób wiązanych z działalnością rolniczą.⁶⁰ Proces starzenia się obszarów wiejskich wynika z obserwowanego od dawna negatywnego przyrostu naturalnego (ujemne saldo liczby urodzeń w relacji do liczby zgonów) i zaznaczającego się w wielu regionach odpływu ludności, zwłaszcza w wieku produkcyjnym. Niezależnie od tego, że trwale wyjazdy i wzrost przeciętnego wieku mieszkańców notowane są w różnych lokalizacjach, należy zaznaczyć że szczególnie na obszarach wiejskich uwidacznia się koncentracja przestrzenna procesów starzenia⁶¹ i migracji. Dotyka ona północnej, wschodniej i południowo-wschodniej części kraju, tj. województw: warmińsko-mazurskiego, podlaskiego, mazowieckiego (obrzeża regionu), świętokrzyskiego, łódzkiego i lubelskiego⁶². Rozpatrując przyszłe tendencje ludnościowe w kontekście sytuacji demograficznej obszarów wiejskich w Polsce, jako zagrożenie trzeba wskazać wysokie prawdopodobieństwo utrzymania się wpływu czynników niekorzystnie oddziałujących na dzietność i pogarszających stan zdrowia populacji⁶³

Niezależnie od omawianej wcześniej, relatywnie korzystnej struktury wieku kierowników gospodarstw rolnych w Polsce w odniesieniu do państw UE, zarysowuje się proces starzenia i w tej zbiorowości, gdyż podobnie jak w większości państw członkowskich UE, także i w naszym kraju zaznaczał się spadek udziału osób należących do młodszych grup wiekowych kierowników (do 35 lat i 35-54 lata), a wzrost odsetka najstarszych kierowników (tj. osób w wieku 55 lat i więcej).

Prognozy demograficzne dla Polski i polskiej wsi są niekorzystne, wielkość parametrów demograficznego starzenia oraz kierunek ich zmian świadczą, że proces starzenia będzie się pogłębiał

⁶⁰ *Zmiany strukturalne* ..., s. 5.

⁶¹ Ze względu na zróżnicowane uwarunkowania: w tym odmienności w strukturze agrarnej, poziomie zurbanizowania, miejsca położenia wsi w stosunku do ośrodków metropolitarnych wyzwania i problemy związane ze starzeniem się populacji wiejskiej, występują w różnym nasileniu, zarówno w ujęciu regionalnym (ukierunkowanie rozwoju gospodarczego) jak i lokalnym (renta położenia). Najsilniej tendencja powiększania się grupy seniorów zaznacza się na terenach peryferyjnych, oddalonych od ośrodków miejskich, o słabej infrastrukturze komunikacyjnej. W takich wsiach na skalę starzenia się miejscowej ludności, obok trendów demograficznych, oddziałuje także nasilenie zjawisk migracyjnych.

⁶² Kołodziejczyk D. (red.), Gospodarowicz M., Lidke D., Mazur M. 2017: *Ocena poziomu spójności demograficznej i społeczno-gospodarczej obszarów wiejskich w porównaniu z miastami*, Monografie Programu Wieloletniego 2015-2019 nr 54, IERiGŻ-PIB, Warszawa, s. 18-19; Śleszyński P., Bański J., Degórski M., Komornicki T. 2017: *Delimitacja obszarów strategicznej interwencji państwa: obszarów wzrostu i obszarów problemowych*, Warszawa: IGiPZ PAN, 175-183.

⁶³ Do ważnych determinant kształtujących dzietność należy zaliczyć m.in.: zmiany w modelu społecznym rodziny i stylach życia. Z kolei najczęstszymi przyczynami zgonów w Polsce są choroby układu krążenia, nowotwory złośliwe, choroby układu oddechowego, urazy i zatrucia oraz przyczyny niedokładnie określone, Stańczak J., Szałtys D., Waligórska M. 2018: *Sytuacja demograficzna Polski do 2017 roku*, w: Hryniewicz J., Witkowski J., Potrykowska A. 2018: *Sytuacja demograficzna Polski jako wyzwanie dla polityki gospodarczej i społecznej*, Rządowa Rada Ludnościowa, Warszawa, s. 37-59.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

i wydaje się być w obecnych uwarunkowaniach nieodwracalny⁶⁴. z tego względu należy znaleźć rozwiązania osłabiające ten proces i jego ekonomiczno-społeczne skutki. Szczególnie ważną kwestię stanowić będzie zapewnienie właściwych warunków życia osób starszych. Spełnienie tej dezyderaty w odniesieniu do obszarów wiejskich będzie szczególnym wyzwaniem, ze względu na cechy wiejskiego osadnictwa. Jednak część obszarów wiejskich (głównie położonych peryferyjnie gmin wiejskich) w sposób realny jest zagrożona procesem depopulacji i nasileniem niekorzystnych zmian demograficznych. Obszary wiejskie dotknięte tym zjawiskiem będą musiały zmierzyć się z szeregiem wyzwań. Jednym z nich będą malejące dochody społeczeństwa i związane z tym problemy, takie jak zadowalająca infrastruktura czy też zapewnienie dostępu do usług (szczególnie w obliczu wzrastającego popytu na usługi zdrowotne i opiekuńcze).

Starzejące się społeczeństwo może być postrzegane jako zagrożenie, ale z drugiej strony zwraca się uwagę, że proces starzenia się jest wyzwaniem i szansą dla nowych zawodów i miejsc zatrudnienia. Już na wsiach podmiejskich powstają domy opieki (niestety prywatne, za pieniądze) dla emerytów. Na peryferiach seniorzy stanowią ogromny potencjał, który może służyć rozwojowi ekonomicznemu kraju i regionów. To także aktywna grupa konsumentów, świadoma swoich praw i niepozbawiona aspiracji. Konieczne jest zatem, w myśl koncepcji rozwoju „srebrnej gospodarki”, wdrożenie wielu projektów społecznych, ekonomicznych i infrastrukturalnych. Tego typu działania powinny mieć szeroki zakres: od ochrony zdrowia i polityki społecznej poprzez edukację i kulturę, aż po inwestycje w infrastrukturę i nowe technologie. Ich wdrożenie było impulsem do dalszego rozwoju regionu i lokalnych społeczności. Wyniki tego typu działań prowadzić mają nie tylko do ożywienia wybranych sektorów gospodarki i wzrostu zatrudnienia, ale też do pojawienia się nowych ofert edukacyjnych i kulturalnych czy inicjatyw prozdrowotnych. Podkreślić należy, iż działania zgodnie z koncepcją rozwoju „srebrnej gospodarki”, to propozycje nie tylko dla seniorów, ale dla wszystkich grup społecznych⁶⁵.

Trudności w zakresie dostępu do nowoczesnych połączeń internetowych

Pomimo znaczącego postępu w dostępie do Internetu w tym do Internetu szeroko pasmowego na obszarach wiejskich odnotowuje się trudności w zakresie dostępu do nowoczesnych połączeń, co przełożyć się może na zagrożenie wykluczeniem cyfrowym na obszarach wiejskich.

⁶⁴ Długoterminowa prognoza odnośnie zmian struktury ludności wiejskiej według ekonomicznych grup wieku wskazuje na tendencję dynamicznego wzrostu udziału populacji w wieku poprodukcyjnym w populacji wiejskiej. Zakłada się, że osoby w wieku poprodukcyjnym w 2050 r. stanowić będą już niemal 27% społeczności wiejskiej. Prognozy GUS przewidują także spadek średniej liczby osób dorosłych w gospodarstwach domowych, co w perspektywie już najbliższych kilkunastu lat, spowoduje obniżanie odsetka gospodarstw domowych zamieszkałych przez trzy i więcej osoby dorosłe i wzrost odsetka gospodarstw jednoosobowych⁶⁴. Jednocześnie, wobec coraz dłuższego okresu życia i przesuwałającej się w czasie biologicznej granicy starzenia, powiększa się liczba seniorów, którzy decydują się na przedłużenie okresu aktywności ekonomicznej. Ten proces szczególnie silnie uzewnętrznia się na obszarach wiejskich. z badań prowadzonych w IERiGŻ-PIB wynika, że wśród osób uczestniczących stale lub dorywczo w zajęciach rolniczych, osoby w wieku 60 lat i więcej stanowiły: 16% - wśród ogółu osób pracujących w gospodarstwie; 9,5% - wśród pracujących w gospodarstwie stale w pełnym wymiarze czasu; 20,4% - wśród pracujących w gospodarstwie stale w niepełnym wymiarze czasu oraz 16% - wśród pracujących sezonowo i dorywczo.

⁶⁵ e-book „Srebrna Gospodarka szansą dla Małopolski, www.malopolskie.pl/DlaMediow/Informacje/?id=15332

**Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego
i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę
i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt**

Ilustracja graficzna zamieszczona w Aneksie:

Wykres 4.1. Liczba kobiet w wieku 70 lat i więcej na obszarach wiejskich w latach 1980-2017 (w tys.).

Wykres 4.2. Liczba mężczyzn w wieku 70 lat i więcej na obszarach wiejskich w latach 1980-2017 (w tys.).

Wykres.4.3. Zmiany w strukturze indywidualnych gospodarstw rolnych objętych badaniem ankietowym według ich aktywności rynkowej.

Tabela 4.1. Wyposażenie w grunty rolnicze indywidualnych gospodarstw rolnych według ich aktywności rynkowej.

Tabela 4.2. Struktura i średni obszar indywidualnych gospodarstw rolnych według i aktywności na rynku produktów rolniczych.

Tabela 4.3. Zmiany w strukturze obszarowej indywidualnych gospodarstw rolnych

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

5. WŁĄCZENIE SPOŁECZNE NA WSI

Mocne strony

Wzrost poziomu wykształcenia oraz podnoszenie kwalifikacji mieszkańców wsi. Nasilony proces profesjonalizacji pracy rolnika.

W ostatnich kilkunastu latach na obszarach wiejskich odnotowano pozytywne zmiany w odniesieniu do poziomu wykształcenia ludności. Już dziesięć lat po wejściu Polski do UE blisko co dziesiąty mieszkaniec wsi legitymował się wyższym wykształceniem. Jednocześnie nadal takich osób było na wsi znacznie mniej niż w miastach, gdzie w analogicznym okresie ich odsetek obejmował dwukrotnie więcej populacji. Wykształcenie wyższe w 2018 r. posiadali: rolnicy 9,6% (mężczyźni 4,6%, kobiety 5,0%), pracownicy 27,4% (M-10,9%, K-16,6%), własny rachunek 31,7% (M-14,6%, K-17,8%), Miasto 29,6% (duże 500 tys. mieszk. i więcej 47,7%, małe poniżej 20 tys. mieszk. 21,6%), Wieś 12,1%⁶⁶.

Z prowadzonych badań ankietowych w IERiGŻ-PIB wynikało, iż wzrost poziomu wykształcenia odnotowano zarówno wśród osób z wiejskich rodzin rolniczych, jak i bezrolnych. Wzrost poziomu wykształcenia dotyczył głównie kierunków nierolniczych, natomiast nie odnotowano postępu w rozpowszechnieniu szkolnych kwalifikacji rolniczych. Jednocześnie zmniejszył się udział rolników posiadających tylko kursowe przygotowanie do wykonywanego zawodu, ponieważ w rolnictwie pozostawały przede wszystkim osoby z kwalifikacjami rolniczymi na poziomie szkolnym. To zjawisko potwierdza nasilony proces profesjonalizacji pracy rolnika⁶⁷. Kierownicy gospodarstw rolnych w Polsce byli relatywnie lepiej wyszkoleni do pracy w rolnictwie niż zarządzający gospodarstwami w UE-28⁶⁸.

Słabe strony

Infrastruktura-wodno-kanalizacyjna

Za słabą stroną obszarów wiejskich w Polsce uznaje się niewystarczający poziom zagospodarowania wody, ścieków i odpadów komunalnych. Według raportu NIK istotna część gmin nie osiąga wymaganego poziomu recyklingu i ponownego użycia masy odpadów komunalnych ulegających biodegradacji przekazywanych do składowania, odpadów budowlanych i rozbiórkowych frakcji odpadów komunalnych⁶⁹.

Zaopatrzenie wiejskich jednostek osadniczych w infrastrukturę kanalizacyjną stanowi jeden z głównych wyznaczników przy określeniu stanu infrastruktury technicznej obszarów wiejskich oraz możliwości ich dalszego społeczno-ekonomicznego rozwoju.

Na koniec 2018 r. w Polsce istniało 97 876,78 km sieci kanalizacyjnych. Na koniec 2018 r. stopień skanalizowania, wyrażony jako stosunek liczby przykanalików do liczby budynków mieszkalnych wynosił 36,95 % (w 2017 r. stopień skanalizowania wynosił 36,22%). Najwyższy osiągnięty wskaźnik skanalizowania wynosił 55,59% (woj. podkarpackie) oraz 55,18% (woj. pomorskie), natomiast w trzech

⁶⁶ *Dochody i warunki życia ludności Polski (raport z badania EU-SILC 2018.)* GUS, Warszawa 2019, s. 169-170).

⁶⁷ *Zmiany strukturalne...*, s. 5.

⁶⁸ *Diagnoza...*, wskaźnik C.15 i C16, s.61.

⁶⁹ NIK 2017: Zapewnienie przez organy administracji publicznej prawidłowego zagospodarowania odpadów komunalnych, Informacja o wynikach kontroli, Warszawa.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

województwach wskaźnik skanalizowania wynosił ok 20 % (lubelskie 19,13%, podlaskie 19,54%, łódzkie 20,88%). Ocena stopnia skanalizowania jest trudna. Nie wszędzie bowiem zastosowanie infrastruktury sieciowej jest możliwe, ponadto nie zawsze jest najlepszym rozwiązaniem, zarówno ze względów technicznych jak i ekonomicznych. W ostatnich lat stale rośnie wyposażenie gospodarstw domowych w indywidualne systemy oczyszczania ścieków. Największą liczbę indywidualnych oczyszczalni ścieków w roku 2018 wykonano w województwie wielkopolskim – 2 665 szt. oraz w województwie łódzkim – 2 099 szt., natomiast najmniej w województwie łódzkim – 386 szt.

Zaopatrzenie wiejskich jednostek osadniczych w infrastrukturę wodociągową stanowi jeden z głównych wyznaczników przy określeniu stanu infrastruktury technicznej obszarów wiejskich oraz możliwości ich dalszego społeczno-ekonomicznego rozwoju. Priorytetowe znaczenie powszechnego dostępu do wody wiąże się z jej uniwersalną funkcją w zaspokajaniu podstawowych potrzeb ludności oraz z jej niezbędnością przy podejmowaniu wszelkiej działalności gospodarczej. W odniesieniu do gospodarstw domowych, wyposażenie w bieżącą wodę nie tylko stanowi wymóg w stworzeniu właściwych warunków sanitarno-higienicznych i bytowych, ale przekłada się na stan zdrowia ludności, co ma fundamentalne znaczenie w skali całego kraju. Na koniec 2018 r. w Polsce istniało 248 671,70 km sieci wodociągowej. Najdłuższą sieć wodociągową posiada województwo mazowieckie – 37 026,28 km sieci, natomiast najkrótszą województwo lubuskie – 5 220,16 km sieci. Na koniec 2018 r. stopień zwodociągowania, liczony jako stosunek liczby przyłączy wodociągowych do liczby budynków mieszkalnych, wyrażony w % wynosił 83,13% (w 2017 r. stopień zwodociągowania wynosił 82,88%). W pięciu województwach (kujawsko-pomorskie, łódzkie, lubuskie, opolskie, wielkopolskie) wskaźnik zwodociągowania przekracza 90%, natomiast w dwóch województwach (podkarpackie, małopolskie) procent zwodociągowania wynosi poniżej 70%.

Ponadto należy podkreślić, że duża część urządzeń do zaopatrzenia mieszkańców wsi w wodę już wymaga przeprowadzenia modernizacji. Potrzeby w zakresie dostosowania ich do współczesnych standardów technologicznych dotyczą zwłaszcza tych instalacji, które pochodzą z pierwszej połowy ubiegłego wieku. Do czasów współczesnych, zwłaszcza na terenach zachodnich i północnych, funkcjonują bowiem urządzenia montowane przed II wojną światową. W strukturze materiałowej sieci ciągle znaczny udział mają stare rurociągi z żeliwa szarego, stali i z azbestu.

Skutkiem złego stanu technicznego przewodów wodociągowych są awarie sieci, brak odpowiedniej jakości dostarczanej wody do odbiorców końcowych oraz straty wody. Straty wody występują na drodze od ujęcia wody do miejsca jej zużycia. Wyeliminowanie tych strat jest bardzo korzystne ze względów na to, że Polska nie jest krajem zasobnym w wodę. W konsekwencji racjonalny pobór wody wpłynie pozytywnie na poprawę środowiska w kraju.

Zagospodarowanie odpadów komunalnych

Z punktu widzenia rozwoju lokalnego i rozwoju biogospodarki słabą stroną obszarów wiejskich w Polsce jest zagospodarowanie odpadów. Ocenia się, że krajowy system zagospodarowania odpadów działa nieefektywnie. W latach 2017-2018 wzrosła liczba wytworzonych odpadów komunalnych na jednego mieszkańca z 311 do 325 kg. Relatywnie mniej odpadów komunalnych wytwarzana jest w gminach wiejskich oraz we wschodniej części kraju. Niemniej, ich nadprodukcja dotyczy także części wsi, a zwłaszcza lokalizacji turystycznych. Niezależnie od lokalizacji większość odpadów w Polsce nie jest ponownie wy-korzystywana. Według danych GUS w 2018 roku do systemu recyklingu kierowano

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

zaledwie 26% wszystkich odpadów komunalnych. Duża część (42%) masy odpadów przeznacza się na składowanie. Wynika to z faktu braku instalacji do przetwarzania frakcji biologicznej (kompostowania resztek roślinnych), niefunkcjonowania systemu współspalania śmieci w elektrociepłowniach, jak również niedostatecznego rozwoju systemu selektywnej zbiórki odpadów i zaangażowania członków gospodarstw domowych w segregację odpadów. W 2018 r. na obszarach wiejskich w Polsce funkcjonowało 1350 (63% wszystkich) ogólnodostępnych punktów zbierania odpadów komunalnych. Niezależnie od tego, problem na wsi, mimo zmniejszania się skali zjawiska, stanowią dzikie wysypiska śmieci.

Bardzo ważna jest także kwestia segregacji opadów (śmieci) na poziomie gospodarstwa domowego. Nie mniej jednak, wobec zmieniających się uwarunkowań zewnętrznych takich jak, np. szybko rosnących kosztów wywozu śmieci (oraz potrzeby ich odpowiedniej segregacji), rosnących kosztów paliw innych niż węgiel do ogrzewania domów, rysuje się konieczność podejmowania dalszych inicjatyw (informujących i promujących), która ma na celu odpowiednią wiedzę i postawę mieszkańców obszarów wiejskich w tym zakresie. Ilość śmieci przypadająca na 1 mieszkańca jest bardzo zróżnicowana regionalnie (Mapa 5.7, Tabela 5.4.) i powyżej wskazane działania powinny być prowadzone przede wszystkim na tych obszarach, gdzie ilość śmieci na mieszkańca jest najwyższa (woj. dolnośląskie, lubuskie, zachodniopomorskie, pomorskie).

Niewystarczający poziom świadomości ekologicznej, wiedzy o zmianach klimatu oraz praktyk prośrodowiskowych mieszkańców wsi

Jak wynika z badań wiedza o zagrożeniach dla środowiska przyrodniczego i zmianach klimatu mieszkańców wsi pozostaje na niezadowalającym poziomie. W 2018 roku duży niepokój o stan środowiska przyrodniczego we własnej miejscowości wyrażało jedynie 20% osób żyjących na wsi (z kolei wśród mieszkańców największych miast takie odczucia miało 69% badanych). Jednocześnie względnie najrzadziej stan środowiska w kraju i na świecie był powodem do obaw mieszkańców wsi. Zmiany klimatyczne i zanieczyszczenie środowiska postrzegane były przez połowę ludności wiejskiej jako zagrożenie, ale jedno z wielu istniejących obecnie niebezpieczeństw cywilizacyjnych (m.in. obok ubóstwa, chorób, zanieczyszczenia środowiska, szkodliwej żywności). Jednocześnie na ogół sądzono, że należy walczyć ze zmianami klimatu w sposób stopniowy, tak aby nie generować dodatkowych kosztów finansowych. Przeprowadzone badania na ogólnopolskiej próbie mieszkańców wskazywały, że znaczna część badanych nie wiedziała w jaki sposób poprawnie segregować odpady. Należy zakładać, że zbliżony brak dostatecznej wiedzy o poprawnej selekcji odpadów dotyczyć mógł także ludności wiejskiej. Niespełna jedna trzecia badanych mieszkańców wsi była zdania, że swoimi działaniami nie może przyczynić się do poprawy stanu środowiska w swojej miejscowości.

Zagrożenia

Braki w gospodarce ściekowej na obszarach wiejskich

Swoiste braki w gospodarce ściekowo-osadowej na obszarach wiejskich mają znaczący wpływ na zanieczyszczenie wód powierzchniowych. Według danych GUS, na obszarach wiejskich w roku 2017 dostęp do zbiorczej sieci kanalizacyjnej posiadało ponad 43% mieszkańców. W roku 2012 roku odsetek ten wyniósł 29,4%.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

Sieć kanalizacyjna jest istotnym czynnikiem rozwoju ekonomiczno-społecznego obszarów wiejskich. Nie mniej jednak budowa tej infrastruktury wymaga poniesienia dużych kosztów, przede wszystkim wynikających z rozproszenia wiejskiej sieci osadniczej. Ważne jest także zachowanie swoistej równowagi między stanem rozwoju sieci wodociągowej, a odpowiednimi systemami odprowadzania i oczyszczania wód ściekowych, gdyż jej zachwianie może spowodować szereg zagrożeń takich jak degradacja wód gruntowych czy też wód podziemnych. Co z kolei przełożyć się może na wiele niekorzystnych zmian w środowisku naturalnym.

Konieczne jest zatem podjęcie działań mających na celu odpowiednie wyposażenie wsi w przyłącza kanalizacyjne i powszechny dostęp do oczyszczalni ścieków. Jest szczególnie ważne dla mieszkańców tych gmin, gdzie odsetek mieszkańców korzystających z oczyszczalni ścieków jest najniższy (Mapa 5.6).

Zmniejszanie się zasobów wodnych

W ostatnich kilkunastu latach nastąpiło zmniejszenie poboru wody na potrzeby gospodarki narodowej i ludności (Tabela 5.1.), według danych GUS, ogółem z poziomu 10940,3 hm³ w roku 2005 do poziomu 9886 hm³ w roku 2018. Zmniejszenie poboru wody dotyczyło wód powierzchniowych (odpowiednio z poziomu 9205,7 hm³ do 8065,0 hm³), przy wzroście poboru z wód podziemnych (z 1640,4 hm³ w roku 2005 do 1772,6 hm³ w roku 2018). Ograniczeniu uległ pobór wody na cele produkcyjne (poza rolnictwem, leśnictwem, łowiectwem i rybactwem) - z ujęć własnych. Pobór wody w celu eksploatacji sieci wodociągowej, w badanym okresie był na zbliżonym poziomie. W roku 2018 wynosił 2128,5 hm³. Podkreślić należy iż znacząco poprawiła się jakość wody dostarczanej ludności do spożycia. W roku 2017 w 98,8% skontrolowanych obiektów woda spełniała określone wymagania (w roku 2010 wskaźnik ten wynosił 89,2%). Tym samym w roku 2017 99,7% ludności zaopatrzona była w wodę odpowiadającą wymaganiom⁷⁰. Na cele nawodnień w rolnictwie i leśnictwie oraz napełniania i uzupełniania stawów rybnych pobór wody w 2018 roku był na poziomie 956,4 hm³. W stosunku do roku 2005 pobór ten uległ zmniejszeniu.

Rolnicy stoją przed koniecznością zwiększenia produktywności w celu zaspokojenia rosnącego popytu na żywność, a przemysł i gospodarstwa domowe muszą bardziej wydajnie gospodarować wodą. W Polsce występuje trend zmniejszania się zasobów wodnych, a jedną z najważniejszych przyczyn tego zjawiska jest podwyższanie się temperatury powietrza. Prognozy zmian klimatu wskazują na konieczność opracowania strategii działań dotyczącej przedsięwzięć ograniczających skutki hydrologicznych zjawisk ekstremalnych (powódzie i susze) na obszarach wiejskich.

Z literatury przedmiotu wynika, iż planowane i projektowane duże inwestycje wodnych może trwać krótko, ale ich realizacja w terenie może trwać nawet kilkanaście lat. Dlatego też powinny być podejmowane równocześnie działania adaptacyjne mające na celu zwiększenie retencji wody w środowisku poprzez odtwarzanie zalesień śródpolnych i oczek wodnych utrzymujących poziom wody w rowach⁷¹.

⁷⁰ Rocznik Statystyczny Rolnictwa, GUS, Warszawa 2018, s. 347.

⁷¹ Jaworski A., *Racjonalne gospodarowanie wodą w gospodarstwie rolnym*, http://modr.pl/sites/default/files/brochures/racjonalne_gospodarowanie_woda.pdf. dostęp 30.08.2019.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

Koniecznym jest zatem podjęcie w szerszym zakresie badań i inwestycji dotyczących gospodarki wodnej wsi i rolnictwa w aspekcie zmian klimatycznych. Ważne jest zatem monitorowanie ścisłego przestrzegania zaleceń dotyczących programów rolno-środowiskowych, ONW, obowiązkowego odłogowania, zazielenienia przeciwerozynnego na zimę, położonych przy obszarach chronionych, parkach narodowych, ochrony cieków i ujęć wodnych oraz innych miejsc, mających wpływ na środowisko oraz szkolenie rolników na temat zmian klimatu, naturalnych barier zatrzymujących wodę w glebie, ochraniających przed erozją spowodowaną przez silne wiatry i ich skutków. Należy uwzględnić, iż w wielu przypadkach pojedynczy rolnik może nie być w stanie podjąć inwestycji zatrzymujących wodę w gospodarstwie. Rysuje się zatem potrzeba podjęcia działań mających na celu współpracę z innymi rolnikami oraz w programach adaptacyjnych udział władz lokalnych. Opracowanie takich programów, przy udziale rolników pozwoli w szerszym zakresie poznać specyfikę rejonu i w perspektywie kilkuletniej zrealizować inwestycje dające korzyści mieszkańcom nie tylko na obszarach wiejskich, ale również i mieszkańcom miast.⁷²

Ograniczenie ilości oraz lokalnie nieodpowiednią jakość zasobów wody

Na skutek intensywnej inwestycji w infrastrukturę techniczną, presji urbanizacyjnej, żywiłowego osadnictwa, a także nieracjonalnej gospodarki odpadami i rozwoju rolnictwa przemysłowego, następuje pogorszenie stanu środowiska naturalnego⁷³. Na wsi obserwuje się także ograniczenie ilości oraz lokalnie nieodpowiednią jakość zasobów wody, niewystarczający do prowadzenia produkcji stan gleb, znaczącą emisję gazów cieplarnianych, a także odnotowywane są tam straty różnorodności biologicznej. Nieodwracalnemu przekształceniu ulegają wiejskie ekosystemy, naturalny krajobraz, co generuje także dodatkowe koszty dla państwa i środowiska⁷⁴. Chociaż utrata gleby na skutek erozji wodnej w Polsce dotyczy nieznacznej części obszaru użytków rolnych (wg. metody RUSLE⁷⁵ i w latach 2000-2012 nastąpiło zmniejszenie erozji wodnej w Polsce oraz większości krajów UE⁷⁶, to w ostatnich latach nasiliło się zjawisko pustoszenia, szczególnie dotkliwe w północno-zachodniej części kraju i w łódzkiem⁷⁷. Jednocześnie rozpowszechnienie spalania paliw stałych i odpadów na cele grzewcze

⁷² Por. Adaptacja – gospodarowanie wodą, <https://klimatarolnictwa.pl/index.php/adapacja/gospodarowanie-woda/>, dostęp 30.08.2019; Jaworski A., Racionalne gospodarowanie wodą w gospodarstwie rolnym, http://modr.pl/sites/default/files/brochures/racionalne_gospodarowanie_woda.pdf, dostęp 30.08.2019

⁷³ Wasilewski A. 2013: *Stan środowiska naturalnego, rolnictwo ekologiczne i agroturystyka we wsiach objętych ankietą IERiGŻ-PIB*, IERiGŻ-PIB, Warszawa; Bański J. 2017: *Rozwój obszarów wiejskich. Wybrane zagadnienia*, PWE, Warszawa.

⁷⁴ Kozyra J., Siebielec G. 2014: *Stan środowiska przyrodniczego na obszarach wiejskich*, w: Nurzyńska I., Poczta W. (red.) *Polska wieś 2014. Raport o stanie wsi*, FDPA, Scholar, Warszawa, 175-198.

⁷⁵ Wśród szeregu typu modeli erozyjnych najbardziej znanym i powszechnie wykorzystywanym w świecie jest model USLE (the Universal Soil Loss Equation) (Wischmeier i Smith, 1978) i jego późniejsza modyfikacja – model RUSLE (Revised Universal Soil Loss Equation) (Renard i in., 1991).

⁷⁶ Diagnoza...., wskaźnik C.40, s.45.

⁷⁷ Zasoby wodne Polski wynoszą w przeliczeniu na mieszkańca zaledwie 1600 m sześć. na rok. Dla porównania: przeciętnie w Unii Europejskiej wskaźnik ten wynosi 4700 m sześć. Nasz wynik plasuje nas w takim zestawieniu obok Egiptu i jest jednym z najgorszych w Europie. Od lat nasza gospodarka ma z tym olbrzymi problem. Szczególnie dotkliwie niedobór wody odczuwa rolnictwo. Susze, które dotyczą ten sektor, są coraz częstsze. Podczas gdy jeszcze kilkanaście lat temu występowały średnio raz na pięć lat, obecnie pojawiają się co drugi rok. z danych Światowej Organizacji Meteorologicznej (WMO) wynika, że rok 2018 był w skali świata czwartym najgorętszym od momentu rozpoczęcia pomiarów, czyli od 1850 r. Co gorsza, trzy lata jeszcze gorętsze to właśnie trzy ostatnie: 2015, 2016 i 2017. Można już zacząć mówić o pustoszeniu kraju. Szczególnie dotkliwie odczuwa

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

i bytowe powoduje zjawiska wysokich stężeń pyłu zawieszonego w powietrzu nie tylko w mieście, ale także na wsi, co obniża jakość życia na tych terenach i pogarsza stan zdrowia ludności⁷⁸.

Ilustracja graficzna zamieszczona w Aneksie:

Tabela 5.1. Pobór wody na potrzeby gospodarki narodowej i ludności w latach 2005-2018 w hm³.

Tabela 5.2. Podstawowe dane dotyczące urządzeń sieciowych w 2018 roku według gmin.

Tabela 5.3. Podstawowe dane dotyczące urządzeń sieciowych według województw i typów gmin w 2018 roku.

Mapa 5.1. Długość sieci wodociągowej na 100km² w 2018 roku według gmin.

Mapa 5.2. Udział ludności korzystającej z sieci wodociągowej w 2018 roku według gmin

Mapa 5.3. Zużycie wody na 1 mieszkańca w m³ w gminach w roku 2017.

Mapa 5.4. Długość sieci kanalizacyjnej na 100 km² w 2018 roku według gmin.

Mapa 5.5. Udział ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej w 2018 roku według gmin.

Mapa 5.6. Odsetek mieszkańców korzystających z oczyszczalni ścieków w roku 2017 według gmin.

Mapa 5.7. Ilość śmieci w kg przypadająca na 1 mieszkańca rocznie w gminach w roku 2017

Tabela 5.4. Odpady w kg na 1 mieszkańca według typów gmin w roku 2017.

to woj. łódzkie, gdzie aż na 90 proc. obszaru występuje ryzyko, że opady będą niższe niż 400 mm rocznie. Według obliczeń w ubiegłym roku suszą zostało dotkniętych aż 3,5 mln ha upraw. Żeby zobrazować, jak wielka jest to skala, wystarczy wspomnieć, że ogólna powierzchnia Polski to ok. 31,3 mln ha. Oznacza to, że ponad 10 proc. powierzchni kraju znalazło się w katastrofalnej sytuacji. Susza dotknęła ok. 350 tys. gospodarstw rolnych, a łączne straty są szacowane na ok. 3,5 mld zł. (za „Wprost” nr 17-18/2019).

⁷⁸ Stan środowiska w Polsce. Sygnały 2016 2016: GIOŚ, Warszawa.

**Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego
i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę
i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt**

6. ROZWÓJ LOKALNY

Mocne strony

Kapitał społeczny mieszkańców wsi. Zaangażowanie w działania na rzecz lokalnej społeczności. Relatywnie duża liczba organizacji i ugrupowań o charakterze społecznym.

Poziom życia na obszarach wiejskich i możliwości jego rozwoju uzależnione są m.in. od intensywności i jakości relacji międzyludzkich. Treść wzajemnych interakcji może stanowić cenny zasób dla jednostek i społeczności lokalnych. Pomimo zauważalnej swoistej niechęci do niektórych sformalizowanych form współpracy (np. grupy producentów rolnych, spółdzielnie) ludność wiejska jest otwarta na szereg innych form współpracy (np. spółki wodne) co potwierdza np. obserwowany rozwój lokalnych grup działania. Wszystko to przekłada się nie tylko na rozwój partnerskiej współpracy, ale także i wielu wspólnych działań w kontekście ekonomii społecznej.

Sposobami minimalizacji wzrastającego ryzyka wykluczenia społecznego różnych kategorii ludności wiejskiej (m.in.: seniorzy, osoby niepełnosprawne, osoby opiekujące się dziećmi, osobami niepełnosprawnymi lub starszymi, kobiety, osoby ubogie) są zyskujące coraz większą popularność inicjatywy oddolne i innowacje społeczne, polegające na samoorganizacji członków społeczności lokalnej, wolontariacie, aktywności społecznej czy dzieleniu się. Prowadzone w IERiGŻ-PIB badania, dotyczące znaczenia kapitału ludzkiego w kreowaniu wielopłaszczyznowego rozwoju obszarów wiejskich po wejściu w struktury unijne, wykazały wzrost aktywności społecznej mieszkańców wsi⁷⁹. w 90% ankietowanych wsi wyróżniają się lokalni aktywiści. Chętnie razem działają (współpracują) kobiety i mężczyźni (70% wsi w roku 2016 wobec 40% w roku 2005). w badanym okresie zwiększyło się zaangażowanie społeczne głównie osób z najmłodszych grup wiekowych oraz seniorów. Jednym z podstawowych wskaźników ilustrujących aktywność społeczną było upowszechnienie zinstytucjonalizowanych form tej działalności. Świadczy o tym duża liczba nieformalnych i formalnych organizacji oraz instytucji działających na rzecz lokalnych wspólnot. Tradycyjnie najpopularniejsze z nich to OSP oraz organizacje skupiające kobiety, przede wszystkim Koła Gospodyń Wiejskich (KGW). Tym ugrupowaniom udało się w swoisty sposób oprzeć przemianom na obszarach wiejskich jakie miały miejsce w ostatnich dziesięcioleciach. Nadal nie utraciły one swej dominującej pozycji w środowisku społecznym wsi, a w przypadku KGW należy zauważyć zdecydowany wzrost ich liczebności (w rejestrze ARiMR prowadzonych od dwóch lat znalazło się ich blisko 9 tys., należy jednak zauważyć, iż liczba ta nie obejmuje KGW zarejestrowanych w KRS oraz KGW będących nieposiadającymi osobowości prawnej jednostkami organizacyjnymi Kółek Rolniczych. Jednocześnie ludność wiejska poszukiwała nowych form aktywności, np. w ramach Lokalnych Grup Działania (LGD). Są to stowarzyszenia o szczególnej formule, których członkami mogą być nie tylko osoby fizyczne (lokalnych liderów), ale i osoby prawne z trzech sektorów: społecznego, prywatnego i publicznego. Pomioty te powstały w ramach podejścia LEADER, które wykorzystuje lokalny potencjał by w sposób oddolny aktywnie kreować rozwój lokalny. Podkreślenia wymaga fakt, iż osoby inicjujące

⁷⁹ Aktywność społeczna jest rozumiana jako czynne zaangażowanie (w różnych formach) poszczególnych osób lub grupy mieszkańców danego terenu, w życiu lokalnej społeczności, poprzez np. świadczone nieodpłatnie usługi, porady, organizację zrzeczeń, klubów, grup wsparcia.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

działania czy też aktywnie włączające się w życie społeczne wsi cieszyły się największym autorytetem w lokalnej społeczności⁸⁰.

Zwraca uwagę, iż relatywnie często na obszarach wiejskich ankietowanych wsi, działa po kilka organizacji. Podkreślić należy, iż unifikuje się członkostwo w organizacjach – w organizacjach zwyczajowo uznawanych za „męskie”, działają kobiety, zaś w tych skierowanych do kobiet, często członkami są mężczyźni. Wśród członków analizowanych organizacji, osoby do 30 roku życia stanowią znaczący odsetek⁸¹. Na terenach wiejskich są organizacje młodzieżowe, chociaż o charakterze lokalnym: kluby sportowe, kluby uczniowskie, OSP w których działa młodzież. Wsparcie dla takich organizacji jest chociażby z działania LEADER, często w ramach projektów grantowych.

Podkreślić jednak należy, iż występują swoiste zróżnicowania kapitału społecznego na wsi - w pobliżu dużych miast oraz na obszarach wiejskich znacznie oddalonych od miast.

Podkreślenia wymaga także fakt, iż w ostatnich kilkunastu latach, zwiększyła się rola i znaczenie kobiet w kreowaniu lokalnych zmian, czego wyrazem było przede wszystkim relatywnie częste sprawowanie przez nie funkcji sołtysa Nierzadko (co trzeciej wsi) sołtyskami zostawały kobiety na kolejną kadencję lub obejmowały funkcje po mężu⁸². Relatywnie często była to kolejna kadencja tej samej osoby. Odnotowano także sytuację iż funkcję tą obejmowała córka sołtysa, lub też ustępująca sołtyska oddawała to stanowisko swojemu mężowi. Można odbierać to zjawisko także jako swoiste zaangażowanie grupy rodzin wiejskich, jako jednostek w procesy rozwoju najbliższego otoczenia czy też nawet jako tradycję kontynuowania wzorców aktywności społecznej.

Sposobami minimalizacji wzrastającego ryzyka wykluczenia społecznego różnych kategorii ludności wiejskiej (m.in.: seniorzy, osoby niepełnosprawne, osoby opiekujące się dziećmi, osobami niepełnosprawnymi lub starszymi, kobiety, osoby ubogie) są zyskujące coraz większą popularność inicjatywy oddolne i innowacje społeczne, polegające na samoorganizacji członków społeczności lokalnej, wolontariacie, aktywności społecznej czy dzieleniu się. Szansą na pełniejsze włączenie różnych grup mieszkańców wsi znajdujących się w trudnej sytuacji jest również postęp technologiczny i robotyzacja w zakresie codziennego wsparcia, a także rozwój usług cyfrowych.

⁸⁰ w roku 2016 100% wskazań jako największego autorytetu w odniesieniu do społecznika, po 70% wskazań dla dobrego rolnika oraz księdza, po 20% dla nauczyciela oraz osób pozostałych. (Dudek M., Karwat-Woźniak B., Wrzochalska A., *Wybrane determinanty polaryzacji społecznej oraz stabilności ekonomicznej na obszarach wiejskich i w rolnictwie*, Seria Monografie PW 2015-2019, nr 33, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2016; *Zmiany strukturalne ...*, s. 5-6.

⁸¹ Szczególnie wśród członków klubów sportowych, zwraca uwagę relatywnie duży udział osób młodych, z wyższym poziomem wykształcenia, które można uznać za propagatorów zdrowego społeczeństwa jednego z aspektów inteligentnych specjalizacji na obszarach wiejskich.

⁸² Przeprowadzone badania wykazały, iż ramach kadencji (2015-2019) funkcje sołtysa, sprawowały kobiety w 42,1% ankietowanych wsi. Skala zjawiska uległa relatywnie dużemu zwiększeniu zarówno w odniesieniu do roku 2011 jak i roku 2005, kiedy odpowiednio wielkości te wynosiły 30,3% oraz 21,1%. W kadencji 2015-2019 w 33,0% wsiach sołtyską była kolejna kobieta (w roku 2011 odsetek takich wsi stanowił 15,8%). Przeprowadzone analizy pokazały także, że częściej w tą działalność angażowały się kobiety ze starszych grup wiekowych, przede wszystkim w wieku 41-50 lat (40,9% ogółu sołtyszek) oraz w wieku 51-60 lat (27,3% ogółu sołtyszek), a kobiety do 40 roku życia stanowiły zaledwie 13,6%. Ogółem średni wiek sołtyski w kadencji 2015-2019, wynosił 49 lat, wobec 53 lat w roku 2011 i 56 lat w roku 2005. Nieco starsze były sołtyski z rodzin rolniczych niż z rodzin bezrolnych.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

Słabe strony

Braki w rozwoju infrastruktury technicznej i społecznej na obszarach wiejskich. Zapóźnienia infrastrukturalne w zakresie dostępu do specjalistycznych placówek usługowych w porównaniu z miastami.

Pomimo systematycznej poprawy, stan polskich dróg samorządowych wciąż stanowi jedną z podstawowych barier ograniczających wzrost poziomu bezpieczeństwa ruchu drogowego, a także jest czynnikiem obniżającym aktywność gospodarczą, inwestycyjną oraz konkurencyjność regionów i poszczególnych ośrodków gospodarczych. Tam gdzie stwierdzono poprawę stanu infrastruktury drogowej i rozpowszechnienie indywidualnych środków transportu wrasta dostępność komunikacyjna obszarów wiejskich. Lepsza dostępność komunikacyjna, w tym systemy transportowe sprzyja natomiast mobilności ludności, towarów i usług, co jest korzystne z punktu widzenia przede wszystkim zwiększenia aktywności zawodowej i ograniczenia wykluczenia społecznego. W badanych przez IERiGŻ-PIB w 2016 roku wsiach odnotowano niedostateczną podaż i jakość usług transportowych. Według sołtysów i mieszkańców ankietowanych przez IERiGŻ-PIB miejscowości częstotliwość kursów autobusów na dobę, ich rozkład w ciągu dnia oraz usytuowanie przystanków pozostawały niedostosowane do lokalnych potrzeb. Na terenie 80% ankietowanych wsi znajdowały się przystanki autobusowe, w 10% wsi były one położone w odległości 1-2 km. w pozostałej grupie wsi najdalszy z przystanków oddalony był o 3 km. z jednej strony Jest zdecydowanie za mało kursów autobusowych, ale z drugiej strony utrzymanie wielu połączeń jest zbyt dużym wydatkiem dla samorządów. Rozwiązaniem może być przyjęcie rozwiązań niestandardowych np. transportu publicznego „na żądanie”. Zdecydowanie gorsza sytuacja była w odniesieniu do transportu kolejowego. Jedynie co dziesiąta wieś posiadała przystanek/stację kolejową, a w znaczącym odsetku wsi (40%) mieszkańcy mieli do pokonania dystans ponad 10 km. Odnotowano poprawę wyposażenie gospodarstw domowych w samochody osobowe. Z badań wynika, iż na wsi w roku 2016, auto posiadało średnio 85,7% ogółu wiejskich rodzin, jednak w większości wsi bez samochodu były rodziny osób z najstarszych grup wiekowych w tym osoby samotne. Sytuacja ta wiąże się w większości przypadków ze swoistym uzależnieniem osób starszych od pozostałych członków rodziny lub osób trzecich, w razie potrzeby przemieszczenia się⁸³.

Na obszarach wiejskich występują utrudnienia związane z dostępem do usług, zdrowotnych, usług opiekuńczych obejmujących opiekę nad najmłodszymi dziećmi, usług skierowanych do seniorów czy też usług rehabilitacyjnych. Utrudnienia związane są przede wszystkim z oddaleniem (przestrzenne i czasowe) tych placówek od miejscowości wiejskich, zwłaszcza placówek specjalistycznych. Na terenach wiejskich znajduje się znacznie mniej zakładów opieki zdrowotnej, w konsekwencji czego na jeden taki obiekt przypada prawie dwukrotnie więcej osób niż w mieście. Z punktu widzenia mieszkańców wsi najważniejsza jest nie tylko sama liczba placówek związanych z ochroną zdrowia, ale przede wszystkim ich przestrzenność i tzw. czasowa odległość, czyli to, jak blisko miejsca zamieszkania dana placówka się znajduje i jak szybko w razie zaistniałej potrzeby można do niej dotrzeć⁸⁴. z badań

⁸³ Chmieliński P., Dudek M., Karwat-Woźniak B., Wrzochalska A.: *Społeczno ekonomiczne determinanty umacniania i spowalniania procesów rozwojowych na terenach wiejskich w Polsce*, Monografie PW 2015-2019 nr 90, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2018, s.101-102.

⁸⁴ Według badań GUS (*Wskaźniki dostępności terytorialnej mieszkańców Polski do wybranych obiektów użyteczności publicznej*, GUS 2018, s.56, 57.), na dostępność czasową mieszkańców do najbliższej przychodni

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

ankietowych IERiGŻ-PIB wynika, że w roku 2016 22,2% wsi miało na swoim terenie przychodnie (ośrodki zdrowia), 37,5% wsi gabinety lekarskie oraz 11,1% wsi gabinety stomatologiczne⁸⁵. Jednak mieszkańcy ponad połowy badanych wsi zmuszeni byli pokonać odległość 5 i więcej kilometrów do danej placówki medycznej (Tabela 6.6.). Na obszarach wiejskich szczególnie brakuje mieszkańcom lekarzy specjalistów⁸⁶, a tym samym czas oczekiwania na tego typu poradę jest bardzo długi.

zdrowia ma wpływ rozmieszczenie tych placówek. Relatywnie lepszą dostępnością charakteryzują się obszary na południu i w centrum kraju. Gorsza sytuacja jest na zachodzie i północnym wschodzie. Najlepsza dostępność czasową do tych placówek występuje w województwie śląskim. Tu dla 88% dzieci czas dojazdu nie przekracza 5 minut; w przypadku osób dorosłych udział ten wynosi 90%. Z kolei zaś największy udział osób, które mają poradnię w oddaleniu co najmniej 20 minut jazdy samochodem, odnotowano w województwie warmińsko-mazurskim i podlaskim (od 2,3% do 2,7%). Najdłuższy czas dojazdu od domu do przychodni zdrowia wynosi 1 godzinę. Osoby w wieku 18 lat i więcej do najbliższej poradni podstawowej opieki zdrowotnej mają średnio w miastach 2:46 minut, na wsi 6:21 min. Dla dzieci w wieku do 17 lat czas ten jest o kilka sekund krótszy. Blisko połowa ludności zamieszkałej na obszarach wiejskich oraz niemal wszyscy mieszkańcy miast (bez względu na wiek) mogą dotrzeć do tych placówek (tzn. najbliższej poradni podstawowej opieki zdrowotnej), w czasie krótszym niż 5 minut. We wszystkich gminach województwa śląskiego, opolskiego i świętokrzyskiego dojazd do poradni (POZ) nie przekracza 10 minut. z kolei gminy z relatywnie gorszą dostępnością (zarówno w odniesieniu do dzieci jak i osób dorosłych) skupione są na północnych terenach województwa podlaskiego. Najkrótszy średni czas dojazdu jest w województwie śląskim, a najdłuższy w województwach podlaskim i warmińsko-mazurskim.

⁸⁵Także inne placówki medyczne, zwłaszcza apteki i pogotowie ratunkowe były położone w znaczącym oddaleniu. (Według danych GUS – *Wskaźniki...*, w miastach średni czas dojazdu do najbliższej stacji pogotowia ratunkowego wynosi 5:30 minut, a na obszarach wiejskich 13:56 min. Ponad 56% ogółu ludności miast mieszka w zasięgu do 5 min, a na wsi odsetek ten wynosi 6,6%. Najwięcej ludności wiejskiej, blisko jedna trzecia, znajduje się w zasięgu 10-15 minut do najbliższej stacji pogotowia, natomiast w zasięgu co najmniej 20 min -15,7%. Także w przypadku dostępności do szpitalnych oddziałów ratunkowych mieszkańcy wsi mają gorszy dostęp niż ludność w miastach. w miastach średnia odległość wynosi 9,7 km, na wsi zaś ponad 20 km. Co drugi mieszkaniec miasta ma SOR w zasięgu 10 min, na wsi tak dobrą dostępność ma mniej niż 5% osób. Co trzeci mieszkaniec wsi znajduje się w zasięgu co najmniej 30 min od tej usługi. Ludność mieszkająca w miastach ma także znacznie lepszą dostępność do centrów urazowych, niż ludność wiejska. W miastach średnia odległość do tej usługi wynosi 53,5 km, a na wsi 70,1 km. w zasięgu 25 km od tego typu placówki mieszka 6 razy więcej ludności miast niż wsi. Większość ludności na obszarach wiejskich – 65,6% znajduje się w odległości co najmniej 50 km. w miastach średni czas dojazdu do centrów urazowych wynosi 1 godzinę i 4 minuty, a na obszarach wiejskich 1 godzinę 25 minut. Niemal 57% ogółu mieszkańców miast mieszka w zasięgu 1 godziny, na wsi odsetek ten wynosi 34%. Co czwarta osoba w mieście i co trzecia na wsi znajduje się w zasięgu co najmniej 1,5 godziny do tego typu placówki).

Sytuacja w odniesieniu do dostępności do porad medycznych na obszarach wiejskich, w porównaniu z latami wcześniejszymi w ankietowanych wsiach uległa pogorszeniu, zwłaszcza dla mniej zamożnych mieszkańców, gdyż zmniejszył się odsetek wsi, gdzie znajdowały się przychodnie, na rzecz prywatnych gabinetów lekarskich. Co prawda w ponad połowie wsi, w razie zaistniałej nagłej potrzeby skorzystać można z pomocy medycznej (jest lekarz lub stomatolog). Ale są to w większości przypadków wspomniane prywatne gabinety lekarskie, rzadziej ośrodki zdrowia. Sytuacja ta jest także swoistym utrudnieniem dla seniorów, zwłaszcza biorąc pod uwagę nierzadko konieczność uiszczenia opłaty za porady lekarskie i/lub pokonania dużej odległości do publicznej placówki medycznej świadczącej usługi nieodpłatnie.

⁸⁶ Według badań GUS (*Wskaźniki dostępności terytorialnej mieszkańców Polski do wybranych obiektów użyteczności publicznej, GUS 2018, s.60-65*), szpitale objęte badaniem zlokalizowane są niemal wyłącznie w miastach wojewódzkich, przy czym województwach: lubuskim, opolskim, podkarpackim i świętokrzyskim nie ma żadnego szpitala klinicznego. Mieszkańcy województwa lubuskiego i podkarpackiego do najbliższego szpitala klinicznego mają co najmniej 50 km, przy czym 93% ludności województwa podkarpackiego ma co najmniej 100 km. Spośród województw bez szpitala klinicznego najlepsza sytuacja jest w województwie opolskim, gdzie 99% ludności ma szpital kliniczny w zasięgu 100 km, w tym ponad 18 % w zasięgu 50 km. z reguły gorszą dostępnością przestrzenną charakteryzują się obszary położone na krańcach województw, a relatywnie lepszą – obszary położone w centrum województw. Mieszkańcy miast, zarówno dzieci jak i dorośli, mają lepszą dostępność niż osoby mieszkające na obszarach wiejskich. W miastach średnia odległość do tego typu placówki wynosi około 49 kilometrów, a na wsi 74-75 kilometrów. Około jedna trzecia ludności miast ma do szpitala klinicznego mniej niż 10 km. Na wsi udział ten wynosi około 2%. Co piąta osoba z obszarów wiejskich ma do tego typu placówki co

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

Jako słabą stroną obszarów wiejskich w Polsce należy wskazać także niedostateczny poziom rozwoju infrastruktury rekreacyjno-sportowej⁸⁷. Mimo postępów w zakresie budowy i modernizacji urządzeń służących sportowi wyczynowemu, rosnącej liczby plenerowych miejsc sportu (program OSA⁸⁸), zwiększeniu się długości dróg i ścieżek rowerowych⁸⁹, znaczna część ludności wiejskiej, zamieszkująca zwłaszcza tereny oddalone od większych ośrodków miejskich, ma utrudniony dostęp do dużej infrastruktury rekreacyjno-sportowej (np. baseny, siłownie, kluby fitness)⁹⁰. Poprawę dostępności bazy sportowo-rekreacyjnej, jak również odpowiednie wykorzystanie unikalnego zaplecza przyrodniczego i przestrzeni rekreacyjnej, należy upatrywać jako czynnik rozwoju lokalnego wsi, zwiększający nie tylko poziom życia jej mieszkańców, ale także atrakcyjność turystyczną, wypoczynkową i rekreacyjną miejscowości wiejskich⁹¹.

Zróżnicowanie stanu zasobów dziedzictwa kulturowego

najmniej 100 km, w mieście co ósma. Na podstawie wyznaczonego dla gmin wskaźnika dostępności przestrzennej, wynika że w przypadku osób do 17 roku życia 30,2% ogółu gmin oraz 29,8% gmin, w przypadku osób starszych, ma dostępność nieprzekraczającą 50 km. Relatywnie najlepsza sytuacja jest w województwie małopolskim (wskaźniki odpowiednio: 60,4% i 57,1%). Należy zaznaczyć, iż ani jedna gmina województwa lubuskiego i podkarpackiego nie ma wskaźnika poniżej 50 km, a w województwie opolskim i świętokrzyskim – poniżej 25 km. Przeciętna odległość w Polsce do najbliższego szpitala klinicznego to 60 km w przypadku dzieci oraz 59 km w przypadku osób dorosłych. Relatywnie najbliżej do tego typu placówki mają osoby w województwie śląskim (odpowiednio 33 km i 31 km), a najdalej w województwie podkarpackim (147 km i 149 km). W województwie podkarpackim niemal dla wszystkich jego mieszkańców (97-99%) czas jazdy samochodem do tej placówki wynosi co najmniej 1,5 godziny jazdy samochodem. W województwie świętokrzyskim i lubuskim wielkości te wynoszą odpowiednio 86% i 65%. Przy czym najdłuższy czas dojazdu od domu do tego rodzaju placówki w Polsce wynosi ponad 5 godzin. Mieszkańcy miast do najbliższego szpitala klinicznego mają przeciętnie około 57 min, a na obszarach wiejskich prawie 1,5 godziny. Co czwarty mieszkaniec miast ma szpital kliniczny w zasięgu 15 minut. Na wsi tak dobrą dostępność ma zaledwie 1,7 dzieci i 1,4 dorosłych. Co piąta osoba w mieście i co trzecia osoba na obszarach wiejskich dotrze do szpitala klinicznego w czasie co najmniej 1,5 godziny.

⁸⁷ Według badań przeprowadzonych w roku 2016 przez Ministerstwo Sportu i Turystyki wynika, iż w Polsce obiekty sportowe takie jak pływalnie kryte czy boiska typu orlik są obiektami najbardziej uniwersalnymi i pożądanymi. Są jednak bardzo zatłoczone. W przypadku boisk typu orlik, pomimo że jest ich relatywnie dużo, to i tak ze względu na obłożenie, dostęp do nich jest ograniczony. Wiele obiektów w zakresie infrastruktury sportowo-rekreacyjnej nie jest adresowanych do różnych grup docelowych. Przykładem mogą być siłownie zapewniające ćwiczenia w plenerze, chociaż są powszechnie dostępne, to wiele aktywnych osób uważa je za urządzenia nieadresowane do nich.

⁸⁸ Program rozwoju małej infrastruktury sportowo-rekreacyjnej o charakterze wielopokoleniowym - Otwarte Strefy Aktywności (OSA)

⁸⁹ Program Rozwoju Sportu do roku 2020, MSiT, Załącznik do uchwały nr 83 Rady Ministrów z dnia 20 sierpnia 2019 r. (poz. 905), Warszawa; Nowak S., Wierzbicki R. 2016: *Diagnoza społeczna zapotrzebowania na infrastrukturę sportowo-rekreacyjną*. Raport z badania jakościowego i omnibusowego, MSiT, GFK.

⁹⁰ Wynika to z relatywnie mniejszej skali inwestycji majątkowych wiejskich jednostek samorządu terytorialnego podyktowanych racjonalnością wydatkowania środków publicznych, Grupa BST 2018: *Ocena realizacji zadań własnych jednostek samorządu terytorialnego (JST) w zakresie zaspokajania zbiorowych potrzeb wspólnoty odnoszących się do spraw kultury fizycznej i turystyki, w tym terenów rekreacyjnych i urządzeń sportowych*, Raport końcowy, Katowice; Poczta J., Malchrowicz-Moško E. 2016: *Imprezy biegowe na obszarach wiejskich w Polsce a poziom uczestnictwa Polaków w kulturze fizycznej*, Journal of Education, Health and Sport, 6(12), 488-503.

⁹¹ Poczta J. 2012: *Walory krajoznawczo-przyrodnicze a rekreacja ruchowa w gospodarstwach agroturystycznych*. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

Stan zasobów dziedzictwa kulturowego jest w Polsce bardzo zróżnicowany i jest przede wszystkim funkcją ich sytuacji własnościowej. W relatywnie dobrym stanie znajdują się kościoły pozostające nieprzerwanie w kulcie, głównie są to świątynie należące do Kościoła rzymskokatolickiego. Z kolei szczególnej troski, w odniesieniu do poprawy ich stanu, wymagają obiekty symbolizujące tzw. dziedzictwo bez dziedziców, takie jak np. synagogi i cmentarze żydowskie. Należy podkreślić, iż pod koniec lat 80. ubiegłego stulecia zaczął się proces szybkich zmian struktury własnościowej zabytków w naszym kraju. w wyniku czego w gestii Skarbu Państwa pozostaje obecnie zaledwie 15% całego zasobu, a około 1/3 zabytków rejestrowanych znajduje się w rękach prywatnych. Niemniej jednak znaczna część zasobu należy do samorządów oraz Kościołów i związków wyznaniowych.

Szanse

Rozwój gospodarczy regionów wiejskich⁹² w oparciu o nowe modele biznesowe i biogospodarkę.

Z punktu widzenia dywersyfikacji gospodarczej obszarów wiejskich i rozwoju tamtejszych rynków pracy zasadnicze znaczenie będzie miało funkcjonowanie sektora biogospodarki obejmującego działalność podmiotów bazujących na wykorzystaniu różnych surowców naturalnych⁹³ (biomasa), energii słonecznej⁹⁴, wiatrowej⁹⁵ i wodnej. Ze względu na niekorzystne zmiany klimatu, zanieczyszczenie środowiska i rosnące koszty energii opartej na paliwach kopalnych, oczekuje się

⁹² Niezależnie od negatywnych skutków światowego kryzysu gospodarczego, w latach 2010-2015 wartość PKB obszarów wiejskich w Polsce zwiększyła się o 19,3% z 92,1 do 110,0 mld. Euro (Obliczenia własne na podstawie danych Eurostatu (plik: urt_10r_3gdp), <https://ec.europa.eu/eurostat/web/rural-development/data/database> (dostęp: 29.05.2019). Odnotowana dynamika wzrostu w Polsce należała do jednej z najwyższych w UE-28. Warto zaznaczyć, że wysokie tempo rozwoju gospodarczego na tle innych krajów UE-28 wynikało z wpływu determinant cyklicznych oraz z relatywnie niskiego poziomu bazowego tego wskaźnika. Sprzyjająca koniunktura w Polsce, w tym również na terenach wiejskich, wiązała się w pierwszej kolejności z przyrostem wydatków konsumpcyjnych. Zwiększające się przeciętne spożycie ogółem wzmacniała jednocześnie dobra sytuacja na rynku pracy oraz rosnące płace (Według danych Eurostatu w latach 2010-2012 stopa bezrobocia na obszarach wiejskich w Polsce spadała o 0,6 pp., a w latach 2013-2015 o 2,8 pp. w efekcie w 2017 roku wskaźnik bezrobocia kształtował się na poziomie 5,3%, CAP Context Indicators 2014-2020, 7. Unemployment, 2018 update, https://ec.europa.eu/assets/agri/cap-context-indicators/documents/c7_en.pdf (dostęp: 29.05.2019). Ożywienie gospodarcze na terenach wiejskich w Polsce łączyło się również z wysoką aktywnością gospodarczą w podstawowych rodzajach działalności, trendem wzrostowym w obrotach handlu międzynarodowego na korzyść eksportu oraz efektywnymi nakładami brutto na środki trwałe. Na wzrost gospodarczy oddziaływał także napływ środków z funduszy UE, powodując przede wszystkim efekty popytowe (Gorzela G., 2019: Polityka regionalna i spójności terytorialnej, w: Nasza Europa: 15 lat Polski w Unii Europejskiej, CASE, Warszawa, 102-110). Relatywnie korzystna sytuacja makroekonomiczna i wsparcie instytucjonalne oraz finansowe kierowane do średnich, małych i mikroprzedsiębiorstw (również w ramach programów unijnych) sprzyjały powstawaniu nierolniczych podmiotów gospodarczych, również na obszarach wiejskich. W konsekwencji (od roku 2005 do 2017) odnotowano przyrost netto miejsc pracy. W rezultacie, część siły roboczej uwalnianej z gospodarstw rolnych miała możliwość znalezienia zatrudnienia poza rolnictwem. Tym bardziej, że poziom wykształcenia formalnego ludności na obszarach wiejskich ulegał systematycznej poprawie

⁹³Ważnym zagadnieniem zatem jest przede wszystkim określenie (oszacowanie możliwości w tym zakresie; przemysł drzewny oraz rolno-spożywczy, generują pewne ilości odpadów możliwe do wykorzystania, ale z tego punktu widzenia ważne są stałość dostaw oraz, ich możliwość wykorzystania.

⁹⁴Wykorzystanie energii ze słońca podlega ograniczeniom w kontekście regionalnym – może być wykorzystywane przede wszystkim na obszarach o relatywnie dużej liczbie dni słonecznych, a nie w skali całego kraju.

⁹⁵Wykorzystanie energii wiatrowej też ma w naszym kraju uwarunkowania lokalne, dotyczy głównie północnych rejonów kraju.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

dalszego rozwoju sektora OZE i związanych z nim przedsiębiorstw, co powinno przełożyć się na rozwój gospodarczy w skali lokalnej, zwiększenie aktywności zawodowej ludności wiejskiej oraz przepływ zbędnych pracowników z sektora rolnego.

Dywersyfikacja gospodarki wiejskiej musi rozwijać się wielokierunkowo. Paradoksalnie niekorzystne trendy demograficzne na obszarach wiejskich, w tym starzenie się społeczeństwa oraz związany z tym zjawiskiem wzrost liczby osób wymagających opieki, mogą przyczynić się do rozwoju nowych sektorów gospodarki tzw. „srebrnej gospodarki”. Szczególnie znaczenie może mieć tutaj rozwój rynku usług opiekuńczych, rehabilitacyjnych itp.

Do realizacji celu jakim jest wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, przy wykorzystaniu lokalnych zasobów wybór dostępnych narzędzi prowadzi do podejścia LEADER oraz koncepcji Smart Villages. Obecnie w Polsce funkcjonuje ok. 300 Lokalnych Grup Działania Programu LEADER, którego formuła została nieco rozszerzona, obejmując również od 2007 r. obszary rybackie, zaś od 2014 r. stając się częścią programu Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczności (RLKS). Metoda LEADER oraz RLKS, wypracowana najpierw w kontekście obszarów wiejskich, jest obecnie stosowana w różnych rodzajach obszarów Europy⁹⁶. Koncepcja *Smart Villages*, opiera się na podejściu Leader wzbogaconym m.in. o e-rozwiązania. W koncepcji zakłada się, iż Inteligentna Wioska będzie zwracać uwagę na umiejętności korzystania z e-umiejętności, dostęp do e-zdrowia i innych podstawowych usług, innowacyjne rozwiązania w zakresie ochrony środowiska, prowadzenie gospodarki o obiegu zamkniętym w odniesieniu do odpadów rolniczych, promocja lokalnych produktów wspieranych przez technologię i ICT, wdrażanie i czerpanie pełnych korzyści z inteligentnej specjalizacji projektów rolno-spożywczych, turystyki, działalności kulturalnej, itp.⁹⁷

Jednak komponent cyfrowy w koncepcji Smart Villages nie jest obligatoryjny. Oprócz digitalizacji, koncepcja Smart Villages wydaje się być również najodpowiedniejszą metodą w zagadnieniach: wykorzystania energii odnawialnej, ochrony zasobów naturalnych, innowacji społecznych, kapitału społecznego, rewitalizacji, mobilności, itp.

Wspólną cechą obu powyższych narzędzi: podejścia LEADER oraz Smart Villages jest innowacyjność i odporność, która zapewnia najlepsze dopasowanie nowego sposobu rozwiązywania zidentyfikowanych lokalnych problemów przy wykorzystaniu posiadanych zasobów: naturalnych, kapitałowych, infrastrukturalnych, kulturowych i potencjału ludzkiego oraz ewentualnych dostępnych form wsparcia z różnych źródeł zewnętrznych, w tym środków pochodzących z funduszy UE. Zarówno RLKS jak i Smart Villages jest narzędziem spinającym działania rozproszone w różnych komponentach poszczególnych polityk UE, co umożliwia wykorzystanie najefektywniejszych mechanizmów wsparcia oferowanych przez poszczególne programy współfinansowane przez UE do nowatorskiego podejścia do lokalnych wyzwań.

⁹⁶ A. Hałasiewicz (2020). Koncepcje żywienia i wzmocnienia rozwoju wsi. [w:] Polska wieś 2020. Raport o stanie wsi. Red. nauk. J. Wilkin, A. Hałasiewicz. Fundacja na rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa (FDPA). Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa, s. 183.

⁹⁷ Smart Villages, <http://cdr112.e-kei.pl/leader/index.php/353-inteligentne-wioski-smart-villages>, dostęp 25.04.2019,

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

Wzrost świadomości ekologicznej społeczeństwa

Rośnie świadomość ekologiczna ludności. Odnotowuje się wzrost świadomości zarówno konsumentów jak i producentów żywności na temat zdrowego trybu życia oraz wpływu żywności na zdrowie⁹⁸.

Bardzo ważna jest także kwestia segregacji odpadów (śmieci) na poziomie gospodarstwa domowego. Nie mniej jednak, wobec zmieniających się uwarunkowań zewnętrznych takich jak, np. szybko rosnących kosztów wywozu śmieci (oraz potrzeby ich odpowiedniej segregacji), rosnących kosztów paliw innych niż węgiel do ogrzewania domów, rysuje się konieczność podejmowania dalszych inicjatyw (informujących i promujących), która ma na celu odpowiednią wiedzę i postawę mieszkańców obszarów wiejskich w tym zakresie. Ilość śmieci przypadająca na 1 mieszkańca jest bardzo zróżnicowana regionalnie (Mapa A.4, tabela A.4, Tabela A.6.) i powyżej wskazane działania powinny być prowadzone przede wszystkim na tych obszarach, gdzie ilość śmieci na mieszkańca jest najwyższa (woj. dolnośląskie, lubuskie, zachodniopomorskie, pomorskie).

Wzrost świadomości ekologicznej ludności przyczynia się do wzrostu popytu na produkty wysokiej jakości, wytwarzane w sposób przyjazny środowisku (produkty rolnictwa ekologicznego, produkty wytworzone przy ograniczonej chemizacji rolnictwa i ograniczonym stosowaniu antybiotyków. Procesy te mają przede wszystkim wpływ na pobudzanie działań w dziedzinie biogospodarki, gospodarki odpadami, zielonej gospodarki, gospodarki o obiegu zamkniętym, energetyki rozproszonej opartej na OZE. Sprzyjają także rozwojowi systemów jakości żywności. Stwarzają także możliwość poprawy dochodów producentów rolnych, rozwój drobnego przetwórstwa itp.

Zmiana postaw społeczeństwa wobec walorów obszarów wiejskich

Część zauważalnych przemian w sferze kulturowej polega na docenianiu wartości takich jak dbałość o stan środowiska przyrodniczego, racjonalne wykorzystywaniu zasobów, przywiązywanie wagi do zdrowia i jakości życia. Towarzyszy temu popularyzacja regionalizacji i zainteresowania lokalnością.

Mając na uwadze, że wzrastająca zamożność, świadomość ekologiczna i świadomość w zakresie higieny życia w społeczeństwach krajów wysokorozwiniętych w tym w UE, przekłada się na rosnące zainteresowanie żywnością wysokiej jakości i żywnością funkcjonalną (w tym „leczniczą”), tradycyjną, produkowaną w sposób nieobciążający środowiska i klimatu⁹⁹, spodziewać się można, iż i w naszym kraju preferencje konsumentów dalej rozwijać się będą w tym kierunku. Popyt na produkty wysokiej jakości, wytwarzane w sposób przyjazny środowisku to także możliwość poprawy dochodów producentów rolnych, rozwój drobnego przetwórstwa itp., co stworzy także szereg możliwości związanych z rynkiem pracy na obszarach wiejskich. W tym m.in. szansę na zbyt produkcji (w zróżnicowanej formie sprzedaży) będą miały nowoczesne gospodarstwa ekologiczne¹⁰⁰, dalej rozwijając

⁹⁸ Zegar J.St. (red. nauk.), *z badań nad rolnictwem społecznie zrównoważonym* (35), Monografie PW 2015-2019 nr 24, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2016, s. 53.

⁹⁹ Strategia Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa 2030, MRiRW, s. 12.

¹⁰⁰ Odnotowany jest także, iż chociaż obecnie krajowy rynek żywności ekologicznej jest niewielki, ale systematycznie się zwiększa. Pośrednio przekłada się to na rozwój rynku produktów ekologicznych oraz stwarza możliwości poprawy dochodów producentów rolnych i zwiększa znaczenie rolnictwa i obszarów wiejskich dla ochrony środowiska. (Diagnoza..., wskaźnik C.34, s.26).

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

się będą mogły nowe formy usług związanych z ekonomią wolnego czasu: tj. rekreacją i wypoczynkiem na obszarach wiejskich, prowadzeniem różnego rodzaju warsztatów, ukierunkowane na zaspakajanie potrzeb społecznych (w tym usługi opiekuńcze, domy pobytu dziennego, możliwość prowadzenia różnego rodzaju warsztatów, spotkań grup roboczych) przy jednoczesnym wykorzystaniu lokalnych zasobów.

Z punktu widzenia dywersyfikacji gospodarczej obszarów wiejskich i rozwoju tamtejszych rynków pracy zasadnicze znaczenie będzie miało funkcjonowanie sektora biogospodarki obejmującego działalność podmiotów bazujących na wykorzystaniu różnych surowców naturalnych (w tym biomasy), energii słonecznej, wiatrowej i wodnej¹⁰¹

Rosnące zainteresowanie technologiami informacyjno-komunikacyjnym. Rozwój infrastruktury internetowej.

W ostatnich latach, uwidoczniły się pozytywne zmiany w odniesieniu do kompetencji cywilizacyjnych rozumianych jako umiejętność korzystania przez ludność wiejską z technologii cyfrowych¹⁰². Jednocześnie w naszym kraju (w tym także na obszarach wiejskich) nastąpił rozwój nowoczesnej i taniej infrastruktury połączeń internetowych. Należy także podkreślić, że nowoczesne technologie mogą stanowić szansę dla włączenia społecznego określonych grup ludności i ich pełnego uczestnictwa w życiu społecznym. Rozwój nowoczesnej i taniej infrastruktury połączeń internetowych umożliwia przede wszystkim producentom rolnym dostęp do platform elektronicznych, pozwala na transfer wiedzy, udział w szkoleniach a także daje możliwość bezpośredniego zbytu wytwarzanych produktów bez podrażania ich kosztów.

Jako narzędzie wszechstronnego rozwoju obszarów wiejskich w tym pokonywania szeregu wyzwań, wykorzystania istniejących i powstających technologii oraz innowacji społecznych może być koncepcja *Smart Villages*, która opiera się na podejściu Leader wzbogaconym m.in. o e-rozwiązania. Szansę na poprawę dostępu do wysokiej jakości internetu na obszarach wiejskich stwarza m.in. rozwój technologii 5G, która rozszerzy możliwości funkcjonującej obecnie sieci LTE, zwiększając znacząco przepustowość przesyłu danych¹⁰³. W inteligentnych wioskach tradycyjne i nowe sieci oraz usługi są wzbogacane za pomocą technologii cyfrowych, telekomunikacyjnych, innowacji i lepszego wykorzystania wiedzy, z korzyścią dla mieszkańców i przedsiębiorstw.

Ilustracja graficzna zamieszczona w Aneksie:

Wykres 6.1. Aktywność społeczna na obszarach wiejskich (odsetek wsi w %).

¹⁰¹Bański J., 2014:*Perspektywy rozwoju polskiej wsi – wybrane zagadnienia*, Wieś i Rolnictwo Nr 4/165, s. 5.

¹⁰²*Zmiany strukturalne ...*, s. 6.

¹⁰³Technologia 5G znajduje się obecnie w fazie testowania w kilku miastach w Polsce. Jej pełne wdrożenie wymaga znaczących nakładów finansowych i jest planowane na 2050 rok, Tokarczyk K. 2019: *Jak 5G napędzi rewolucję cyfrową w polskim handlu detalicznym*, https://www.politykainsight.pl/en/_resource/multimedia/20182685.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

Tabela 6.1. Liczba organizacji w ankietowanych wsiach (odsetek wsi w%).

Wykres 6.2. Autorytety (liderzy) na obszarach wiejskich w latach: 2005-2016 (%).

Tabela 6.2. Struktura wieku sołtysek w latach 2005-2015.

Tabela 6.3. Poziom wykształcenia ogólnego sołtysek w latach 2005-2015.

Wykres 6.3. Odległość ankietowanych wsi od miejscowości gminnych (odsetek wsi w %).

Wykres 6.4. Odległość ankietowanych wsi od miejscowości powiatowych (odsetek wsi w %).

Tabela 6.4. Odległość przestrzenna do przystanków autobusowych oraz stacji kolejowych (% wsi).

Tabela 6.5. Dostępność przestrzenna badanych wsi do wybranych placówek (odsetek wsi w %).

Tabela 6.6. Odległość przestrzenna do placówek ochrony zdrowia (% ankietowanych wsi)

Najbliższe przychodnie zdrowia:

Mapa 6.1. Odległość z miejsca zamieszkania ludności do najbliższej przychodni zdrowia w 2016 roku.

Mapa A. 6.2. Wskaźnik dostępności przestrzennej ludności do najbliższej przychodni zdrowia według gmin w 2016 roku.

Mapa 6.3. Czas dojazdu ludności z miejsca zamieszkania do najbliższej przychodni zdrowia według gmin w 2016 roku.

Mapa 6.4. Wskaźnik dostępności czasowej ludności do najbliższej przychodni zdrowia według gmin w 2016 roku.

Najbliższy szpital kliniczny:

Mapa 6.5. Odległość z miejsca zamieszkania ludności do najbliższego szpitala klinicznego w 2016 roku.

Mapa 6.6. Wskaźnik dostępności przestrzennej ludności do najbliższego szpitala klinicznego według gmin w 2016 roku.

Mapa 6.7. Czas dojazdu ludności z miejsca zamieszkania do najbliższego szpitala klinicznego w 2016 roku.

Mapa 6.8. Wskaźnik dostępności czasowej ludności do najbliższego szpitala klinicznego według gmin w 2016 roku.

Najbliższa stacja pogotowia ratunkowego

Mapa 6.9. Odległość z miejsca zamieszkania ludności do najbliższej stacji pogotowia ratunkowego w 2016 roku.

Mapa 6.10. Wskaźnik dostępności przestrzennej ludności do najbliższej stacji pogotowia ratunkowego według gmin w 2016 roku.

Mapa 6.11. Czas dojazdu ludności z miejsca zamieszkania do najbliższej stacji pogotowia ratunkowego w 2016 roku.

Mapa 6.12. Wskaźnik dostępności czasowej ludności do najbliższej stacji pogotowia ratunkowego według gmin w 2016 roku.

Najbliższy oddział ratunkowy

Mapa 6.13. Odległość z miejsca zamieszkania ludności do najbliższego oddziału ratunkowego w 2016 roku.

Mapa 6.14. Wskaźnik dostępności przestrzennej ludności do najbliższego oddziału ratunkowego według gmin w 2016 roku.

Mapa 6.15. Czas dojazdu ludności z miejsca zamieszkania do najbliższego oddziału ratunkowego w 2016 roku.

Mapa 6.16. Wskaźnik dostępności czasowej ludności do najbliższego oddziału ratunkowego według gmin w 2016 roku.

Najbliższe centrum urazowe

Mapa 6.17. Odległość z miejsca zamieszkania ludności do najbliższego centrum urazowego w 2016 roku.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

Mapa 6.18. Wskaźnik dostępności przestrzennej ludności do najbliższego centrum urazowego według gmin w 2016 roku.

Mapa 6.19. Czas dojazdu ludności z miejsca zamieszkania do najbliższego centrum urazowego w 2016 roku.

Mapa 6.20. Wskaźnik dostępności czasowej ludności do najbliższego centrum urazowego według gmin w 2016 roku.

Usługi publiczne

Mapa 6.21. Gminy o najniższej dostępności przestrzennej i czasowej do usług publicznych w 2016 roku.

Mapa 6.22. Sieć drogowa wykorzystana na potrzeby badania GUS w 2016 roku.

PROJEKT

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

7. BIOGOSPODARKA LASY

Mocne strony

Wielkość zasobów biomasy

Do mocnych stron obszarów wiejskich w Polsce należy zaliczyć potencjał zasobowy sektora biogospodarki. Relatywnie duże znaczenie w gospodarce kraju mają sektory zaliczane do sektorów surowcowych biogospodarki (rolnictwo, łowiectwo, leśnictwo i rybactwo), jak również przemysły przetwórcze bazujące m.in. na surowcach pochodzenia rolniczego i leśnego, takie jak: przemysł spożywczy, drzewny, chemiczny, tekstylny i papierniczy. Coraz większą rolę odgrywa także gospodarowanie odpadami o charakterze rolniczym¹⁰⁴. Zauważalne jest bowiem zwiększanie ilości odpadów związanych z prowadzeniem działalności, także rolniczej, a jednocześnie istnieje związana z tym potrzeba, aby odpady te segregować, odbierać, przerabiać jeśli to możliwe i ostatecznie utylizować.

Biomasa jest obecnie najczęściej stosowanym odnawialnym źródłem energii. W sytuacji malejących krajowych i światowych zasobów paliw kopalnych, rosnących cen surowców energetycznych oraz niekorzystnego wpływu ich wykorzystywania na środowisko przyrodnicze (zanieczyszczenia atmosferyczne, zanieczyszczenia wód, duża ilość odpadów) jej użytkowanie w celach pozyskiwania energii stanowi konieczność. Biomasa tworzy istotną i powiększającą się część w bilansie energetycznym gmin i województw w Polsce, ponieważ jej krajowe zasoby są bardzo duże. Wynika to głównie z znaczącego obszaru użytków rolnych (14,6 mln ha) i lasów (9,2 mln ha) oraz dużej roli sektora rolnego i przemysłu drzewnego w Polsce. W produkcji biomasy w kraju wykorzystuje się przede wszystkim drewno odpadowe, odpady przemysłu drzewnego, biomasę pochodzenia rolniczego oraz biogaz rolniczy i wysypiskowy. Potencjał techniczny biomasy w Polsce szacuje się na poziomie od 755 do 900 PJ. Zaznacza się przy tym jego względnie równomierne rozmieszczenie w skali kraju.

Zagrożenia

Zagrożenie środowiska leśnego w Polsce

Zagrożenie środowiska leśnego w Polsce należy do najwyższych w Europie. Wynika to przede wszystkim z położenia Polski na granicy dwóch klimatów, tj. kontynentalnego i morskiego, a w konsekwencji – stałego i równoczesnego oddziaływania wielu czynników powodujących niekorzystne zjawiska i zmiany w stanie zdrowotnym lasów¹⁰⁵. Jednym z ważniejszych czynników zagrażających lasom w Polsce są pożary. Najwięcej pożarów¹⁰⁶, w latach 2016 i 2015, wystąpiło na

¹⁰⁴ Gołębiowski J. 2013: *Zrównoważona biogospodarka – potencjał i czynniki rozwoju*, Ekonomia dla przyszłości: odkrywać naturę i przyczyny zjawisk gospodarczych, IX Kongres Ekonomistów Polskich, PTE, Warszawa.

¹⁰⁵ Oddziaływanie czynników stresowych na środowisko leśne ma charakter złożony, często cechuje je synergizm. Ponadto reakcja od momentu wystąpienia bodźca bywa przesunięta w czasie. Z dotychczasowych badań i obserwacji wynika, że równoczesne działanie wielu czynników stresowych powoduje stałą, wysoką predyspozycję chorobową lasów i ciągłość procesów destrukcyjnych w środowisku leśnym. Okresowe nasilenie występowania choćby jednego czynnika (gradacja owadów, susza, pożary) prowadzić może do załamania odporności biologicznej ekosystemów leśnych oraz katastrofalnych zagrożeń (lokalnych lub regionalnych) (*Lasy w Polsce 2017*, Lasy Państwowe, Warszawa 2017).

¹⁰⁶ w Lasach Państwowych w 2016 r. powstało 1725 pożarów (32,63% pożarów lasu w Polsce) na powierzchni 299 ha (20,61% ogółu) – z wyłączeniem terenów użytkowanych przez wojsko. Najwięcej pożarów w Lasach

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

terenie województwa mazowieckiego (1344 – 25,4% ogólnej liczby), najmniej w województwach opolskim (85), małopolskim (97) i warmińsko-mazurskim (114).

Niezależnie od ogólnego pozytywnego kierunku zmian w zakresie ochrony środowiska, w Polsce konieczne jest dalsze, ponoszenie znaczących wysiłków na rzecz poprawy tej sytuacji ¹⁰⁷.

Dla wzrostu gospodarczego, zwiększenia zatrudnienia, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich decydujące znaczenie mają warunki życia mieszkańców wsi, ich postawy i charakterystyki, a także sytuacja oraz zmiany zachodzące w bliższym i dalszym otoczeniu. W tym kontekście przy rozpatrywaniu możliwości pożądanego przeobrażenia w zakresie przedmiotowego celu WPR powinno się rozpatrywać zróżnicowane cechy, zasoby, aktywa i działania społeczności wiejskich, jak również prawdopodobne tendencje rozwoju sytuacji ekonomicznej i społecznej na poziomie regionalnym, krajowym i globalnym. Niezależnie od założeń i kształtu projektowanej interwencji publicznej jej grupę docelową stanowi ludność wiejska. Należy brać pod uwagę, że określenie tej kategorii jest pochodną historycznie ukształtowanych i aktualnie toczących się procesów gospodarczych, a także w mniejszym zakresie, wyznaczanego administracyjnie podziału terytorium kraju. Dlatego formułując zestawienia mocnych i słabych stron obszarów wiejskich w Polsce, jak również szans i zagrożeń w ich otoczeniu, uwzględniać trzeba wpływ przyjętych kategoryzacji formalnych na wielkość parametrów statystycznych istotnych przy ilościowej i jakościowej analizie i ocenie badanych zjawisk¹⁰⁸.

Relatywnie duża populacja oraz znaczący obszar w Polsce w istotnym stopniu określały zarówno charakterystyki obszarów wiejskich, jak i determinowały zakres i stopień oddziaływania otoczenia na te tereny. Przeprowadzona analiza SWOT wskazuje na wiele silnych stron obszarów wiejskich odnoszących się do ich mieszkańców i unikalnych potencjałów oraz przywołuje liczne szanse rozwojowe, wynikające z postępu technologicznego, zmian społeczno-kulturowych i korzystnych perspektyw rynkowych. Jednak możliwość wzrostu gospodarczego i rozwoju lokalnego, a także zwiększenie zatrudnienia oraz włączenia społecznego napotyka jednocześnie na szereg barier tkwiących w cechach strukturalnych i obszarów wiejskich, a także egzogennych zagrożeniach wynikających z przemian cywilizacyjnych.

Państwowych, w 2016 r. odnotowano na terenie RDLP Katowice (237), gdzie objęły największą powierzchnię (54 ha). Na terenach użytkowanych przez wojsko w 2016 r. powstało 121 poza-rów na powierzchni 144,92 ha (w 2015 r. było ich 165, objęły 776,17 ha). W 2016 r. zarejestrowano łącznie w kraju 6 dużych pożarów i 1 bardzo duży pożar (>100 ha); w 2015 r. było 28 dużych pożarów i 4 bardzo duże pożary. Średnia powierzchnia pożaru w lasach wszystkich rodzajów własności w roku 2016 wyniosła 0,27 ha (o 0,18 ha mniej niż w 2015 r.) (*Lasy w Polsce 2017*, Lasy Państwowe, Warszawa 2017).

¹⁰⁷ Diagnoza..., wskaźnik C.46, s.50.

¹⁰⁸ *OECD Przegląd polityk rozwoju obszarów wiejskich: Polska 2018*, 2018: OECD, Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju, 56-57.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

ANEKS

Spis ilustracji graficznej według kolejności analizowanych zagadnień

Mapa. A.1. Ankietowane wsie w badaniu IERiGŻ-PIB, Zakład Polityki Społecznej i Regionalnej (obecnie Zakład Ekonomii i Polityki Rolnej oraz Rozwoju Obszarów Wiejskich)

1. OBSZAR KRAJU

Tabela 1.1. Liczba ludności wiejskiej w Polsce według województw w roku 2012 i 2018 roku.

Mapa 1.1. Odsetek ludności wiejskiej w Polsce według województw w roku 2018.

Wykres 1.1. Rodziny rolne i bezrolne zamieszkujące w ankietowanych wsiach w latach 2000-2016 (odsetek rodzin w %).

2. ZATRUDNIENIE/PRACA NA OBSZARACH WIEJSKICH

Wykres 2.1. Udział pracujących w rolnictwie mieszkańców wsi.

Mapa 2.1. Liczba bezrobotnych na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym według gmin w roku 2017.

Mapa 2.2. Liczba pracujących na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym, według gmin w roku 2017.

Mapa 2.3. Liczba podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym, według gmin w roku 2017.

Mapa 2.4. Liczba nowo powstałych podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym według gmin w roku 2017.

Mapa 2.5. Liczba bezrobotnych na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym według gmin w roku 2017.

Mapa 2.6. Liczba pracujących na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym według gmin w roku 2017.

Mapa 2.7. Liczba podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym według gmin w roku 2017.

Mapa 2.8. Liczba nowo powstałych podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym, według gmin w roku 2017.

Liczba osób pracujących i bezrobotnych na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym, w 2017 roku według województw i typów gmin..

Tabela 2.1. Liczba podmiotów gospodarczych i nowopowstałych podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym, w 2017 roku według województw, gminy **ogółem**.

Tabela 2.2. Liczba podmiotów gospodarczych i nowopowstałych podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym, w 2017 roku według województw, gminy **miejskie**.

Tabela 2.3. Liczba podmiotów gospodarczych i nowopowstałych podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym, w 2017 roku według województw, gminy **miejsko-wiejskie**.

Tabela 2.4. Liczba podmiotów gospodarczych i nowopowstałych podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym, w 2017 roku według województw, gminy **wiejskie**.

Tabela 2.5. Aktywni zawodowo i pracujący w gospodarstwie i poza z rodzin z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

Tabela 2.6. Zatrudnienie kierowników gospodarstw rolnych (w %).

Tabela 2.7. Aktywność zawodowa ludności według miejsca zamieszkania oraz związków z gospodarstwem rolnym.

Tabela 2.8. Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w systemie REGON (bez osób fizycznych prowadzących gospodarstwa rolne) – stan na 31. X.

3. WZROST

Wykres 3.1. Dochody przeciętnego gospodarstwa domowego na wsi i w miastach w roku 2004 i 2018.

Tabela 3.1. Struktura dochodów rodzin z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego (w %

Tabela 3.2. Prognozowana wielkość populacji wiejskiej w Polsce według województw

Mapa 3.1. Prognozowany odsetek (%) ludności wiejskiej w Polsce według województw w roku 2030

Tabela 3.3. Prognozowany odsetek (%) gmin o spadku ludności powyżej 5% i 10% do 2030 roku w poszczególnych województwach

Mapa 3.2. Gminy o prognozowanym ubytku ludności powyżej 5% do 2030 r.

Mapa 3.3. Gminy o prognozowanym ubytku ludności powyżej 10% do 2030 r.

Tabela 3.4. Gminy o największym ubytku ludności w latach 2017 - 2030

Mapa 3.4. Gminy o prognozowanym przyroście ludności do 2030 r. większym niż 10%

Tabela 3.5. Gminy o największym przyroście ludności w latach 2017 – 2030

4. TRANSFORMACJA STRUKTURALNA

Wykres 4.1. Liczba kobiet w wieku 70 lat i więcej na obszarach wiejskich w latach 1980-2017 (w tys.).

Wykres 4.2. Liczba mężczyzn w wieku 70 lat i więcej na obszarach wiejskich w latach 1980-2017 (w tys.).

Wykres 4.3. Zmiany w strukturze indywidualnych gospodarstw rolnych objętych badaniem ankietowym według ich aktywności rynkowej.

Tabela 4.1. Wyposażenie w grunty rolnicze indywidualnych gospodarstw rolnych według ich aktywności rynkowej.

Tabela 4.2. Struktura i średni obszar indywidualnych gospodarstw rolnych według i aktywności na rynku produktów rolniczych.

Tabela 4.3. Zmiany w strukturze obszarowej indywidualnych gospodarstw rolnych.

5. WŁĄCZENIE SPOŁECZNE NA WSI

Tabela 5.1. Pobór wody na potrzeby gospodarki narodowej i ludności w latach 2005-2018 w hm³.

Tabela 5.2. Podstawowe dane dotyczące urządzeń sieciowych w 2018 roku według gmin.

Tabela 5.3. Podstawowe dane dotyczące urządzeń sieciowych według województw i typów gmin w 2018 roku.

Mapa 5.1. Długość sieci wodociągowej na 100km² w 2018 roku według gmin.

Mapa 5.2. Udział ludności korzystającej z sieci wodociągowej w 2018 roku według gmin

Mapa 5.3. Zużycie wody na 1 mieszkańca w m³ w gminach w roku 2017.

Mapa 5.4. Długość sieci kanalizacyjnej na 100 km² w 2018 roku według gmin.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

Mapa 5.5. Udział ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej w 2018 roku według gmin.

Mapa 5.6. Odsetek mieszkańców korzystających z oczyszczalni ścieków w roku 2017 według gmin.

Mapa 5.7. Ilość śmieci w kg przypadająca na 1 mieszkańca rocznie w gminach w roku 2017

Tabela 5.4. Odpady w kg na 1 mieszkańca według typów gmin w roku 2017.

6. ROZWÓJ LOKALNY

Wykres 6.1. Aktywność społeczna na obszarach wiejskich (odsetek wsi w %).

Tabela 6.1. Liczba organizacji w ankietowanych wsiach (odsetek wsi w%).

Wykres 6.2. Autorytety (liderzy) na obszarach wiejskich w latach: 2005-2016 (%).

Tabela 6.2. Struktura wieku sołtysek w latach 2005-2015.

Tabela 6.3. Poziom wykształcenia ogólnego sołtysek w latach 2005-2015.

Wykres 6.3. Odległość ankietowanych wsi od miejscowości gminnych (odsetek wsi w %).

Wykres 6.4. Odległość ankietowanych wsi od miejscowości powiatowych (odsetek wsi w %).

Tabela 6.4. Odległość przestrzenna do przystanków autobusowych oraz stacji kolejowych (% wsi).

Tabela 6.5. Dostępność przestrzenna badanych wsi do wybranych placówek (odsetek wsi w %).

Tabela 6.6. Odległość przestrzenna do placówek ochrony zdrowia (% ankietowanych wsi).

Najbliższe przychodnie zdrowia:

Mapa 6.1. Odległość z miejsca zamieszkania ludności do najbliższej przychodni zdrowia w 2016 roku.

Mapa A. 6.2. Wskaźnik dostępności przestrzennej ludności do najbliższej przychodni zdrowia według gmin w 2016 roku.

Mapa 6.3. Czas dojazdu ludności z miejsca zamieszkania do najbliższej przychodni zdrowia według gmin w 2016 roku.

Mapa 6.4. Wskaźnik dostępności czasowej ludności do najbliższej przychodni zdrowia według gmin w 2016 roku.

Najbliższy szpital kliniczny:

Mapa 6.5. Odległość z miejsca zamieszkania ludności do najbliższego szpitala klinicznego w 2016 roku.

Mapa 6.6. Wskaźnik dostępności przestrzennej ludności do najbliższego szpitala klinicznego według gmin w 2016 roku.

Mapa 6.7. Czas dojazdu ludności z miejsca zamieszkania do najbliższego szpitala klinicznego w 2016 roku.

Mapa 6.8. Wskaźnik dostępności czasowej ludności do najbliższego szpitala klinicznego według gmin w 2016 roku.

Najbliższa stacja pogotowia ratunkowego

Mapa 6.9. Odległość z miejsca zamieszkania ludności do najbliższej stacji pogotowia ratunkowego w 2016 roku.

Mapa 6.10. Wskaźnik dostępności przestrzennej ludności do najbliższej stacji pogotowia ratunkowego według gmin w 2016 roku.

Mapa 6.11. Czas dojazdu ludności z miejsca zamieszkania do najbliższej stacji pogotowia ratunkowego w 2016 roku.

Mapa 6.12. Wskaźnik dostępności czasowej ludności do najbliższej stacji pogotowia ratunkowego według gmin w 2016 roku.

**Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego
i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę
i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt**

Najbliższy oddział ratunkowy

Mapa 6.13. Odległość z miejsca zamieszkania ludności do najbliższego oddziału ratunkowego w 2016 roku.

Mapa 6.14. Wskaźnik dostępności przestrzennej ludności do najbliższego oddziału ratunkowego według gmin w 2016 roku.

Mapa 6.15. Czas dojazdu ludności z miejsca zamieszkania do najbliższego oddziału ratunkowego w 2016 roku.

Mapa 6.16. Wskaźnik dostępności czasowej ludności do najbliższego oddziału ratunkowego według gmin w 2016 roku.

Najbliższe centrum urazowe

Mapa 6.17. Odległość z miejsca zamieszkania ludności do najbliższego centrum urazowego w 2016 roku.

Mapa 6.18. Wskaźnik dostępności przestrzennej ludności do najbliższego centrum urazowego według gmin w 2016 roku.

Mapa 6.19. Czas dojazdu ludności z miejsca zamieszkania do najbliższego centrum urazowego w 2016 roku.

Mapa 6.20. Wskaźnik dostępności czasowej ludności do najbliższego centrum urazowego według gmin w 2016 roku.

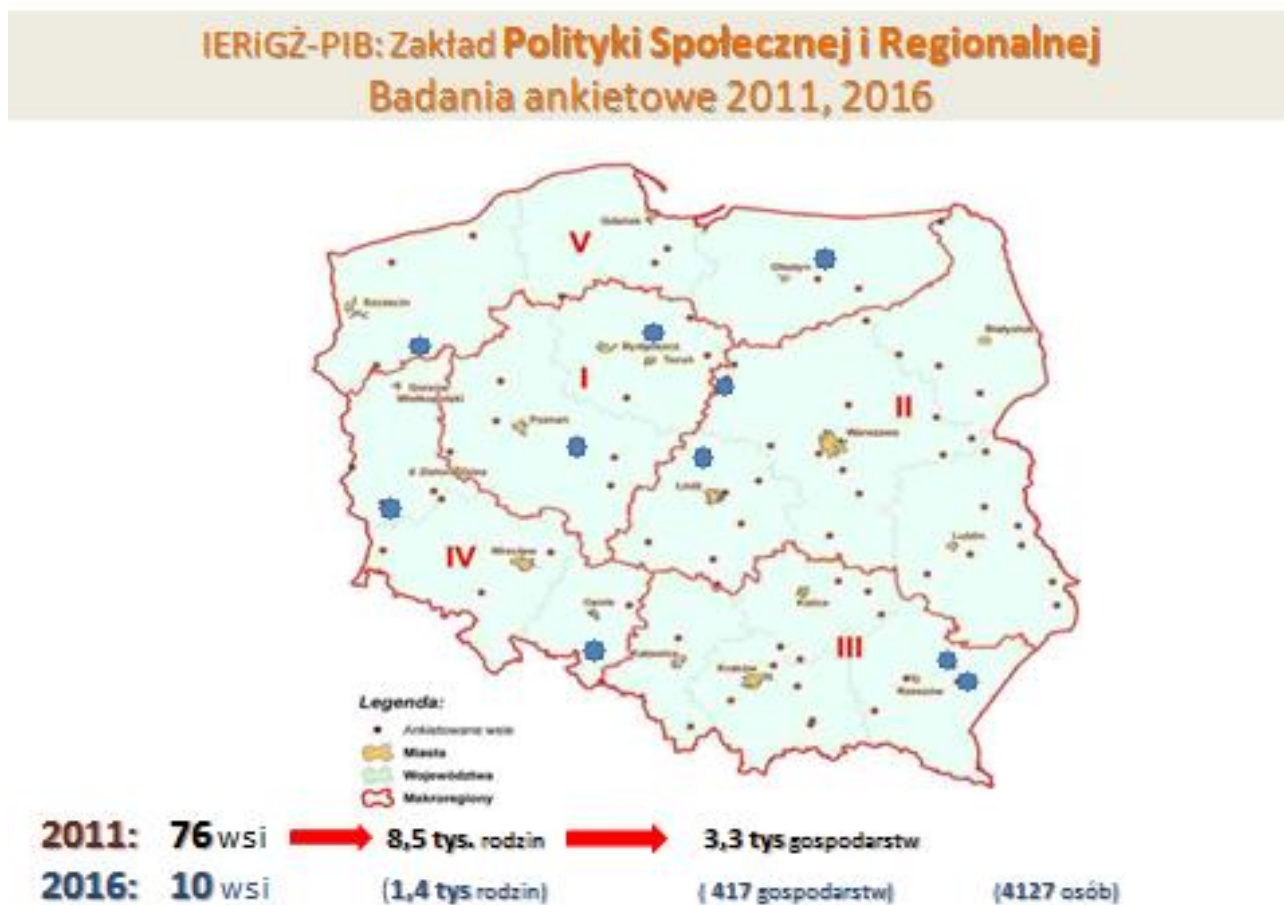
Usługi publiczne

Mapa 6.21. Gminy o najsłabszej dostępności przestrzennej i czasowej do usług publicznych w 2016 roku.

Mapa 6.22. Sieć drogowa wykorzystana na potrzeby badania GUS w 2016 roku.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

Mapa. 1

Źródło: na podstawie Ankiety IERiGŻ-PIB

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

OBSZAR KRAJU

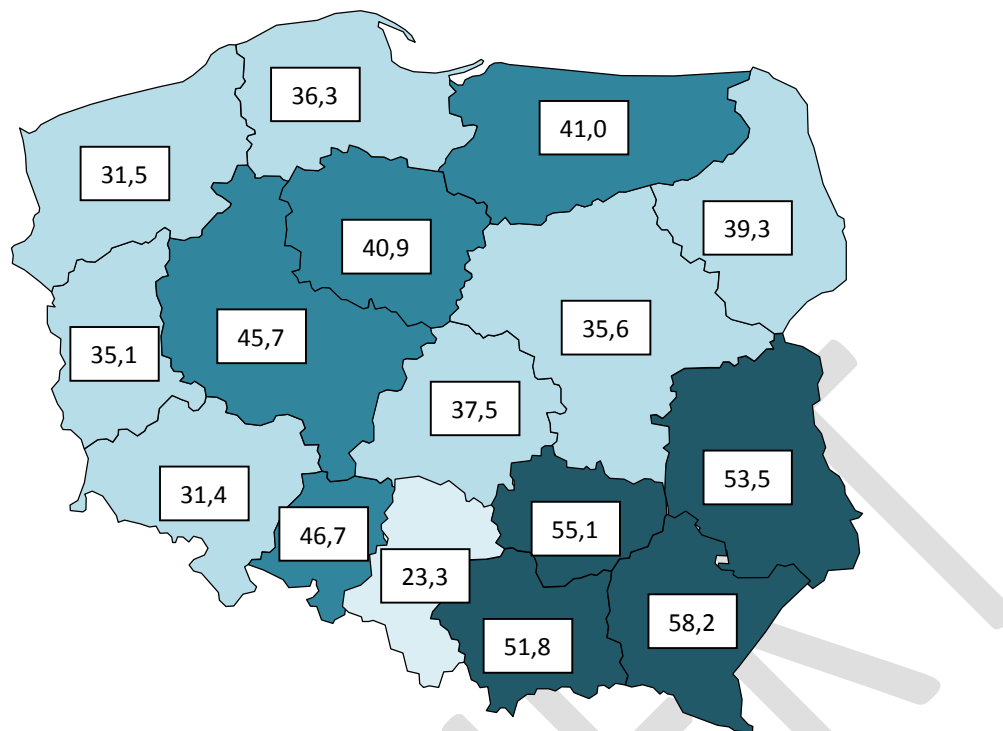
Tabela 1.1. Liczba ludności wiejskiej w Polsce według województw w roku 2012 i 2018 roku

Wyszczególnienie	Liczba ludności w tys.			Odsetek ludności wiejskiej (%)		
	2012	2018	Zmiany 2018-2012	2012	2018	Zmiany 2018-2012
Dolnośląskie	886,1	910,7	24,6	30,4	31,4	1,0
Kujawsko-pomorskie	834,3	849,9	15,6	39,8	40,9	1,1
Lubelskie	1160,4	1133,8	-26,6	53,6	53,5	-0,1
Lubuskie	375,7	355,6	-20,1	36,7	35,1	-1,6
Łódzkie	918,6	923,6	5,0	36,4	37,5	1,1
Małopolskie	1714,7	1761,8	47,1	51,1	51,8	0,7
Mazowieckie	1899,2	1923,5	24,3	35,8	35,6	-0,2
Opolskie	482,5	460,7	-21,8	47,8	46,7	-1,1
Podkarpackie	1249,2	1254,2	5,0	58,6	58,2	-0,4
Podlaskie	475,4	466,3	-9,1	39,7	39,3	-0,4
Pomorskie	792,6	847,9	55,3	34,6	36,3	1,7
Śląskie	1035,9	1054,8	18,9	22,4	23,3	0,9
Świętokrzyskie	701,9	684,6	-17,3	55,1	55,1	0,0
Warmińsko-mazurskie	590,5	586,0	-4,5	40,7	41,0	0,3
Wielkopolskie	1542,1	1597,6	55,5	44,5	45,7	1,2
Zachodniopomorskie	537,8	535,8	-2,0	31,2	31,5	0,3

Źródło: opracowano na podstawie: *Ludność. Stan i struktura oraz ruch naturalny w przekroju terytorialnym*, GUS, Warszawa 2013 i 2019.

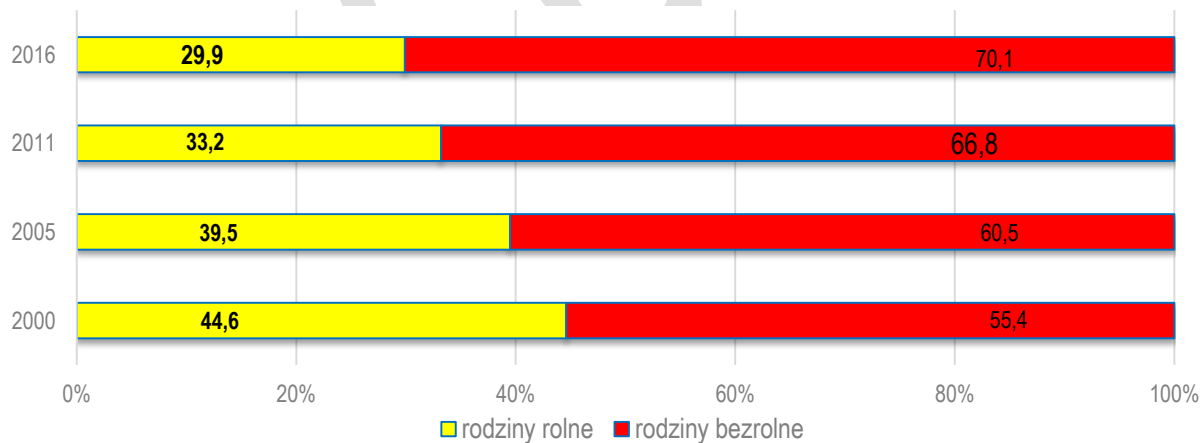
Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

Mapa 1.1. Odsetek ludności wiejskiej w Polsce według województw w roku 2018

Źródło: opracowano na podstawie: *Ludność. Stan i struktura oraz ruch naturalny w przekroju terytorialnym*, GUS, Warszawa 2019.

Wykres 1.1 Rodziny rolne i bezrolne* zamieszkujące w ankietowanych wsiach w latach 2000-2016 (odsetek rodzin w %)

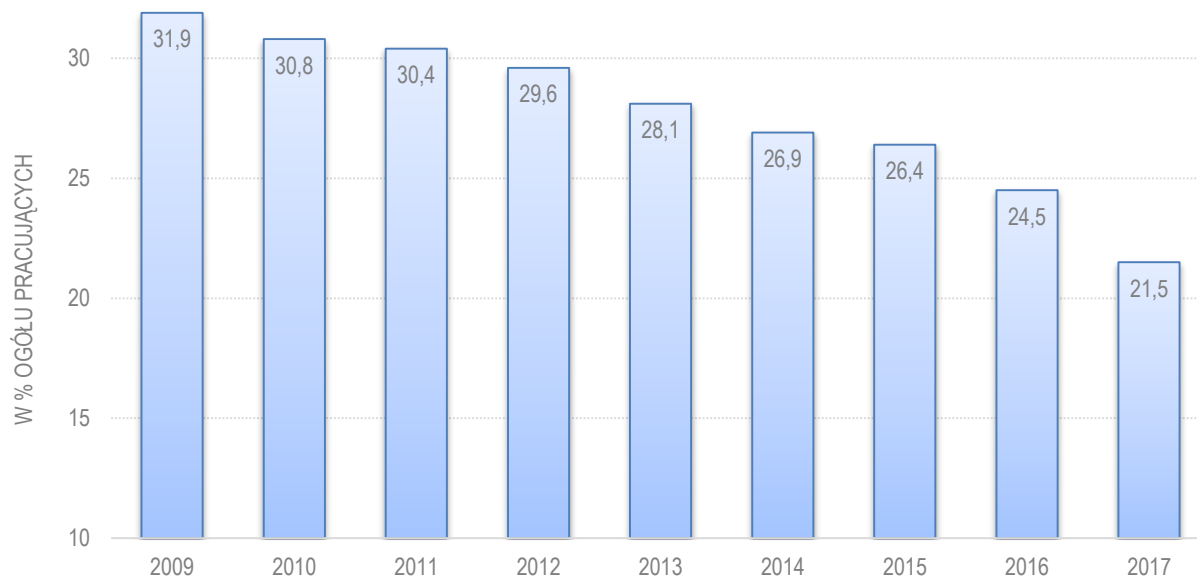
*W badaniach ankietowych jako **rodziny rolne** uważa się rodziny posiadające gospodarstwo rolne o powierzchni powyżej 1 ha UR; a **rodziny bezrolne** to rodziny nie posiadające ziemi lub dysponujące działką nie większą niż 1 ha UR

Źródło: badanie ankietowe IERiGŻ-PIB

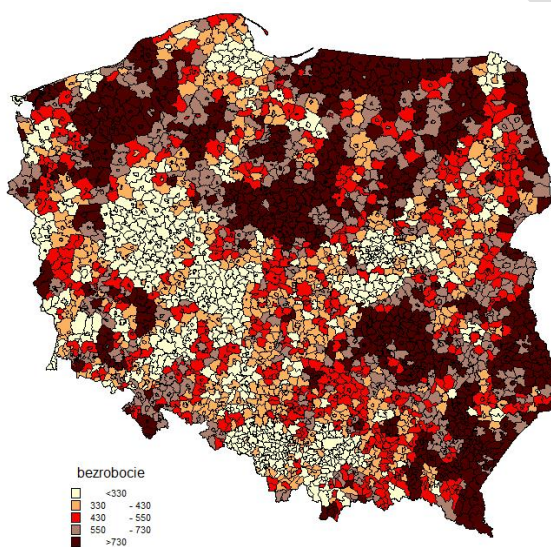
Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

ZATRUDNIENIE/PRACA NA OBSZARACH WIEJSKICH

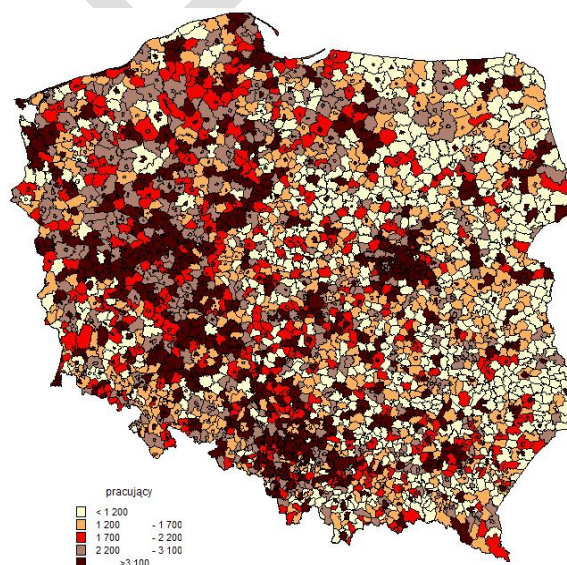
Wykres 2.1. Udział pracujących w rolnictwie mieszkańców wsi

Źródło: opracowanie B. Karwat-Woźniak na podstawie: *Aktywność ekonomiczna ludności Polski. Kwartał IV (2004-2018) GUS, Warszawa.*

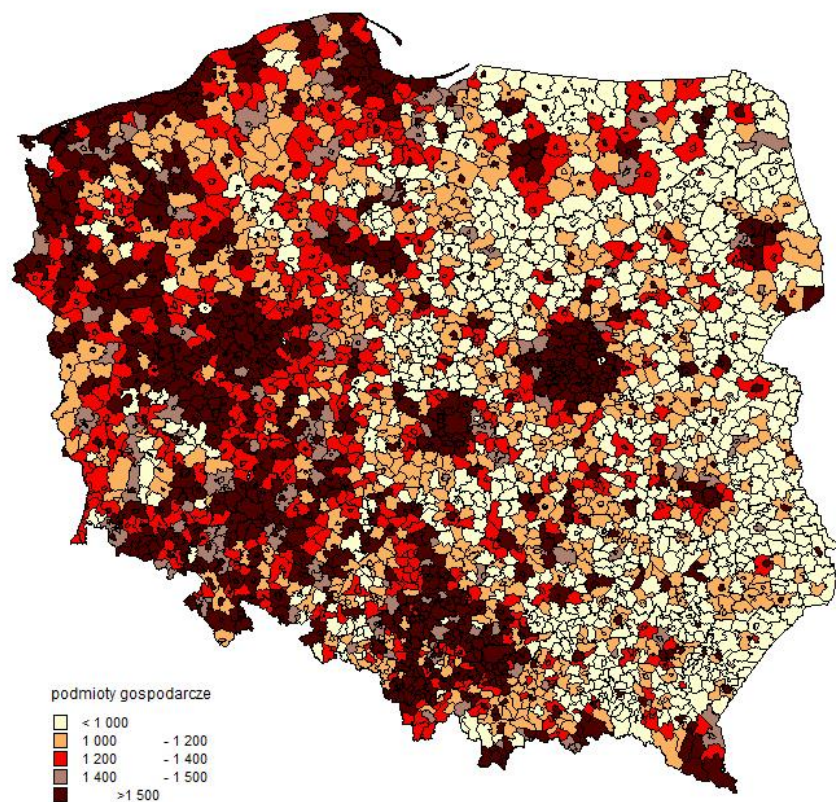
Mapa 2.1. Liczba bezrobotnych na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym według gmin w roku 2017

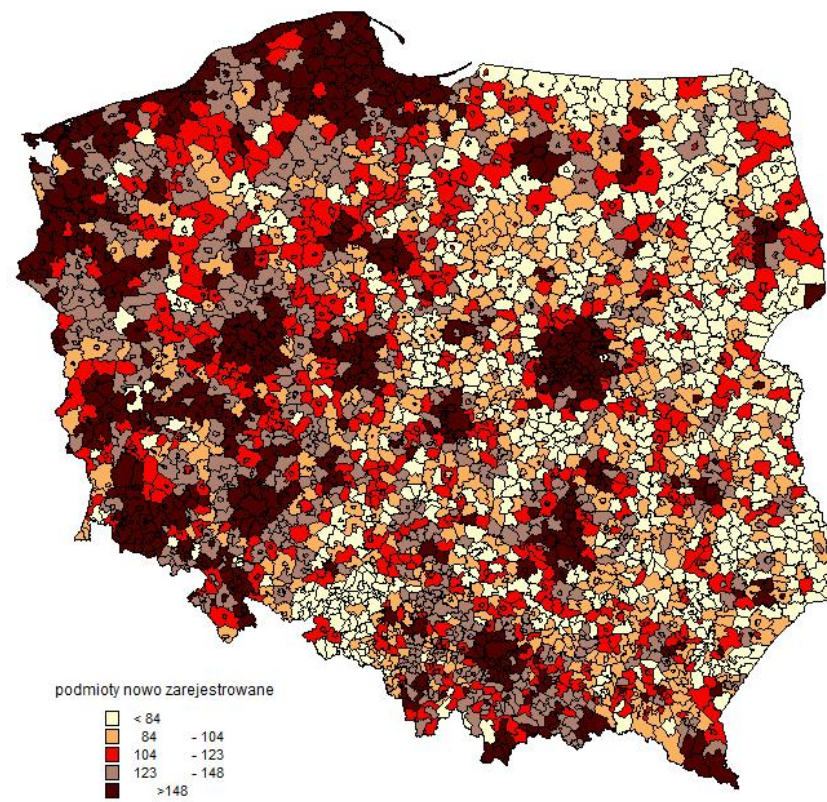
Mapa 2.2. Liczba pracujących na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym według gmin w roku 2017

Źródło: opracowanie na podstawie danych BDL GUS IERiGŻ-PIB, Zakład Ekonomii i Polityki Rolnej oraz Rozwoju Obszarów Wiejskich

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

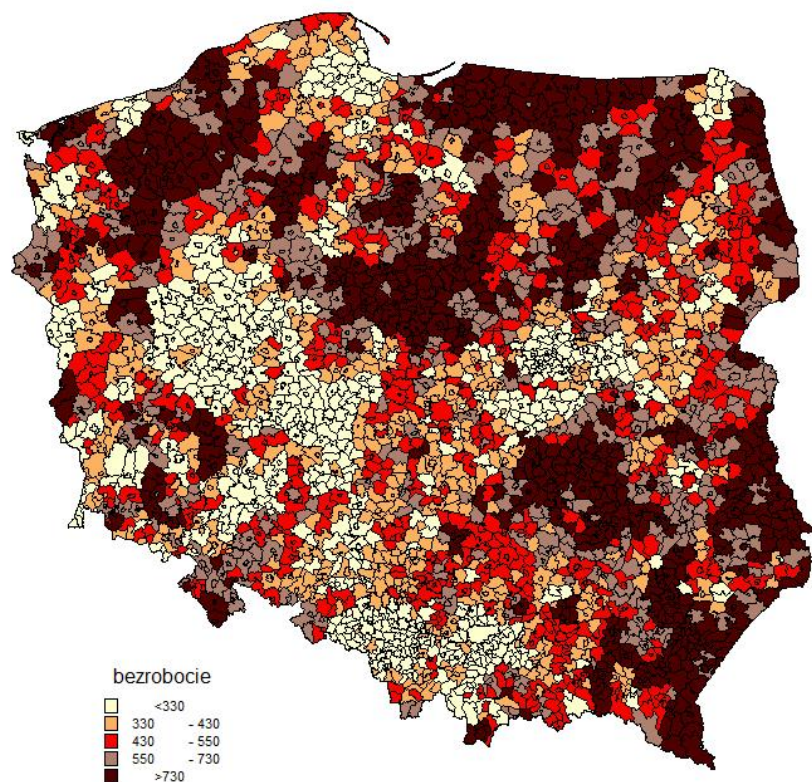
Mapa 2.3. Liczba podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym, według gmin w roku 2017

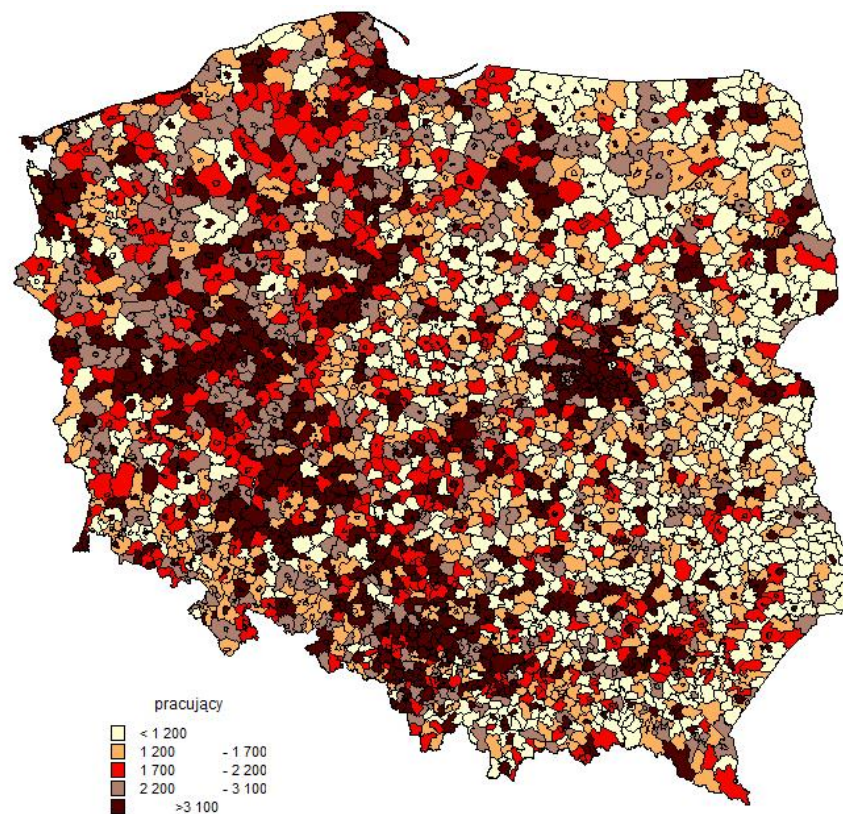
Mapa 2.4. Liczba nowo powstałych podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym według gmin w roku 2017

Źródło: opracowanie na podstawie danych BDL GUS IERiGŻ-PIB, Zakład Ekonomii i Polityki Rolnej oraz Rozwoju Obszarów Wiejskich

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

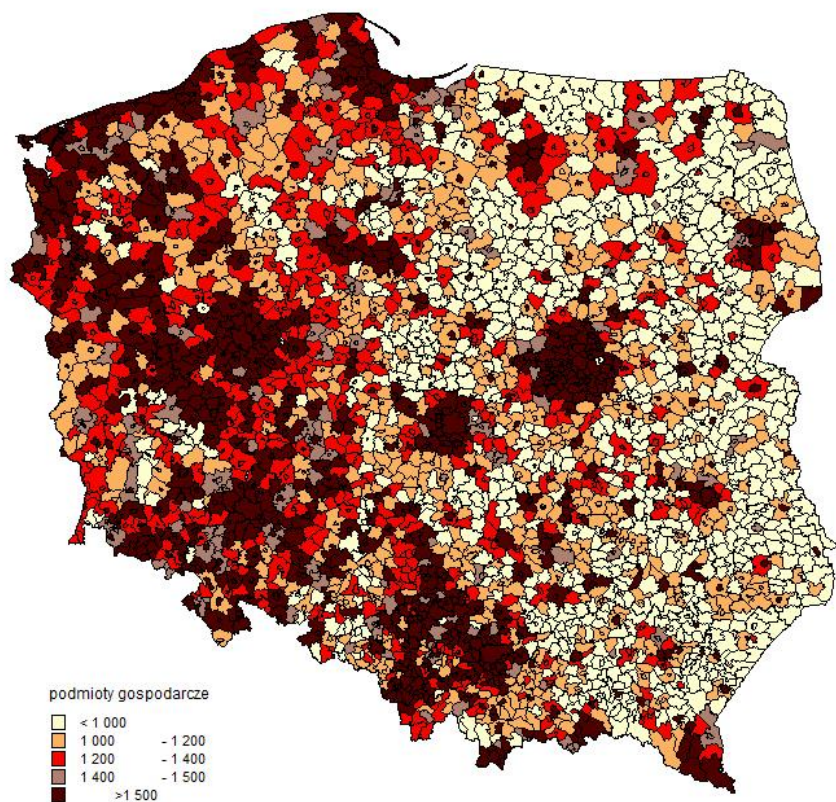
Mapa 2.5. Liczba bezrobotnych na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym według gmin w roku 2017

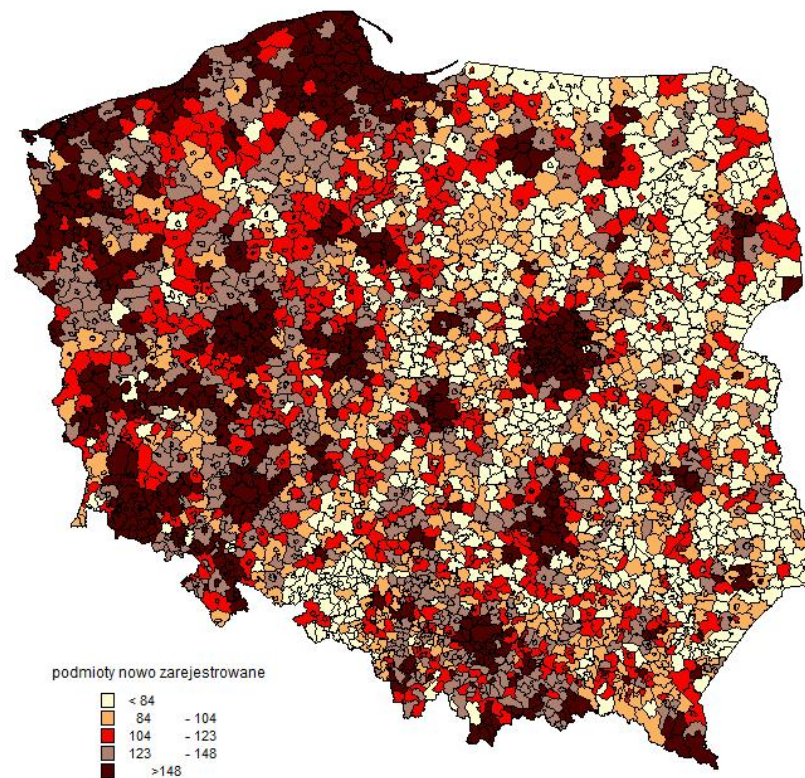
Mapa 2.6. Liczba pracujących na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym według gmin w roku 2017

Źródło: opracowanie na podstawie danych BDL GUS IERiGŻ-PIB, Zakład Ekonomii i Polityki Rolnej oraz Rozwoju Obszarów Wiejskich

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

Mapa 2.7. Liczba podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym według gmin w roku 2017

Mapa 2.8. Liczba nowo powstałych podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym, według gmin w roku 2017

Źródło: opracowanie na podstawie danych BDL GUS IERiGŻ-PIB, Zakład Ekonomii i Polityki Rolnej oraz Rozwoju Obszarów Wiejskich

**Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego
i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę
i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt**

Tabela 2.1. Liczba osób pracujących i bezrobotnych na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym, w 2017 roku według województw i typów gmin

Województwo	Gminy ogółem		Gminy miejskie		Gminy miejsko-wiejskie		Gminy wiejskie	
	pracujący	bezrobotni	pracujący	bezrobotni	pracujący	bezrobotni	pracujący	bezrobotni
Dolnośląskie	4 369,7	387,4	5 512,5	326,2	3 533,4	479,8	2 415,0	431,8
Kujawsko-pomorskie	3 695,8	636,1	5 136,7	545,6	2 972,3	743,7	2 032,9	692,9
Lubelskie	2 986,5	625,2	5 053,1	615,8	2 428,3	646,0	1 396,1	627,4
Lubuskie	3 711,2	392,3	5 099,1	277,1	3 381,8	481,7	1 723,3	436,2
Łódzkie	4 050,9	488,9	5 325,5	523,6	3 390,7	508,3	2 133,2	417,2
Małopolskie	3 867,5	380,8	6 840,1	348,1	3 129,7	411,9	1 705,8	385,7
Mazowieckie	5 057,9	476,2	7 142,8	396,1	3 630,7	512,2	1 934,5	606,8
Opolskie	3 431,0	420,4	5 867,2	449,8	3 156,9	418,8	1 831,1	397,4
Podkarpackie	3 411,1	684,7	6 626,1	608,2	2 523,9	700,7	1 529,5	732,4
Podlaskie	3 055,0	542,9	4 405,5	525,5	2 088,6	602,4	1 388,3	531,7
Pomorskie	4 039,6	350,7	5 290,5	291,1	3 009,8	495,0	2 188,5	395,2
Śląskie	4 427,7	341,0	5 133,2	343,6	3 230,3	355,2	2 335,2	325,4
Świętokrzyskie	3 132,1	611,4	5 623,5	608,1	2 944,6	617,2	1 304,1	608,9
Warmińsko-mazurskie	3 173,3	669,4	4 636,4	518,2	2 508,1	792,9	1 676,3	773,6
Wielkopolskie	4 499,2	275,1	6 382,7	256,3	3 861,3	283,3	3 057,5	286,7
Zachodnio-pomorskie	3 416,3	501,1	4 524,7	344,6	2 735,1	639,4	1 957,5	618,5
POLSKA	4 019,4	460,0	5 702,9	405,4	3 193,2	504,3	1 950,5	512,9

Źródło: opracowanie na podstawie danych BDL GUS IERiGŻ-PIB.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

Tabela 2.2. Liczba podmiotów gospodarczych i nowopowstałych podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym, w 2017 roku według województw, gminy ogółem

Województwo	Podmioty gospodarcze			Nowo powstałe podmioty		
	ogółem	publiczne	prywatne	ogółem	publiczne	prywatne
	na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym					
Dolnośląskie	2 076,6	84,9	1963,7	172,6	1,4	147,0
Kujawsko-pomorskie	1 526,8	42,1	1474,6	129,3	0,8	116,4
Lubelskie	1 365,3	40,8	1310,9	123,1	0,6	111,9
Lubuskie	1 800,3	73,3	1710,8	153,4	1,1	140,2
Łódzkie	1 654,1	42,2	1608,0	136,6	0,7	132,0
Małopolskie	1 821,8	34,0	1769,3	163,2	0,6	142,0
Mazowieckie	2 501,4	38,1	2395,1	207,2	0,7	159,8
Opolskie	1 622,4	65,9	1545,2	104,1	0,7	93,5
Podkarpackie	1 287,5	40,3	1235,8	116,9	0,7	102,9
Podlaskie	1 373,7	38,1	1326,2	116,3	0,6	105,7
Pomorskie	2 074,5	52,6	2000,2	194,8	0,9	172,5
Śląskie	1 692,3	54,9	1622,9	125,5	1,0	108,4
Świętokrzyskie	1 474,2	38,8	1426,8	127,1	0,9	116,7
Warmińsko-mazurskie	1 398,7	56,8	1337,9	120,4	0,8	110,7
Wielkopolskie	1 973,0	42,8	1904,5	162,9	1,0	139,2
Zachodnio-pomorskie	2 125,8	65,3	2043,4	177,0	1,2	158,5
POLSKA	1 832,5	48,9	1760,6	153,6	0,9	132,8

Źródło: opracowanie na podstawie danych BDL GUS IERiGŻ-PIB, Zakład Ekonomii i Polityki Rolnej oraz Rozwoju Obszarów Wiejskich.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

Tabela 2.2. Liczba podmiotów gospodarczych i nowopowstałych podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym, w 2017 roku według województw, gminy miejskie

Województwo	Podmioty gospodarcze			Nowo powstałe podmioty		
	ogółem	publiczne	prywatne	ogółem	publiczne	prywatne
	na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym					
Dolnośląskie	2 536,8	104,7	2 389,6	196,4	1,4	158,4
Kujawsko-pomorskie	1 860,2	45,1	1 800,1	147,0	0,7	127,7
Lubelskie	1 900,7	45,3	1 829,9	160,0	0,6	138,4
Lubuskie	2 264,5	90,3	2 148,7	174,6	1,2	153,1
Łódzkie	1 998,7	46,3	1 946,2	162,6	0,6	156,2
Małopolskie	2 648,2	38,3	2 564,9	222,4	0,8	173,8
Mazowieckie	3 308,4	41,8	3 155,3	267,9	0,8	192,9
Opolskie	2 474,6	85,7	2 365,4	142,9	0,5	121,0
Podkarpackie	1 885,3	56,0	1 803,8	153,3	1,0	123,4
Podlaskie	1 702,5	40,1	1 647,9	139,4	0,8	123,9
Pomorskie	2 508,9	64,0	2 412,2	217,0	0,8	184,7
Śląskie	1 801,3	62,6	1 721,3	131,6	1,0	111,4
Świętokrzyskie	2 165,4	41,5	2 107,6	150,7	0,4	132,4
Warmińsko-mazurskie	1 769,8	72,1	1 690,6	140,6	0,8	126,4
Wielkopolskie	2 691,5	52,7	2 588,1	207,9	0,9	164,3
Zachodnio-pomorskie	2 644,5	77,2	2 540,4	204,8	1,2	175,1
POLSKA	2 348,2	58,3	2 250,5	186,0	0,9	151,9

Źródło: opracowanie na podstawie danych BDL GUS IERiGŻ-PIB, Zakład Ekonomii i Polityki Rolnej oraz Rozwoju Obszarów Wiejskich.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

Tabela 2.3. Liczba podmiotów gospodarczych i nowopowstałych podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym, w 2017 roku według województw, gminy miejsko-wiejskie

Województwo	Podmioty gospodarcze			Nowo powstałe podmioty		
	ogółem	publiczne	prywatne	ogółem	publiczne	prywatne
	na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym					
Dolnośląskie	1 590,7	84,1	1 496,9	139,0	1,8	127,9
Kujawsko-pomorskie	1 221,7	51,8	1 165,0	110,8	0,9	104,2
Lubelskie	1 159,2	45,7	1 105,9	99,4	0,8	94,3
Lubuskie	1 593,4	76,8	1 505,4	140,5	1,5	132,3
Łódzkie	1 486,3	41,4	1 442,6	121,6	1,0	118,7
Małopolskie	1 591,3	34,0	1 551,3	135,5	0,6	126,4
Mazowieckie	1 888,6	34,6	1 835,3	158,4	0,8	141,6
Opolskie	1 462,0	70,9	1 382,7	95,4	0,7	87,3
Podkarpackie	1 081,0	36,3	1 039,0	102,5	0,7	95,5
Podlaskie	1 186,6	35,8	1 144,9	104,9	0,7	97,7
Pomorskie	1 692,3	54,8	1 630,3	167,0	0,8	157,1
Śląskie	1 524,0	41,3	1 474,3	110,0	0,7	99,2
Świętokrzyskie	1 323,8	42,1	1 275,9	122,8	1,0	114,2
Warmińsko-mazurskie	1 221,3	60,8	1 159,1	107,8	1,1	101,7
Wielkopolskie	1 649,3	41,8	1 595,1	136,9	1,1	123,9
Zachodnio-pomorskie	1 705,7	68,5	1 628,5	145,5	1,4	136,8
POLSKA	1 523,7	50,4	1 464,4	129,2	1,0	119,5

Źródło: opracowanie na podstawie danych BDL GUS IERiGŻ-PIB, Zakład Ekonomii i Polityki Rolnej oraz Rozwoju Obszarów Wiejskich.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

Tabela 2.4. Liczba podmiotów gospodarczych i nowopowstałych podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym, w 2017 roku według województw, gminy wiejskie

Województwo	Podmioty gospodarcze			Nowo powstałe podmioty		
	ogółem	publiczne	prywatne	ogółem	publiczne	prywatne
	na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym					
Dolnośląskie	1 478,3	33,7	1 431,6	152,5	0,7	141,3
Kujawsko-pomorskie	1 247,6	30,2	1 211,1	116,3	0,9	108,4
Lubelskie	970,2	35,8	929,2	98,6	0,5	94,4
Lubuskie	1 324,5	34,1	1 282,0	138,6	0,3	131,1
Łódzkie	1 130,2	35,2	1 094,0	98,3	0,8	96,1
Małopolskie	1 241,5	30,0	1 207,4	130,8	0,5	125,1
Mazowieckie	1 327,2	33,1	1 279,0	120,5	0,6	107,6
Opolskie	1 204,9	37,0	1 161,2	88,1	1,1	82,1
Podkarpackie	961,4	30,9	926,3	98,1	0,6	91,9
Podlaskie	934,5	36,4	895,1	84,2	0,3	79,7
Pomorskie	1 443,0	30,5	1 404,6	166,2	1,0	157,0
Śląskie	1 361,9	32,2	1 323,2	109,3	0,8	101,5
Świętokrzyskie	1 050,7	33,9	1 012,2	111,9	1,1	106,2
Warmińsko-mazurskie	1 027,0	31,2	994,0	102,8	0,6	96,5
Wielkopolskie	1 548,2	31,6	1 502,3	145,2	0,9	130,6
Zachodnio-pomorskie	1 656,7	27,3	1 620,3	170,7	0,8	160,9
POLSKA	1 243,8	32,5	1 203,8	120,5	0,7	112,5

Źródło: opracowanie na podstawie danych BDL GUS IERiGŻ-PIB, Zakład Ekonomii i Polityki Rolnej oraz Rozwoju Obszarów Wiejskich.

Tabela 2.5. Aktywni zawodowo i pracujący w gospodarstwie i poza z rodzin z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego

Wyszczególnienie	2000	2005	2011	2016
Wskaźnik aktywności zawodowej	95,6	98,8	90,2	90,1
Wskaźnik zatrudnienia	95,5	98,1	90,1	89,9
Udział pracujących (100= liczba osób pracujących)				
- wnoszących wkład pracy w gospodarstwo	97,6	96,8	81,3	79,3
- poza gospodarstwem	32,6	35,9	45,8	53,4
- tylko w gospodarstwie	66,4	63,3	51,5	46,2
- tylko poza gospodarstwem rolnym	1,2	2,4	16,0	20,3

*Dotyczy wyłącznie osób w wieku produkcyjnym, panel 10 wsi

Źródło: opracowanie B. Karwat-Woźniak na podstawie badań ankietowych 2000, 2005, 2011 i 2016.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

Tabela 2.6. Zatrudnienie kierowników gospodarstw rolnych (w %)

Lata	Wyłącznie w gospodarstwie	Wyłącznie poza gospodarstwem	W gospodarstwie i poza gospodarstwem
Mężczyźni			
2000	64,5	2,3	33,2
2005	60,2	1,9	37,9
2011	63,0	0,0	37,0
Kobiety			
2000	72,9	3,2	23,9
2005	67,3	2,7	30,0
2011	67,6	0,0	32,4

Źródło: badania ankietowe IERiGŻ-PIB.

Tabela 2.7. Aktywność zawodowa ludności według miejsca zamieszkania oraz związków z gospodarstwem rolnym

Wyszczególnienie	2004	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Wskaźnik zatrudnienia									
-ludności wiejskiej:									
rolniczej	46,1	50,4	50,4	50,4	50,3	50,9	51,6	52,6	53,5
bezrolnej	52,8	62,5	62,4	62,4	62,6	63,8	64,6	63,8	65,7
- ludności miejskiej	34,3	42,0	42,2	42,6	42,9	44,8	45,6	46,2	48,2
	43,3	49,7	50,1	50,1	50,1	51,4	51,9	52,3	53,8
Stopa bezrobocia ludności -									
wiejskiej	17,6	9,2	9,6	10,2	10,2	8,5	8,0	6,5	5,2
rolniczej	13,4	5,1	5,5	5,7	5,9	5,2	4,6	4,6	2,7
bezrolnej	31,0	13,1	13,2	14,1	13,6	10,5	9,6	9,5	6,6
ludności miejskiej	19,8	9,9	9,7	10,0	10,2	7,8	7,2	6,6	4,7

Tabela opracowana przez B. Karwat-Woźniak na podstawie publikacji GUS: Aktywność ekonomiczna ludności Polski w latach 2010-2012, Aktywność ekonomiczna ludności Polski. Kwartał IV (2013, 2014, 2015, 2016, 2017 i 2018).

Źródło: Karwat Woźniak B.: „Rynek pracy dostępny dla ludności wiejskiej a wspólna Polityka Rolna Unii Europejskiej” Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej, Seria Organizacja i Zarządzanie z. 129, Wyd. Politechniki Śląskiej w Gliwicach, 2018, s.2001-2019.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

Tabela 2.8. Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w systemie REGON (bez osób fizycznych prowadzących gospodarstwa rolne) – stan na 31. X.

Wyszczególnienie	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017**
Ogólna liczba podmiotów (tys.)	3 576,8	3 615,6	3 636,0	3 685,6	3 757,1	3 742,7	3 909,8	3 869,9	3 975,3	4 070,3	4 119,7	4 184,4	4 237,7	4 300,1
- w tym na OW	829,3	8433,1	864,7	892,5	928,5	935,1	997,0	1 004,0	1 041,9	1 081,4	1 107,5	1 130,7	1 144,2#	1 161,0#
Udział podmiotów na OW* w ogólnej ich liczbie	23,2	23,3	23,8	24,2	24,7	25,0	25,5	25,9	26,2	26,6	26,9	27,0	27,0	27,0
Liczba podmiotów nowozarejestrowych (tys.)	233,5	261,5	297,3	295,0	318,0	349,7	402,0	346,1	358,4	365,5	357,4	360,0	349,3	306,6
- w tym na OW						97,8	116,0	102,1	103,8	108,6	110,5	108,5	105,2#	92,3#
Udział nowozarejestrowych podmiotów na OW w ogólnej ich liczbie						28,0	28,8	29,5	29,0	29,7	30,9	30,1	30,1	30,1
Liczba nowo utworzonych miejsc pracy (tys.)					490,6	521,6	609,3	580,3	465,0	502,4	614,8	595,9	618,8	390,6+
Liczba zlikwidowanych miejsc pracy (tys.)					138,0	501,4	456,5	429,3	376,5	374,1	319,9	317,6	284,2	139,9+
Przyrost miejsc pracy (tys.)					352,6	20,2	152,6	151,0	88,5	128,3	294,9	278,3	334,6	250,7+

*OW – obszary wiejskie, ** stan na 31.X, +pierwsze półrocze 2017

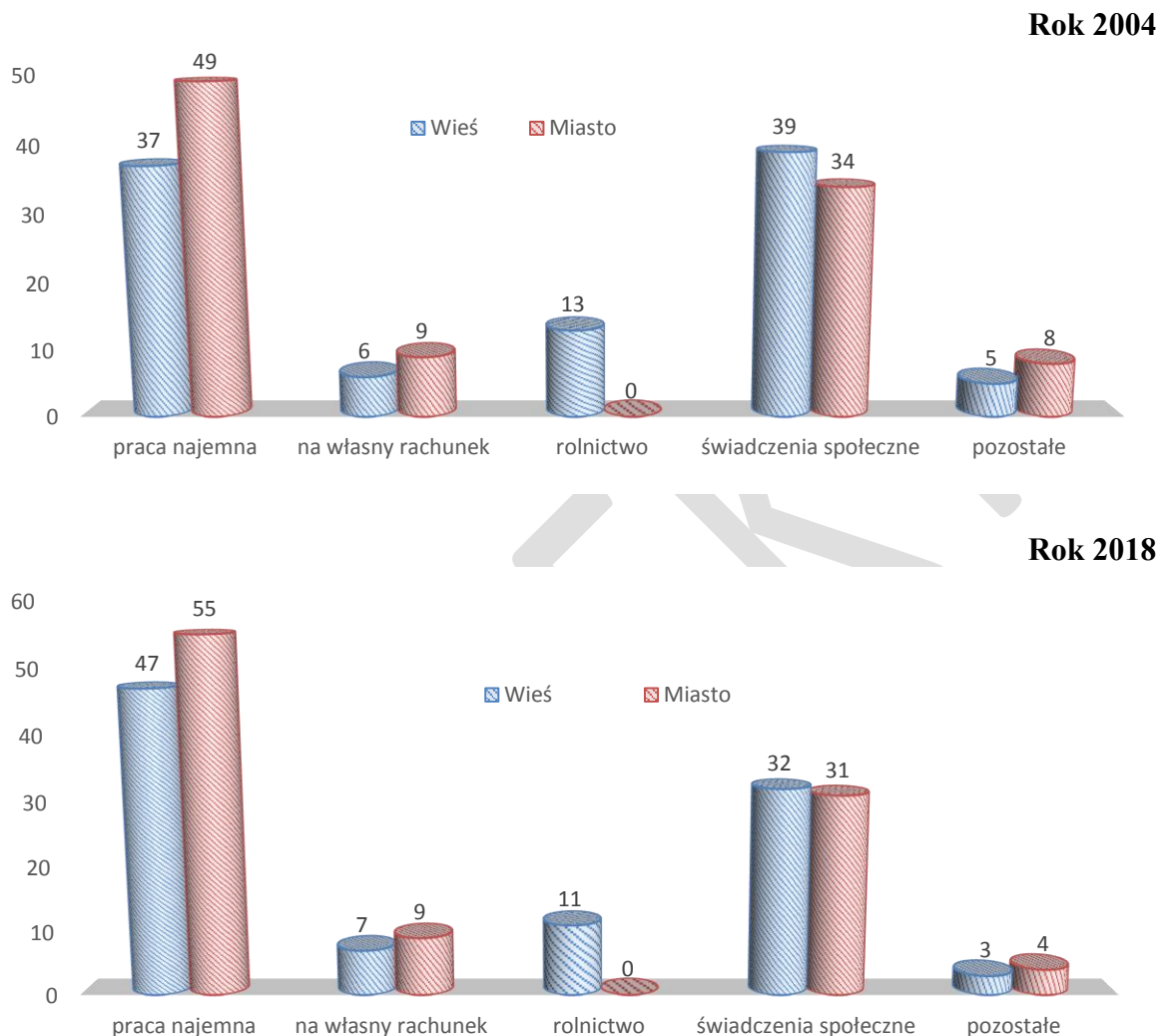
dane szacunkowe, w oparciu o wyniki statystyki powszechnej i badań IERiGŻ

Źródło: Bank Danych Lokalnych, rejestr podmiotów gospodarczych REGON, badania terenowe IERiGŻ-PIB

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

WZROST

Wykres 3.1. Dochody przeciętnego gospodarstwa domowego na wsi i w miastach w roku 2004 i 2018

Źródło: Opracowano na podstawie: Chmielewska B, Zegar J.St.: Poziom życia na wsi na tle kraju i Unii Europejskiej. Rozdział 6 w: Polska Wieś 2020. Raport o stanie wsi. Red. nauk. J. Wilkin, A. Hałasiewicz. Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, FDPA, Warszawa, 2020.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

Tabela 3.1. Struktura dochodów rodzin z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego (w %)

Gospodarstwa	Udział dochodów z		
	działalności rolniczej	pracy zarobkowej	świadczeń społecznych
2005 razem = 100			
do 5 ha UR	13,8	56,3	29,9
pozostałe	63,8	20,4	15,8
z produkcją wyłącznie na samozaopatrzenie	1,7	65,6	32,7
głównie na samozaopatrzenie	11,0	57,6	31,4
głównie na rynek	64,1	20,3	15,6
2016 razem = 100			
do 5 ha UR	8,8	68,5	22,7
pozostałe	58,9	29,6	11,5
z produkcją wyłącznie na samozaopatrzenie	2,4	69,0	28,6
głównie na samozaopatrzenie	10,2	65,1	24,7
głównie na rynek	65,5	25,8	8,7

Źródło: opracowanie B. Karwat-Woźniak i P. Chmieliński, na podstawie badań ankietowych IERiGŻ-PIB.

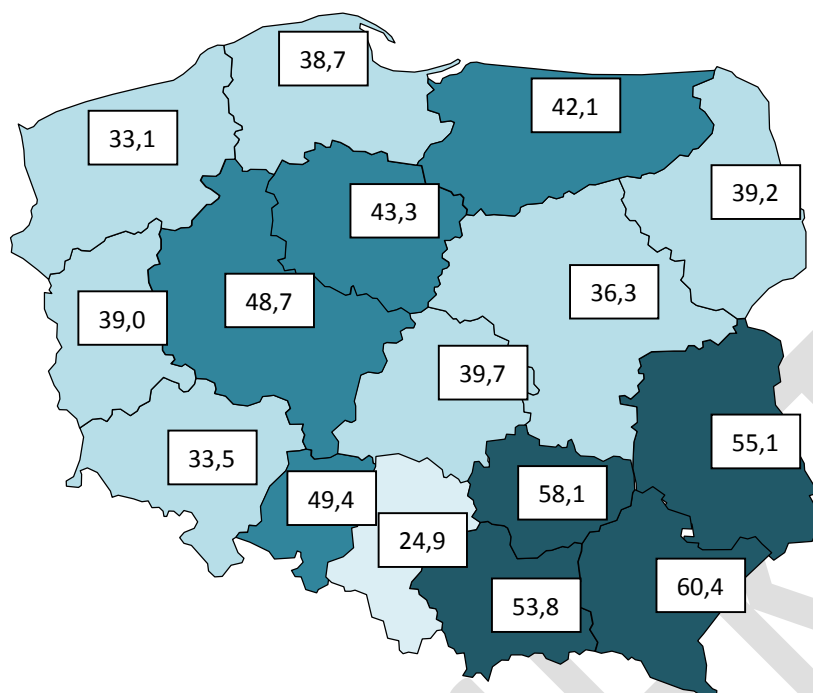
Tabela 3.2. Prognozowana wielkość populacji wiejskiej w Polsce według województw

Wyszczególnienie	Liczba ludności (w tys.)		Zmiany liczby ludności (w %) (100 = 2018)	Odsetek (%) ludności wiejskiej 2030	Zmiany udziału ludności wiejskiej 2030-2018 (pp.)
	2030	Zmiany 2030-2018			
Polska	15 566,8	222,9	1,5	41,8	1,9
Dolnośląskie	929,9	19,2	2,1	33,5	2,1
Kujawsko-pomorskie	867,5	17,6	2,0	43,3	2,4
Lubelskie	1 099,4	-34,4	-3,1	55,1	1,6
Lubuskie	381,8	26,2	7,4	39,0	3,9
Łódzkie	916,6	-7,0	-0,8	39,7	2,2
Małopolskie	1 832,3	70,5	4,0	53,8	2,0
Mazowieckie	1966,9	43,4	2,3	36,3	0,7
Opolskie	445,9	-14,8	-3,3	49,4	2,7
Podkarpackie	1248,8	-5,4	-0,5	60,4	2,2
Podlaskie	440,0	-26,3	-5,6	39,2	0,1
Pomorskie	902,7	54,8	6,5	38,7	2,4
Śląskie	1055,7	0,9	0,1	24,9	1,6
Świętokrzyskie	672,4	-12,2	-1,8	58,1	3,0
Warmińsko-mazurskie	576,8	-9,2	-1,6	42,1	1,1
Wielkopolskie	1689,1	91,5	5,7	48,7	3,0
Zachodniopomorskie	540,9	5,1	0,9	33,1	1,6

Źródło: opracowana na podstawie: Prognoza ludności na lata 2014-2050, GUS, Warszawa 2014 oraz Ludność. Stan i struktura oraz ruch naturalny w przekroju terytorialnym, GUS, Warszawa 2019.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

Mapa 3.1. Prognozowany odsetek (%) ludności wiejskiej w Polsce według województw w roku 2030

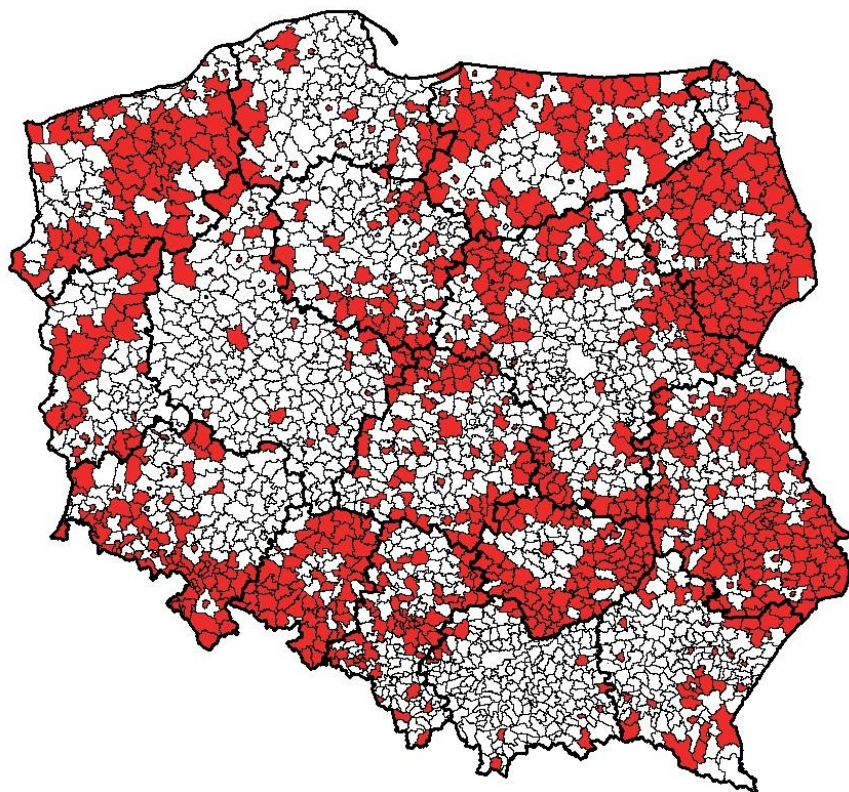
Źródło: Opracowanie według: Prognoza ludności gmin na lata 2017 – 2030, GUS, sierpień 2017.

Tabela 3.3. Prognozowany odsetek (%) gmin o spadku ludności powyżej 5% i 10% do 2030 roku w poszczególnych województwach

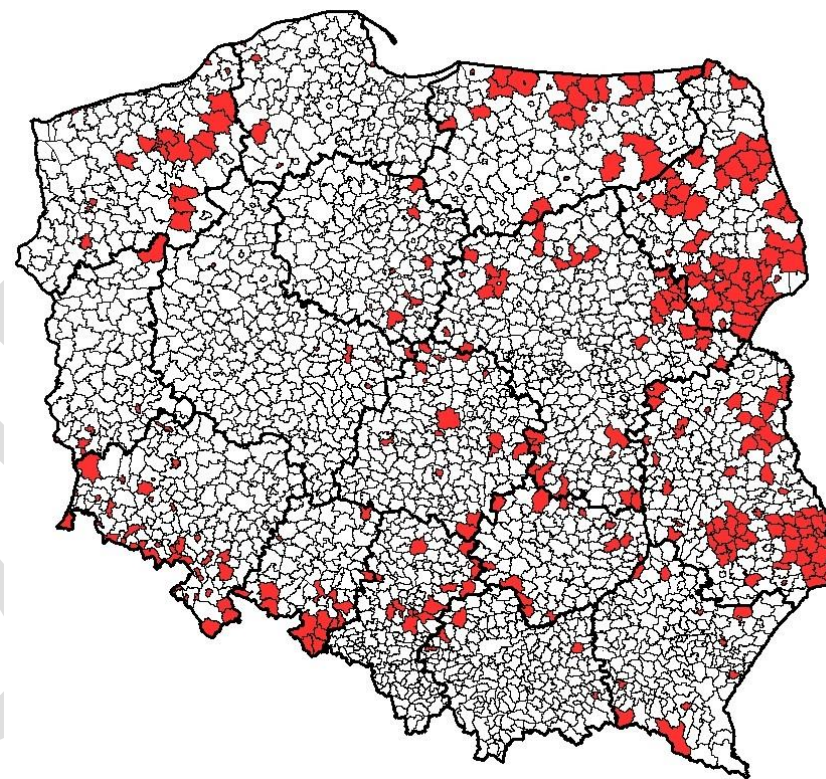
Wyszczególnienie	Odsetek gmin o spadku ludności powyżej:	
	5%	10%
Dolnośląskie	49,7	21,9
Kujawsko-pomorskie	34,0	4,9
Lubelskie	68,1	27,7
Lubuskie	41,5	7,3
Łódzkie	38,4	8,5
Małopolskie	7,7	2,7
Mazowieckie	36,6	10,8
Opolskie	71,8	22,5
Podlaskie	72,0	43,2
Podkarpackie	21,3	6,3
Pomorskie	26,0	4,9
Śląskie	35,9	8,4
Świętokrzyskie	67,6	12,7
Warmińsko-mazurskie	58,6	22,4
Wielkopolskie	13,7	2,7
Zachodniopomorskie	57,0	14,9
Polska	40,6	13,0

Źródło: Prognoza ludności gmin na lata 2017 – 2030, GUS, sierpień 2017.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

Mapa 3.2. Gminy o prognozowanym ubytku ludności powyżej 5% do 2030 r.

Mapa 3.3. Gminy o prognozowanym ubytku ludności powyżej 10% do 2030 r.

Źródło: Prognoza ludności gmin na lata 2017 – 2030, GUS, sierpień 2017.

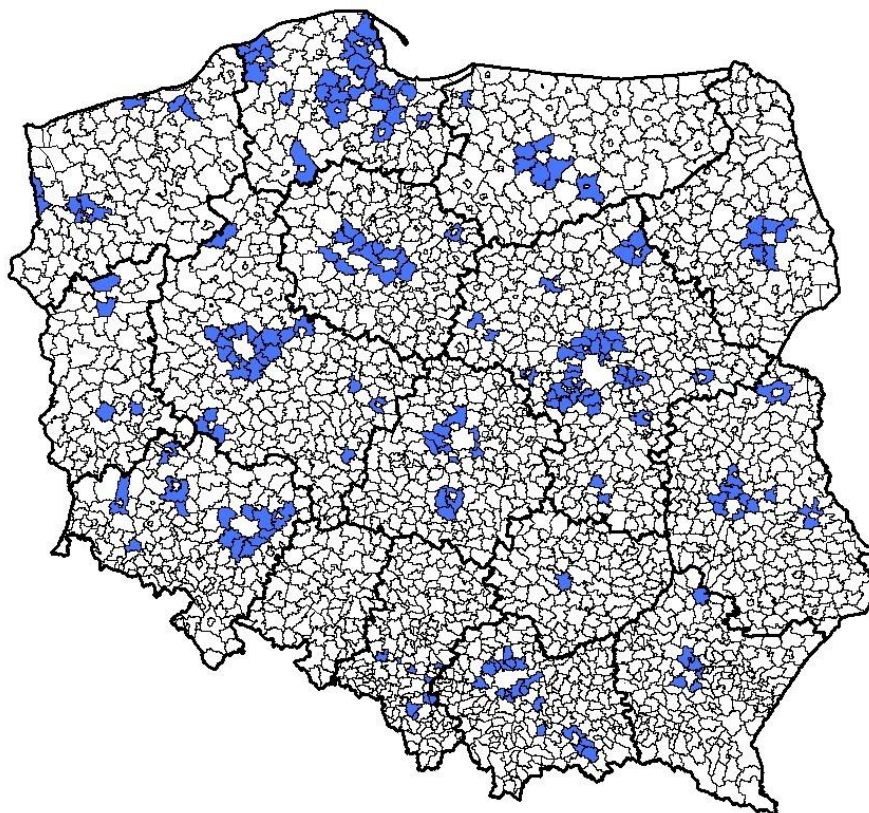
Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

Tabela 3.3. Gminy o największym ubytku ludności w latach 2017 – 2030

Gmina	Powiat	Województwo	Typ gminy	Zmiana liczby ludności (w %)
Hel	pucki	pomorskie	miejska	-28,9
Dubicze Cerkiewne	hajnowski	podlaskie	wiejska	-25,1
Milejczyce	siemiatycki	podlaskie	wiejska	-24,3
Orla	bielski	podlaskie	wiejska	-22,8
Dołhobyczów	hrubieszowski	lubelskie	wiejska	-21,8
Czyże	hajnowski	podlaskie	wiejska	-21,2
Telatyn	tomaszowski	lubelskie	wiejska	-20,5
Nurzec-Stacja	siemiatycki	podlaskie	wiejska	-19,1
Trzeszczany	hrubieszowski	lubelskie	wiejska	-18,9
Grodzisk	siemiatycki	podlaskie	wiejska	-18,2

Źródło: Prognoza ludności gmin na lata 2017 – 2030, GUS, sierpień 2017.

Mapa 3.4. Gminy o prognozowanym przyroście ludności do 2030 r. większym niż 10%

Źródło: Prognoza ludności gmin na lata 2017 – 2030, GUS, sierpień 2017.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

Tabela 3.5. Gminy o największym przyroście ludności w latach 2017 – 2030

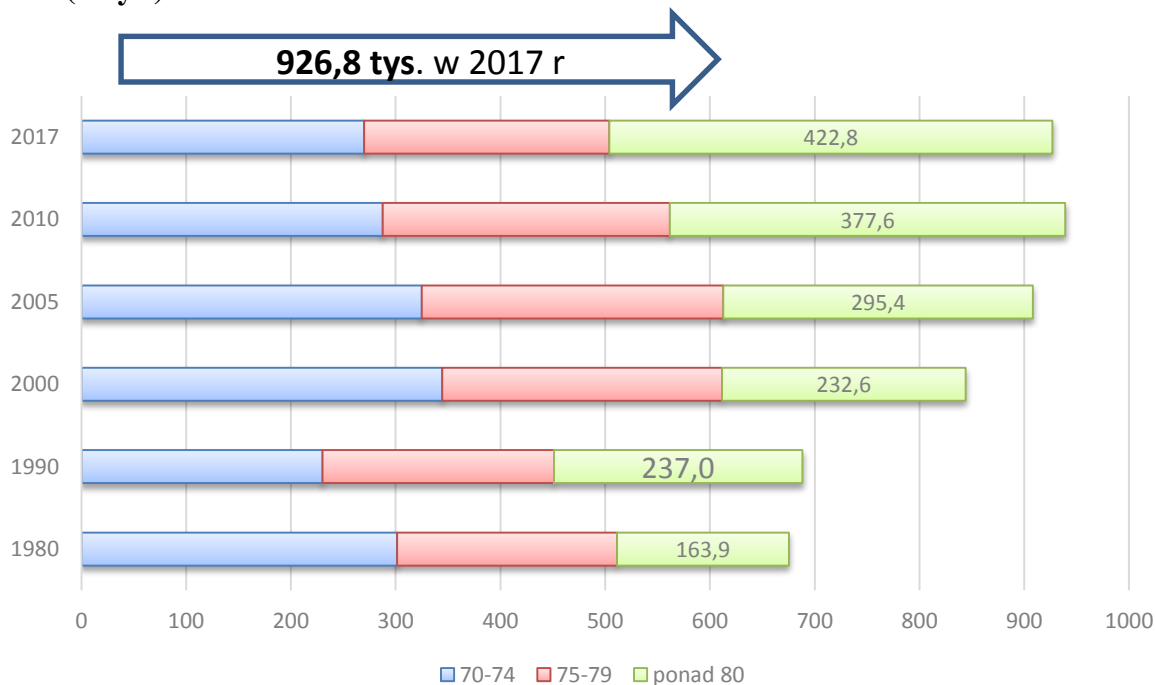
Gmina	Powiat	Województwo	Typ gminy	Zmiana liczby ludności (w %)
Komorniki	poznański	wielkopolskie	wiejska	50,9
Dopiewo	poznański	wielkopolskie	wiejska	49,5
Rokietnica	poznański	wielkopolskie	wiejska	48,4
Pruszcz Gdański	gdański	pomorskie	wiejska	47,0
Dobra (Szczecińska)	policki	zachodniopomorskie	wiejska	45,9
Kosakowo	pucki	pomorskie	wiejska	43,0
Stawiguda	olsztyński	warmińsko – mazurskie	wiejska	42,4
Czernica	wrocławski	dolnośląskie	wiejska	42,1
Obrowo	toruński	kujawsko – pomorskie	wiejska	40,8
Siechnice	wrocławski	dolnośląskie	miejsko-wiejska	40,1

Źródło: Prognoza ludności gmin na lata 2017 – 2030, GUS, sierpień 2017.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

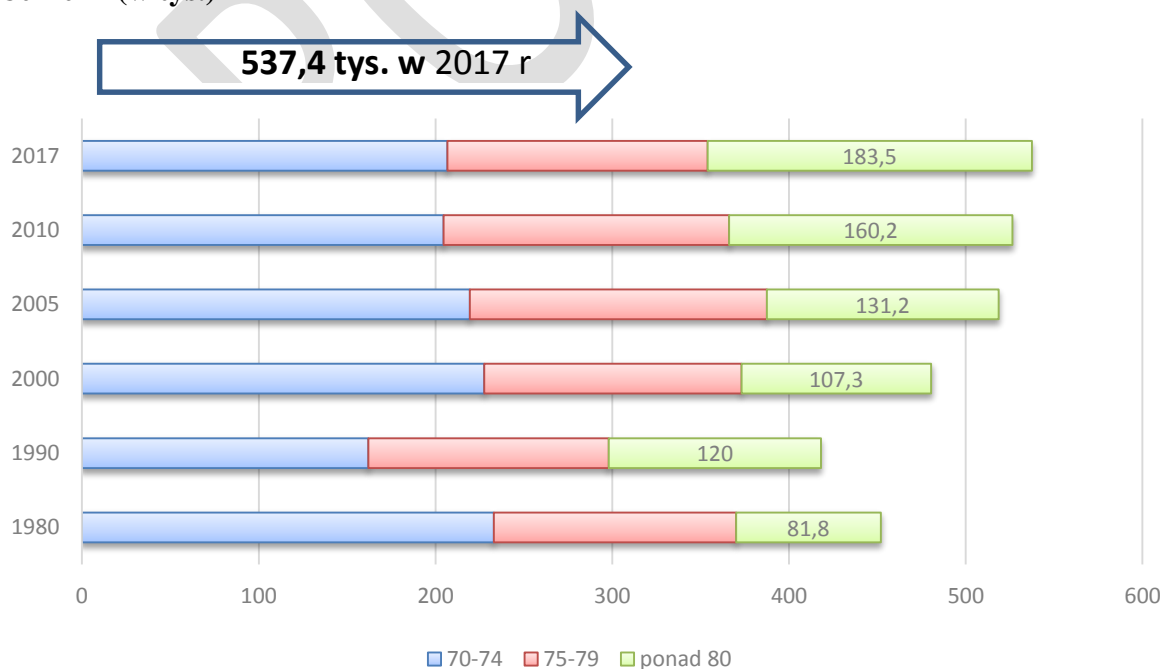
TRANSFORMACJA STYRUKTURALNA 4:

Wykres 4.1. Liczba kobiet w wieku 70 lat i więcej na obszarach wiejskich w latach 1980-2017 (w tys.)

Źródło: opracowanie na podstawie danych GUS.

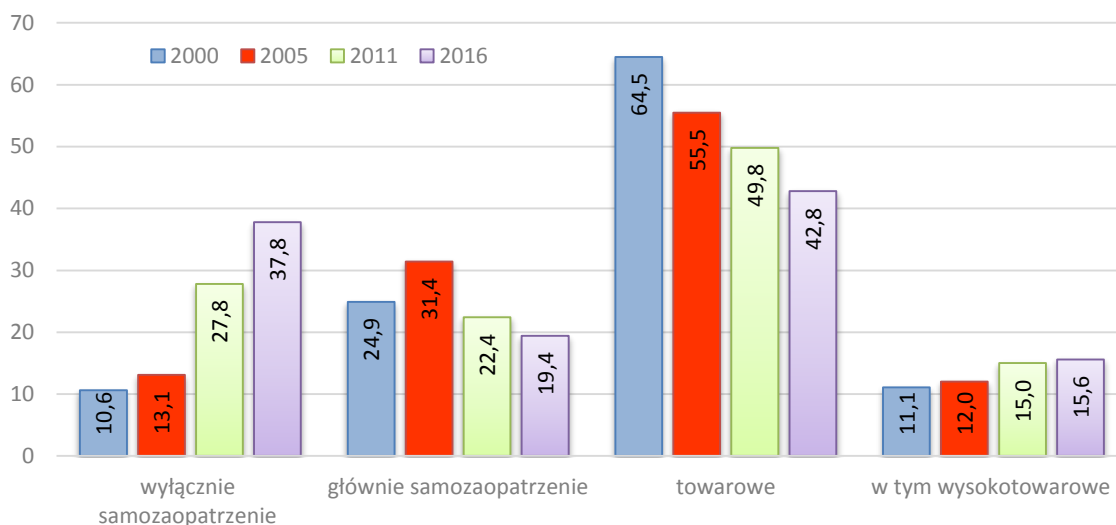
Wykres 4.2. Liczba mężczyzn w wieku 70 lat i więcej na obszarach wiejskich w latach 1980-2017 (w tys.)

Źródło: opracowanie na podstawie danych GUS.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

Wykres.4.3. Zmiany w strukturze indywidualnych gospodarstw rolnych objętych badaniem ankietowym według ich aktywności rynkowej

*wraz z gospodarstwami nie prowadzącymi działalności rolniczej

Źródło: opracowano na podstawie wyników badań ankietowych 2000, 2005, 2011 i 2016.

Tabela 4.1. Wyposażenie w grunty rolnicze indywidualnych gospodarstw rolnych według ich aktywności rynkowej

Gospodarstwa	Średni obszar (ha UR)			
	2000 r.	2005 r.	2011 r.	2016 r
- wyłącznie samozaopatrzeniowego	2,7	3,0	2,9	2,8
- głównie samozaopatrzeniowego	3,2	3,6	3,8	4,5
- towarowego	11,4	14,0	15,4	20,3
tym wysokotowarowego	23,2	29,5	35,2	42,5

Źródło: opracowano na podstawie wyników badań ankietowych 2000, 2005, 2011 i 2016.

Tabela 4.2. Struktura i średni obszar indywidualnych gospodarstw rolnych według i aktywności na rynku produktów rolniczych

Wyszczególnienie	2000	2005	2011	2016
Udział gospodarstw:				
- wyłącznie samozaopatrzeniowych	10,6	13,1	27,8	37,8
- głównie samozaopatrzeniowych	24,9	31,4	22,4	19,4
- towarowych	64,5	55,5	49,8	42,8
- w wysokotowarowych	11,1	12,0	15,0	15,6
Średnia powierzchnia gospodarstwa (ha UR):				
- wyłącznie samozaopatrzeniowego	2,7	3,0	2,9	2,8
- głównie samozaopatrzeniowego	3,2	3,6	3,8	4,5
- towarowego	11,4	14,0	15,4	20,3
tym wysokotowarowego	23,2	29,5	35,2	42,5

Źródło: opracowano na podstawie wyników badań ankietowych 2000, 2005, 2011 i 2016.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

Tabela 4.3. Zmiany w strukturze obszarowej indywidualnych gospodarstw rolnych

Wyszczególnienie	Lata	Ogółem	Grupy obszarowe gospodarstw w ha UR					
			1-5	5-10	10-15	15-30	30-50	50 i więcej
Liczba* gospodarstw (w tys.)	2005	1 704,5	961,3	383,0	166,4	140,8	34,3	18,7
	2019	1 378,2	726,0	306,0	137,5	131,1	43,2	34,4
Struktura gospodarstw*	2005	100,0	56,3	22,7	9,5	8,3	2,0	1,2
	2019	100,0	52,8	22,1	10,0	9,5	3,1	2,5
Zmiany liczbie gospodarstw w latach*: 2005-2019 (w %)		- 19,1	- 24,5	- 20,1	- 17,4	- 6,9	25,9	84,0

* dotyczy podmiotów pow. 1 ha UR, prowadzących działalność rolniczą

Źródło: opracowano na podstawie: Charakterystyka ..., 2006; Użytkowanie gruntów..., 2020).

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

WŁĄCZENIE SPOŁECZNE NA WSI

Tabela 5.1. Pobór wody na potrzeby gospodarki narodowej i ludności w latach 2005-2018 w hm³

Wyszczególnienie	2005	2010	2015	2016	2017	2018
Pobór wody na potrzeby gospodarki narodowej i ludności	10 940,3	10 866,4	10 502,6	10 581,4	10 080,6	9 886,2
<i>Ze źródeł:</i>						
Wód powierzchniowych	9 205,7	9 172,6	8 770,2	8 840,8	8 356,8	8 065,0
Wód podziemnych	1 640,4	1 625,2	1 677,3	1 687,9	1 673,4	1 772,6
Wód z odwadniania zakładów górniczych oraz obiektów budowlanych (użytych do produkcji)	94,2	68,6	55,2	52,8	50,4	48,6
<i>Na cele:</i>						
Produkcyjne (poza rolnictwem, leśnictwem, łowiectwem i rybactwem) z ujęć własnych	7 734,1	7 650,7	7 463,3	7 492,8	7 035,0	6 801,3
Eksploatacji sieci wodociągowej	2 105,2	2 062,4	2 047,4	2 045,9	2 028,1	2 128,5
Nawodnień w rolnictwie i leśnictwie oraz napełniania i uzupełniania stawów rybnych	1 101,0	1 153,3	991,8	1 042,7	1 017,5	956,4

Źródło: Roczniki Rzeczypospolitej Polskiej 2017 i 2018, GUS, Warszawa, 2018 2019.

Tabela 5.2. Podstawowe dane dotyczące urządzeń sieciowych w 2018 roku według gmin

Gminy	Długość sieci km/100km ²		Udział ludności korzystającej z sieci %	
	wodociągowej	kanalizacyjnej	wodociągowej	kanalizacyjnej
miejskie	366,4	363,7	95,1	87,5
wiejskie	101,8	47,0	85,3	38,2
miejsko-wiejskie	99,1	51,9	90,2	57,9
POLSKA	133,4	86,8	87,8	49,2

Źródło: opracowanie na podstawie danych BDL GUS IERiGŻ-PIB, Zakład Ekonomii i Polityki Rolnej oraz Rozwoju Obszarów Wiejskich

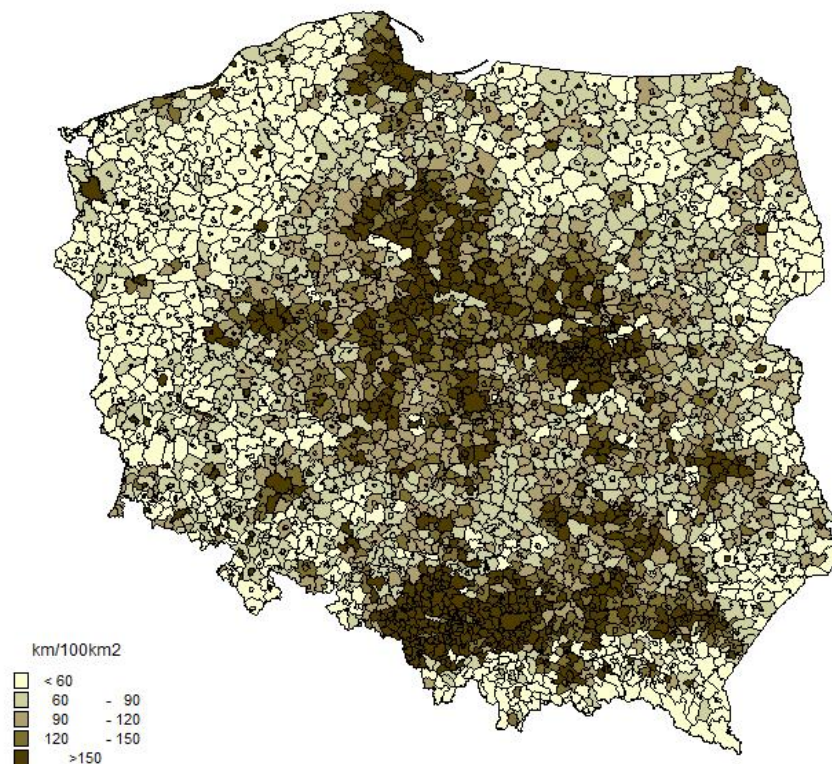
Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

Tabela 5.3. Podstawowe dane dotyczące urządzeń sieciowych według województw i rodzajów gmin w 2018 roku

Województwo	GMINY WIEJSKIE				GMINY MIEJSKO-WIEJSKIE			
	Długość sieci		Korzystający %		Długość sieci		Korzystający %	
	wodociągowej	kanalizacyjnej	wodociągowej	kanalizacyjnej	wodociągowej	kanalizacyjnej	wodociągowej	kanalizacyjnej
Dolnośląskie	71,1	48,1	91,5	50,0	65,1	42,0	88,3	59,2
Kujawsko-pomorskie	139,6	35,4	94,6	40,8	119,1	31,3	93,3	54,8
Lubelskie	81,4	18,8	80,3	23,0	92,6	25,0	88,4	39,5
Lubuskie	49,1	19,6	92,6	41,0	45,6	32,7	92,1	67,3
Łódzkie	117,8	22,9	92,8	23,0	120,9	41,3	93,3	52,3
Małopolskie	125,6	86,1	65,1	37,2	171,1	124,2	79,3	54,8
Mazowieckie	115,5	30,3	84,0	25,0	157,3	64,7	87,4	49,5
Opolskie	76,1	55,4	96,1	52,1	78,6	52,2	96,5	66,0
Podkarpackie	90,9	110,5	70,2	55,4	91,8	103,3	76,0	61,1
Podlaskie	68,0	11,4	82,2	22,2	66,2	18,9	84,7	44,0
Pomorskie	81,1	49,9	91,2	61,3	110,8	77,7	94,9	72,8
Śląskie	154,3	119,7	85,5	51,5	140,2	66,0	94,4	47,2
Świętokrzyskie	118,5	43,8	86,6	31,7	114,6	54,8	90,2	49,3
Warmińsko-mazurskie	68,2	22,2	90,3	43,0	61,4	27,6	92,1	65,6
Wielkopolskie	110,8	42,0	95,5	48,2	105,4	42,8	95,2	59,3
Zachodniopomorskie	53,4	41,7	94,3	61,1	46,5	28,8	95,1	72,3
Polska	101,8	47,0	85,3	38,2	99,1	51,9	90,2	57,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS IERiGŻ-PIB, Zakład Ekonomii i Polityki Rolnej oraz Rozwoju Obszarów Wiejskich

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

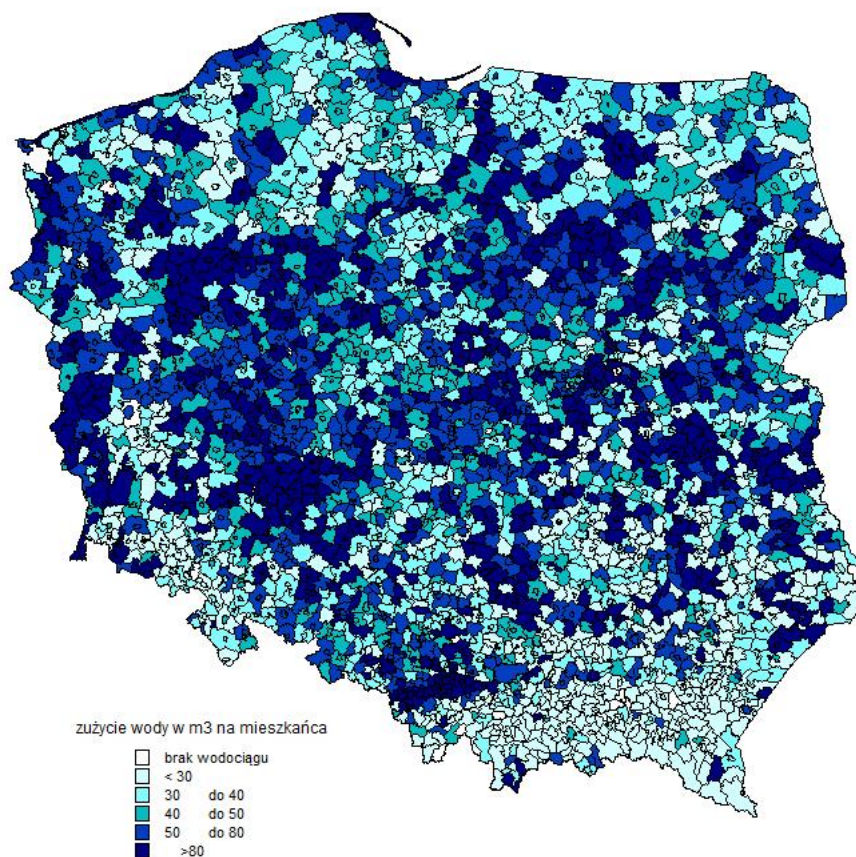
Mapa 5.1. Długość sieci wodociągowej na 100km² w 2018 roku według gmin

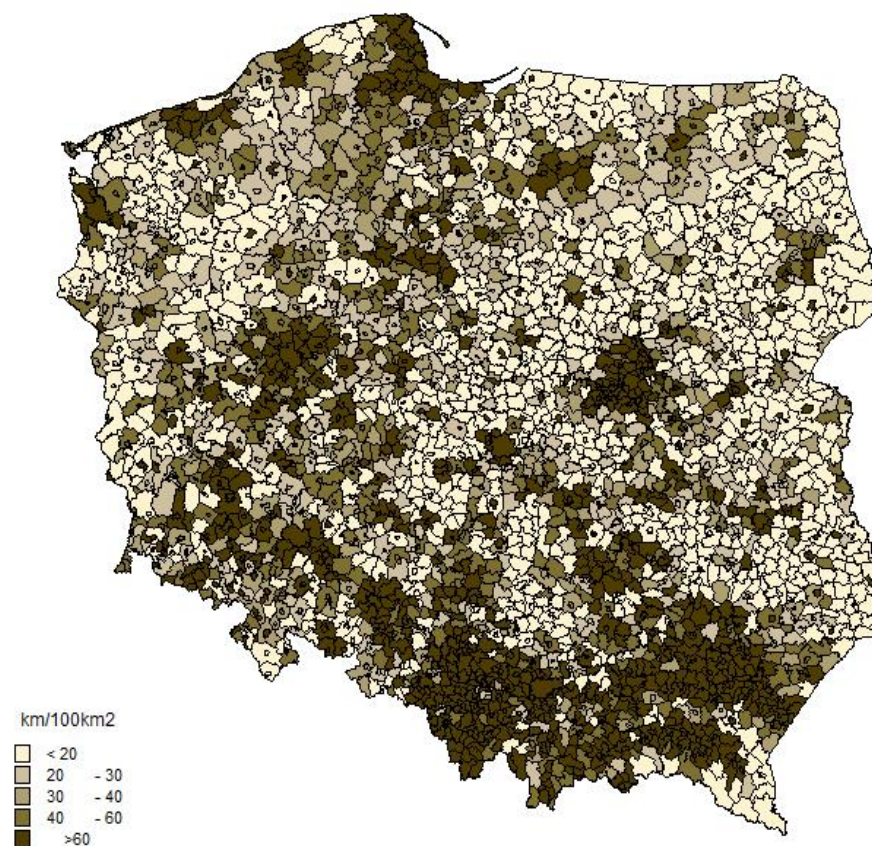
Mapa 5.2. Udział ludności korzystającej z sieci wodociągowej w 2018 roku według gmin

Źródło: opracowanie na podstawie danych BDL GUS IERiGŻ-PIB, Zakład Ekonomii i Polityki Rolnej oraz Rozwoju Obszarów Wiejskich

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

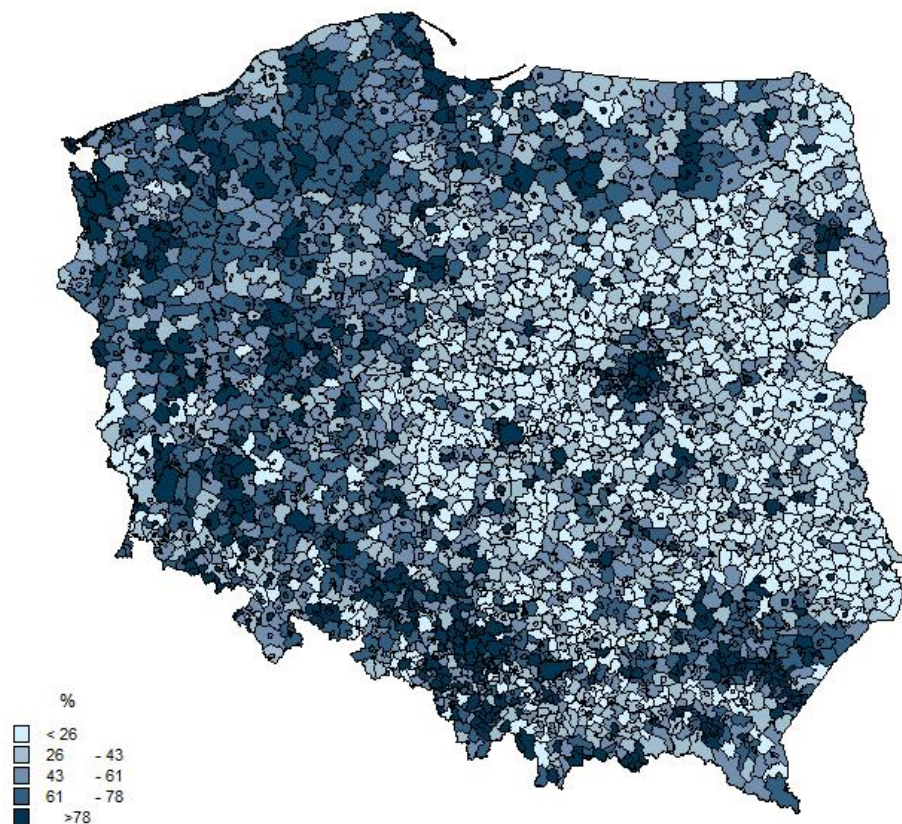
Mapa 5.3. Zużycie wody na 1 mieszkańca w m3 w gminach w roku 2017

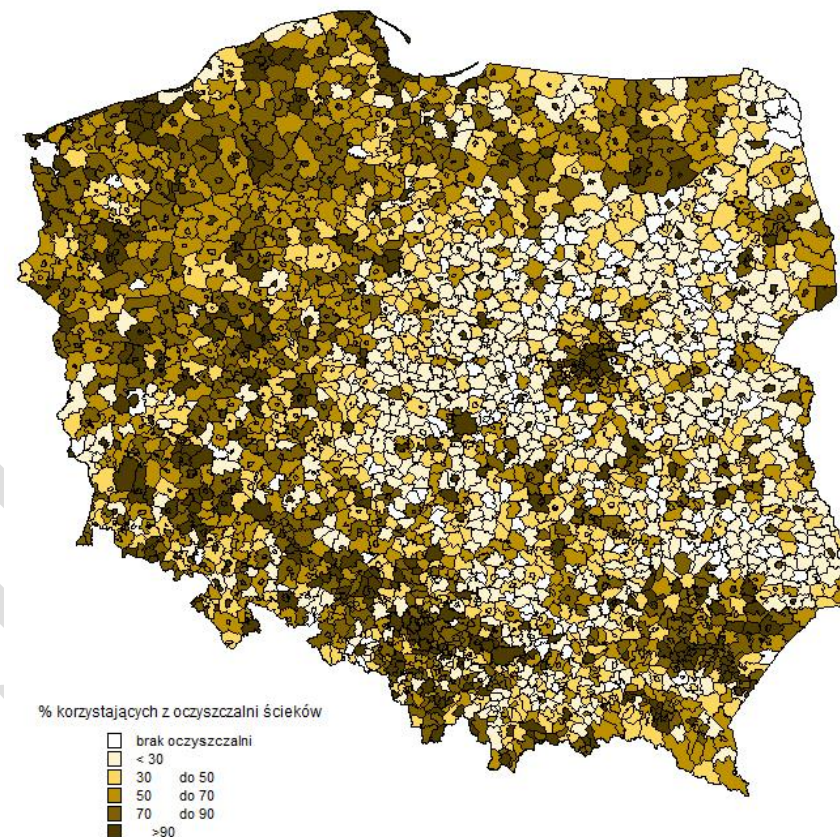
Mapa 5.4. Długość sieci kanalizacyjnej na 100 km² w 2018 roku według gmin

Źródło: opracowanie na podstawie danych BDL GUS IERiGŻ-PIB, Zakład Ekonomii i Polityki Rolnej oraz Rozwoju Obszarów Wiejskich

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

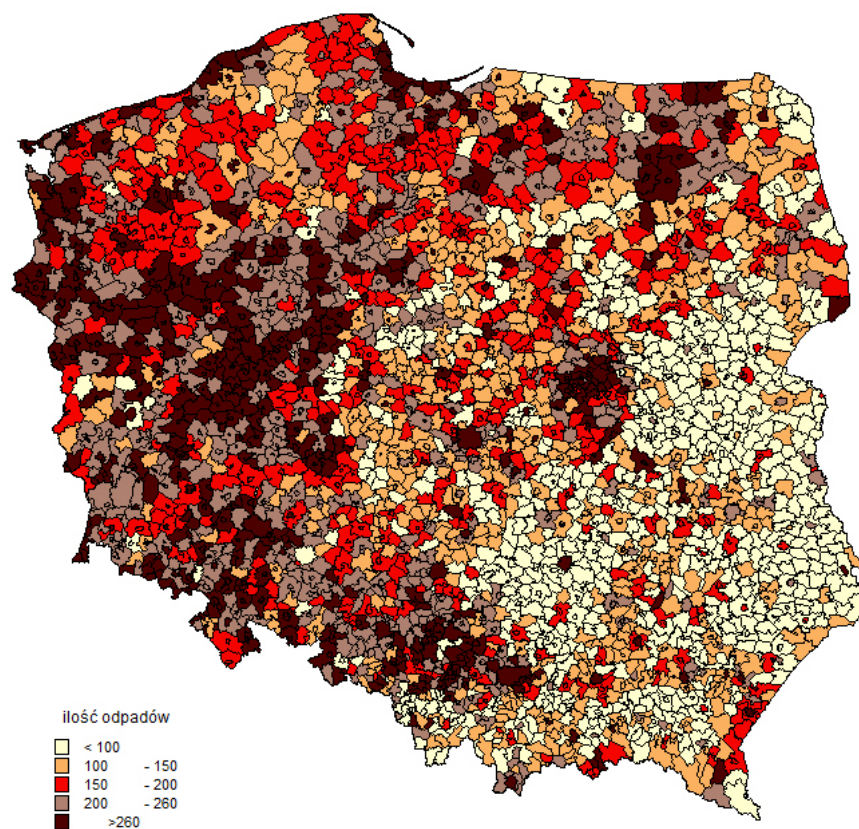
Mapa 5.5. Udział ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej w 2018 roku według gmin

Mapa 5.6. Odsetek mieszkańców korzystających z oczyszczalni ścieków w roku 2017 według gmin

Źródło: opracowanie na podstawie danych BDL GUS IERiGŻ-PIB, Zakład Ekonomii i Polityki Rolnej oraz Rozwoju Obszarów Wiejskich

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

Mapa 5.7. Ilość śmieci w kg przypadająca na 1 mieszkańca rocznie według gmin w roku 2017

Źródło: opracowanie na podstawie danych BDL GUS IERiGŻ-PIB, Zakład Ekonomii i Polityki Rolnej oraz Rozwoju Obszarów Wiejskich

**Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego
i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę
i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt**

Tabela 5.4. Odpady w kg na 1 mieszkańca według typów gmin w roku 2017

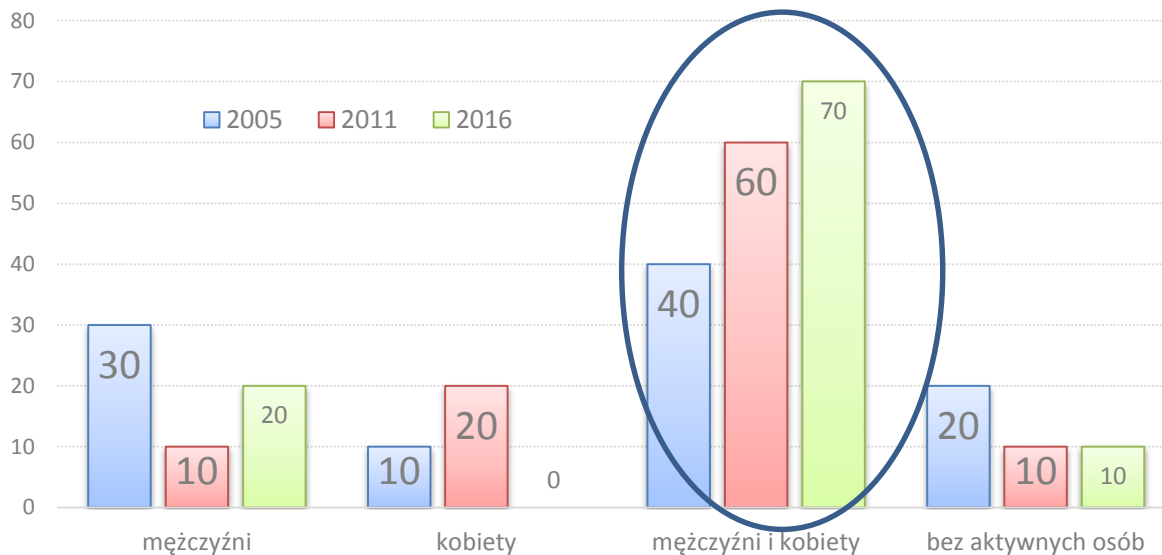
Wyszczególnienie	Gminy ogółem	Gminy miejskie	Gminy Miejsko-wiejskie	Gminy wiejskie
Dolnośląskie	249,3	322,7	242,1	221,5
Kujawsko- pomorskie	181,6	249,0	179,8	169,8
Lubelskie	94,0	195,2	128,1	76,3
Lubuskie	240,9	331,1	261,9	203,2
Łódzkie	150,9	259,9	171,0	132,2
Małopolskie	151,0	274,3	185,9	123,2
Mazowieckie	146,9	255,6	183,7	121,9
Opolskie	199,1	215,9	211,1	187,1
Podkarpackie	121,4	265,3	118,5	101,0
Podlaskie	134,9	236,1	156,5	110,6
Pomorskie	219,0	331,7	245,6	181,8
Śląskie	184,8	252,4	206,5	145,3
Świętokrzyskie	90,5	205,7	100,9	78,0
Warmińsko- mazurskie	194,8	272,4	226,6	160,6
Wielkopolskie	224,5	272,7	245,1	199,3
Zachodniopomorskie	259,5	318,1	264,5	240,4
Polska	172,7	270,1	204,5	141,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS IERiGŻ-PIB, Zakład Ekonomii i Polityki Rolnej oraz Rozwoju Obszarów Wiejskich

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

ROZWÓJ LOKALNY

Wykres 6.1. Aktywność społeczna na obszarach wiejskich (odsetek wsi w %)

Źródło: badanie ankietowe IERiGŻ-PIB.

Tabela 6.1. Liczba organizacji w ankietowanych wsiach (odsetek wsi w%)

Liczba organizacji w ankietowanych wsiach					
bez organizacji	1	2	3	4	5
Odsetek ankietowanych wsi w roku 2011					
20,0	10,0	10,0	20,0	10,0	20,0
Odsetek ankietowanych wsi w roku 2016					
20,0	10,0	10,0	10,0	10,0	40,0

Źródło: badanie ankietowe IERiGŻ-PIB

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

Wykres 6.2. Autorytety (liderzy) na obszarach wiejskich w latach: 2005-2016 (%)

Źródło: Badanie ankietowe IERiGŻ-PIB.

Tabela 6.2. Struktura wieku sołtysek w latach 2005-2015

Wyszczególnienie	do 30 lat	31-40	41-50	51-60	61-70	ponad 70 lat
2015						
Razem	4,5	9,1	40,9	27,3	18,2	-
Rolne	-	-	55,6	33,3	11,1	-
Bezrolne	7,7	15,3	30,8	23,1	23,1	-
2011						
Razem	5,6	16,7	16,7	33,3	16,7	11,0
Rolne	-	30,0	20,0	20,0	20,0	10,0
Bezrolne	12,5	-	12,5	50,0	12,5	12,5
2005						
Razem	7,7	7,7	30,8	15,4	15,4	23,0
Rolne	12,5	-	37,5	25,0	25,0	-
Bezrolne	-	20,0	20,0	-	-	60,0

Źródło: na podstawie Ankiety IERiGŻ-PIB.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

Tabela 6.3. Poziom wykształcenia ogólnego sołtyszek w latach 2005-2015

Wyszczególnienie	Odsetek sołtyszek z wykształceniem na poziomie:			
	podstawowym	zawodowym	średnim	powyżej średniego
2016				
Razem	13,6	22,7	45,5	18,2
Rolne	33,3	22,2	44,5	-
Bezrolne	-	23,0	46,2	30,8
2011				
Razem	27,8	27,8	22,2	22,2
Rolne	20,0	30,0	30,0	20,0
Bezrolne	37,5	25,0	12,5	25,0
2005				
Razem	38,6	23,0	23,0	15,4
Rolne	25,0	25,0	25,0	25,0
Bezrolne	60,0	20,0	20,0	-

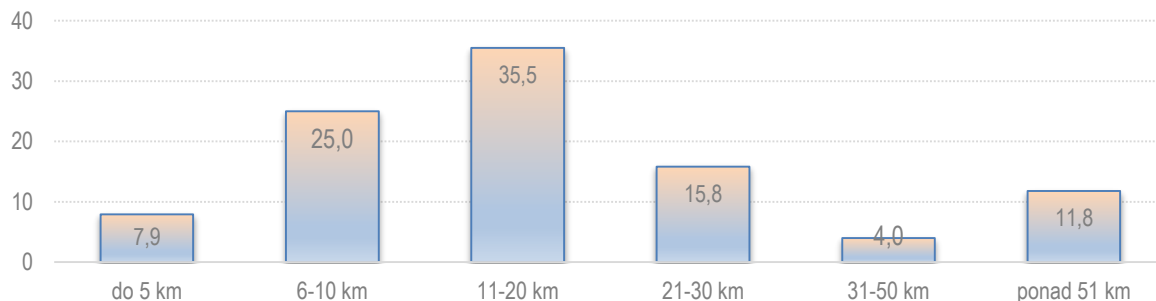
Źródło: na podstawie Ankiety IERiGŻ-PIB, 2011, 2005.

Wykres 6.3. Odległość ankietowanych wsi od miejscowości gminnych (odsetek wsi w %)

Źródło: badanie ankietowe IERiGŻ-PIB.

Wykres 6.4. Odległość ankietowanych wsi od miejscowości powiatowych (odsetek wsi w %)

Źródło: badanie ankietowe IERiGŻ-PIB.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

Tabela 6.4. Odległość przestrzenna do przystanków autobusowych oraz stacji kolejowych (% wsi)

Lata	We wsi	1-2 km	3-4 km	5-7 km	8-10 km	Ponad 10 km	Odległość max
Przystanek autobusowy							
2016	80,0	10,0	10,0	-	-	-	3 km
2011	80,0	20,0	-	-	-	-	2 km
2005	90,0	10,0	-	-	-	-	1 km
Przystanek/stacja kolejowa							
2016	10,0	10,0	10,0	20,0	-	40,0	17 km
2011	10,0	10,0	10,0	30,0	10,0	30,0	19 km
2005	20,0	-	10,0	20,0	20,0	20,0	17 km

Źródło: Wrzochalska A., (2017): Włączenie społeczne seniorów a rozwój lokalny obszarów wiejskich w Polsce [w:] Dudek M., Karwat-Woźniak B., Wrzochalska A., Zintegrowany rozwój lokalny w kontekście zmian w relacjach wiejsko-miejskich, Seria Monografie Programu Wieloletniego 2015-2019, nr 55, IERiGŻ-PIB, Warszawa, s. 112.

Tabela 6.5. Dostępność przestrzenna badanych wsi do wybranych placówek (odsetek wsi w %)

Lata	We wsi	1-2 km	3-4 km	5-7 km	8-10 km	Ponad 10 km	Odległość max
Świetlica							
2016	70,0	-	10,0	20,0	-	-	7 km
2011	66,7	11,1	-	22,2	-	-	5 km
Biblioteka							
2016	10,0	-	30,0	30,0	10,0	10,0	10 km
2011	20,0	10,0	30,0	30,0	10,0	-	9 km
Dom Kultury							
2016	10,0	-	30,0	50,0	10,0	-	10 km
2011	20,0	10,0	20,0	30,0	10,0	10,0	20 km
Szkoła (podstawowa)							
2016	60,0	10,0	10,0	20,0	-	-	6 km
2011	60,0	10,0	10,0	20,0	-	-	5 km
Placówka kulturalna*							
2016	70,0	-	10,0	10,0	10,0	-	7 km
2011	70,0	10,0	-	20,0	-	-	5 km
Placówka kulturalna albo szkoła (podstawowa)							
2016	80,0	10,0	10,0	-	-	-	4 km
Urząd Gminy							
2016	10,0	-	40,0	40,0	10,0	-	10 km
2011	10,0	-	30,0	30,0	30,0	-	10 km
2005	10,0	20,0	20,0	30,0	20,0	-	10 km

* Świetlica, biblioteka, albo Dom Kultury

Źródło: badanie ankietowe IERiGŻ-PIB

**Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego
i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę
i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt**

Tabela 6.6. Odległość przestrzenna do placówek ochrony zdrowia (% ankietowanych wsi)

Lata	We wsi	1-2 km	3-4 km	5-7 km	8-10 km	Ponad 10 km	Odległość max
Ośrodek zdrowia/Gminny Ośrodek Zdrowia							
2016	22,2	-	22,2	44,5	-	22,2	17 km
2011	30,0	-	20,0	40,0	10,0	-	8 km
2005	20,0	10,0	10,0	50,0	10,0	-	8 km
Gabinet lekarski							
2016	37,5	-	37,5	12,5	-	12,5	17 km
2011	22,0	-	33,3	33,3	10,1	-	8 km
2005	30,0	10,0	10,0	40,0	10,0	-	8 km
Gabinet stomatologiczny							
2016	11,1	-	22,2	55,5	11,1	11,1	10 km
2011	10,0	-	20,0	40,0	20,0	10,0	16 km
Apteka							
2016	-	-	44,4	44,4	11,1	11,1	10 km
2011	11,1	11,1	22,2	33,4	22,2	-	10 km
2005	20,0	10,0	10,0	40,0	10,0	10,0	16 km
Pogotowie ratunkowe							
2016	-	-	-	44,5	11,1	44,4	17 km
Inne placówki NFZ							
2016	-	-	40,0	20,0	-	40,0	27 km
Placówka pomocy medycznej							
2016	55,6	-	33,3	11,1	-	-	5 km
2011	30,0	10,0	20,0	30,0	10,0	-	8 km
2005	30,0	10,0	10,0	40,0	10,0	-	8 km

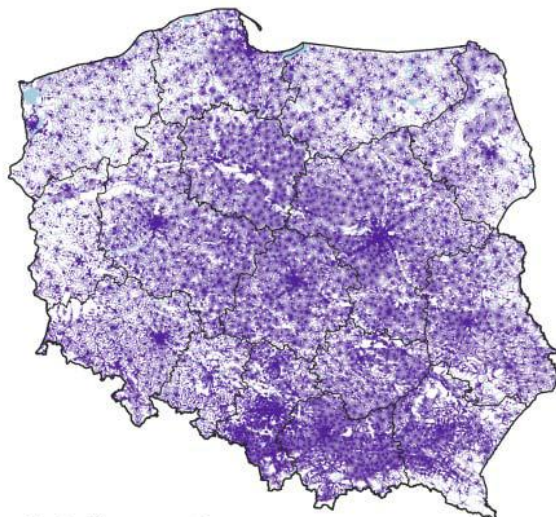
*Ośrodek zdrowia, lekarz albo lekarz stomatolog we wsi.

Źródło: badanie ankietowe IERiGŻ-PIB.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

Mapa 6.1. Odległość z miejsca zamieszkania ludności do najbliższej przychodni zdrowia w 2016 roku

Ludność w wieku 0-17 lat

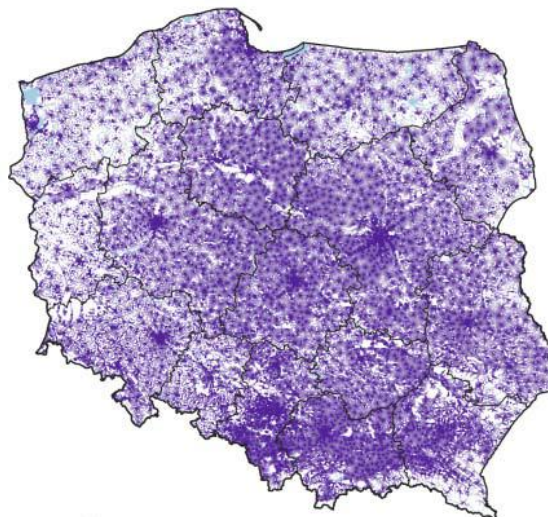

Odległość w metrach:

- 15000—26000
- 10000—14999
- 8000—9999
- 6000—7999
- 4000—5999
- 2000—3999
- 1000—1999
- 0—999

— Granice województw

Ludność w wieku 18 lat i więcej

Odległość w metrach:

- 15000—27053
- 10000—14999
- 8000—9999
- 6000—7999
- 4000—5999
- 2000—3999
- 1000—1999
- 0—999

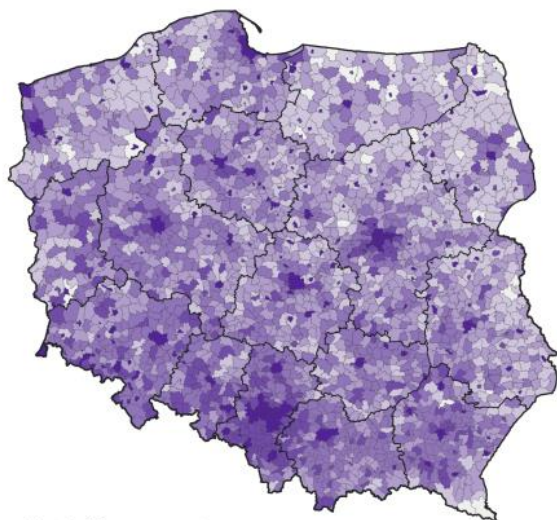
— Granice województw

Źródło: Wskaźniki dostępności terytorialnej mieszkańców Polski do wybranych obiektów użyteczności publicznej, GUS, Warszawa 2018, s. 54.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

Mapa 6.2. Wskaźnik dostępności przestrzennej ludności do najbliższej przychodni zdrowia według gmin w 2016 roku

Ludność w wieku 0-17 lat

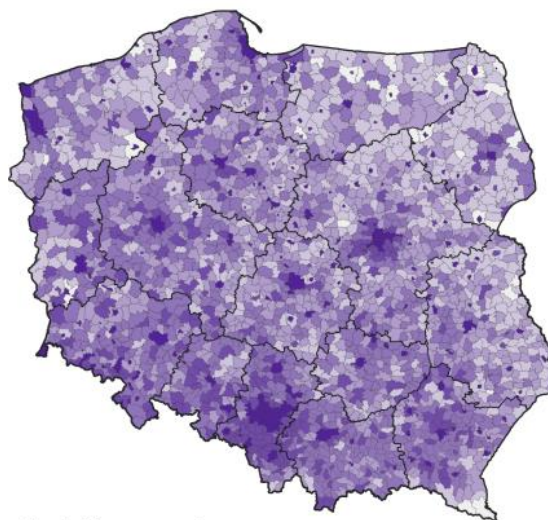

Odległość w metrach:

6000–11963	(34)
4000–5999	(443)
3000–3999	(744)
2000–2999	(728)
1000–1999	(320)
500–999	(226)

— Granice województw
— Granice gmin

Ludność w wieku 18 lat i więcej

Odległość w metrach:

6000–12063	(30)
4000–5999	(422)
3000–3999	(713)
2000–2999	(743)
1000–1999	(338)
507–999	(249)

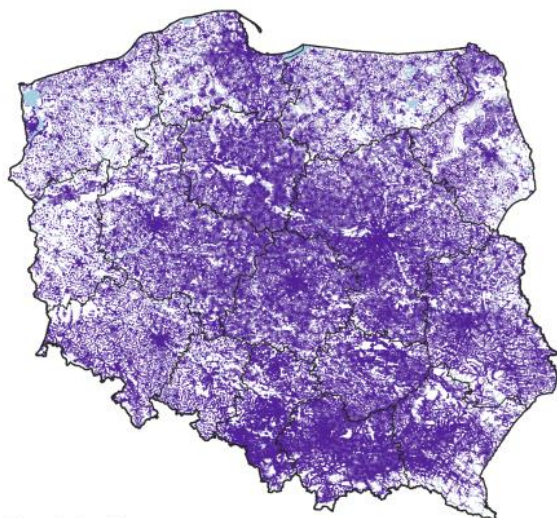
— Granice województw
— Granice gmin

Źródło: Wskaźniki dostępności terytorialnej mieszkańców Polski do wybranych obiektów użyteczności publicznej, GUS, Warszawa 2018, s. 55.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

Mapa 6.3. Czas dojazdu ludności z miejsca zamieszkania do najbliższej przychodni zdrowia według gmin w 2016 roku

Ludność w wieku 0-17 lat

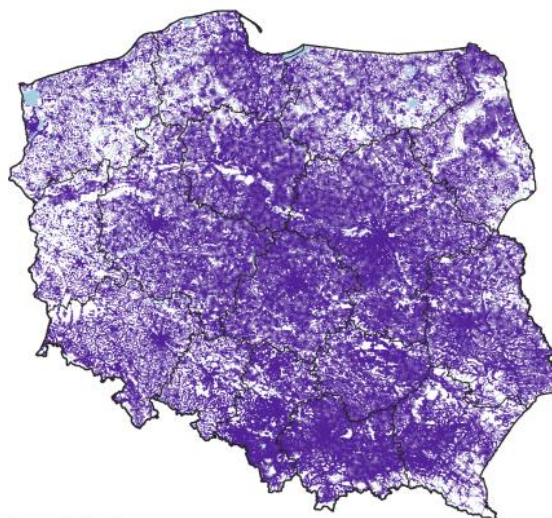

Czas dojazdu
w minutach:

- 60:00—61:54
- 30:00—59:59
- 25:00—29:59
- 20:00—24:59
- 15:00—19:59
- 10:00—14:59
- 5:00—9:59
- 0—4:59

— Granice województw

Ludność w wieku 18 lat i więcej

Czas dojazdu
w minutach:

- 60:00—63:30
- 30:00—59:59
- 25:00—29:59
- 20:00—24:59
- 15:00—19:59
- 10:00—14:59
- 5:00—9:59
- 0—4:59

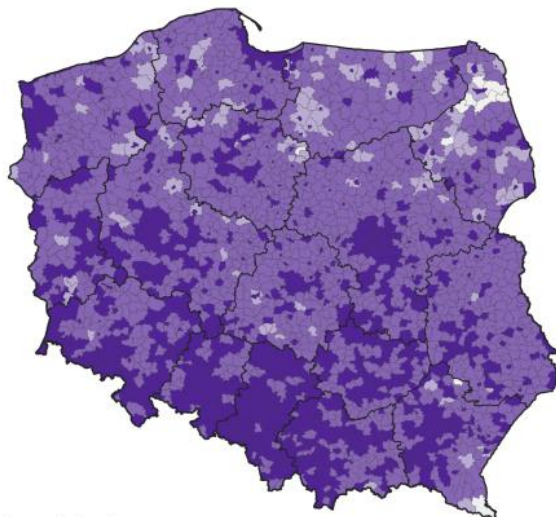
— Granice województw

Źródło: Wskaźniki dostępności terytorialnej mieszkańców Polski do wybranych obiektów użyteczności publicznej, GUS, Warszawa 2018, s. 57.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

Mapa 6.4. Wskaźnik dostępności czasowej ludności do najbliższej przychodni zdrowia według gmin w 2016 roku

Ludność w wieku 0-17 lat

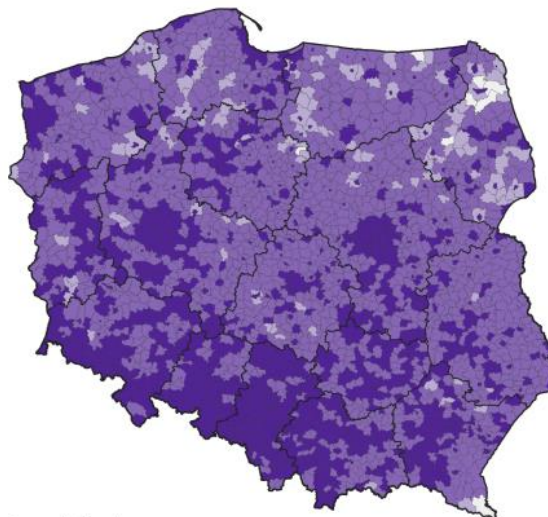

Czas dojazdu w minutach:

15:00–21:07	(11)
10:00–14:59	(109)
5:00–9:59	(1346)
2:30–4:59	(1029)

— Granice województw
— Granice gmin

Ludność w wieku 18 lat i więcej

Czas dojazdu w minutach:

15:00–22:18	(8)
10:00–14:59	(110)
5:00–9:59	(1295)
2:30–4:59	(1082)

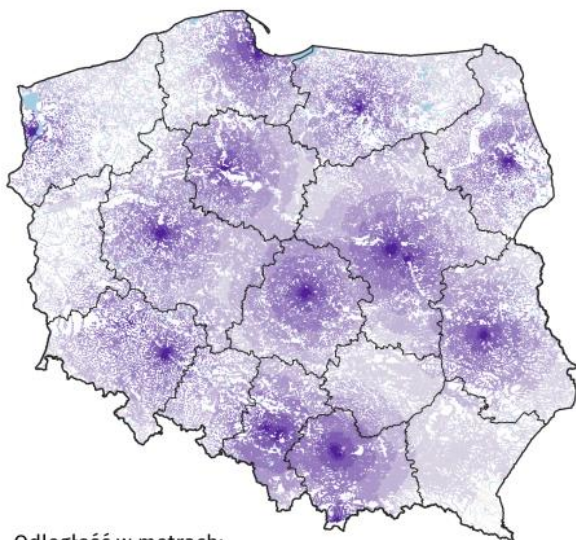
— Granice województw
— Granice gmin

Źródło: Wskaźniki dostępności terytorialnej mieszkańców Polski do wybranych obiektów użyteczności publicznej, GUS, Warszawa 2018, s. 58.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

Mapa 6.5. Odległość z miejsca zamieszkania ludności do najbliższego szpitala klinicznego w 2016 roku

Ludność w wieku 0-17 lat

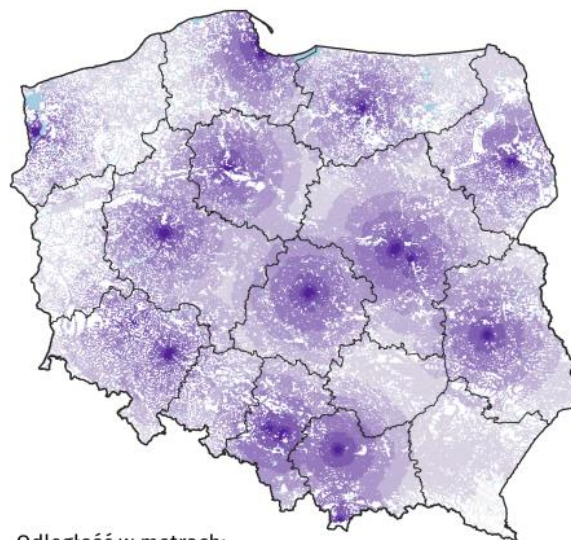

Odległość w metrach:

- 200000—268901
- 100000—199999
- 75000—99999
- 50000—74999
- 25000—49999
- 10000—24999
- 5000—9999
- 0—4999

— Granice województw

Ludność w wieku 18 lat i więcej

Odległość w metrach:

- 200000—275850
- 100000—199999
- 75000—99999
- 50000—74999
- 25000—49999
- 10000—24999
- 5000—9999
- 0—4999

— Granice województw

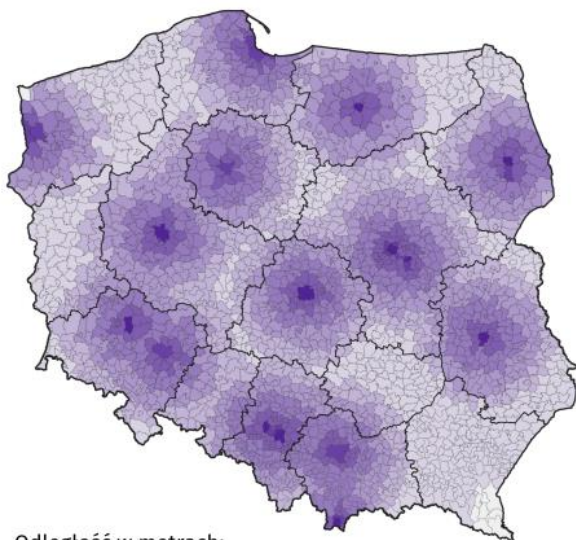
Źródło: Wskaźniki dostępności terytorialnej mieszkańców Polski do wybranych obiektów użyteczności publicznej, GUS, Warszawa 2018, s. 59.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

Mapa 6.6. Wskaźnik dostępności przestrzennej ludności do najbliższego szpitala klinicznego według gmin w 2016 roku

Ludność w wieku 0-17 lat

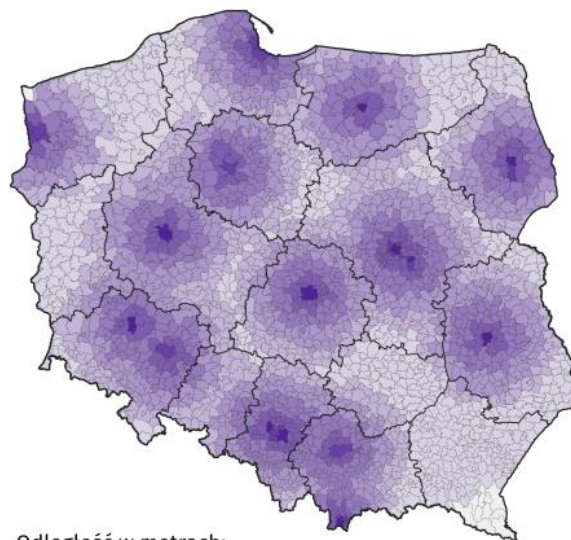
Ludność w wieku 18 lat i więcej

Odległość w metrach:

200000—230875	(10)
100000—199999	(537)
75000—99999	(553)
50000—74999	(641)
25000—49999	(523)
10000—24999	(189)
5000—9999	(25)
2500—4999	(17)

— Granice województw
— Granice gmin

Odległość w metrach:

200000—244568	(12)
100000—199999	(543)
75000—99999	(551)
50000—74999	(645)
25000—49999	(513)
10000—24999	(189)
5000—9999	(25)
2500—4999	(17)

— Granice województw
— Granice gmin

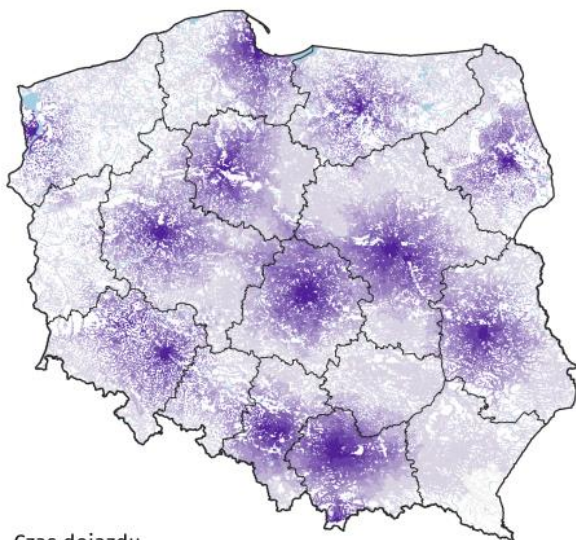
Źródło: Wskaźniki dostępności terytorialnej mieszkańców Polski do wybranych obiektów użyteczności publicznej, GUS, Warszawa 2018, s. 61.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

Mapa 6.7. Czas dojazdu ludności z miejsca zamieszkania do najbliższego szpitala klinicznego w 2016 roku

Ludność w wieku 0-17 lat

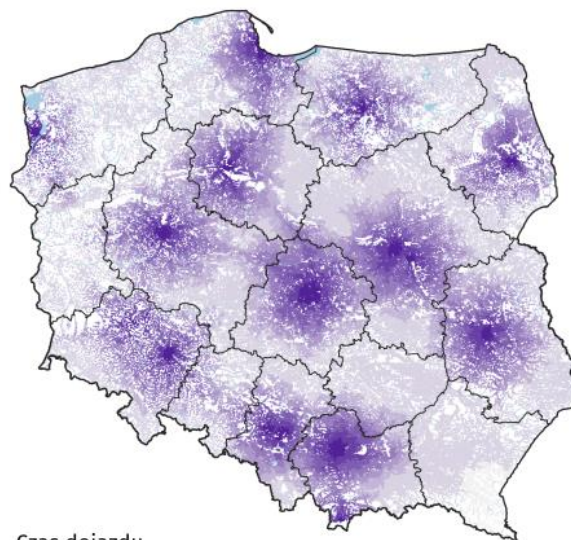
Ludność w wieku 18 lat i więcej

Czas dojazdu
w minutach:

- 180:00–320:20
- 90:00–179:59
- 75:00–89:59
- 60:00–74:59
- 45:00–59:59
- 30:00–44:59
- 15:00–29:59
- 0–14:59

— Granice województw

Czas dojazdu
w minutach:

- 180:00–329:38
- 90:00–179:59
- 75:00–89:59
- 60:00–74:59
- 45:00–59:59
- 30:00–44:59
- 15:00–29:59
- 0–14:59

— Granice województw

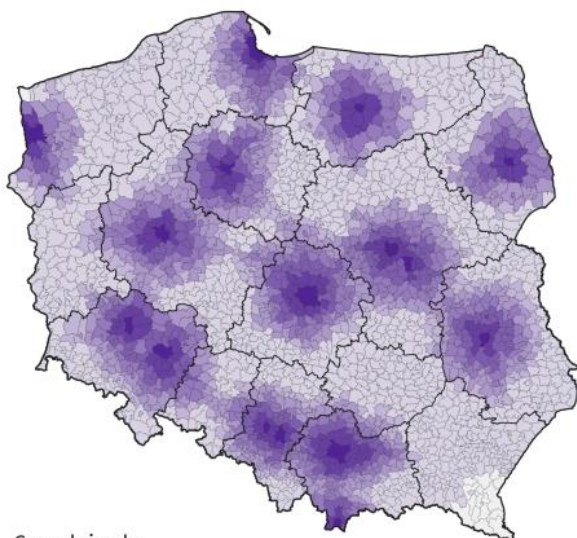
Źródło: Wskaźniki dostępności terytorialnej mieszkańców Polski do wybranych obiektów użyteczności publicznej, GUS, Warszawa 2018, s. 63.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

Mapa A. 6.8. Wskaźnik dostępności czasowej ludności do najbliższego szpitala klinicznego według gmin w 2016 roku

Ludność w wieku 0-17 lat

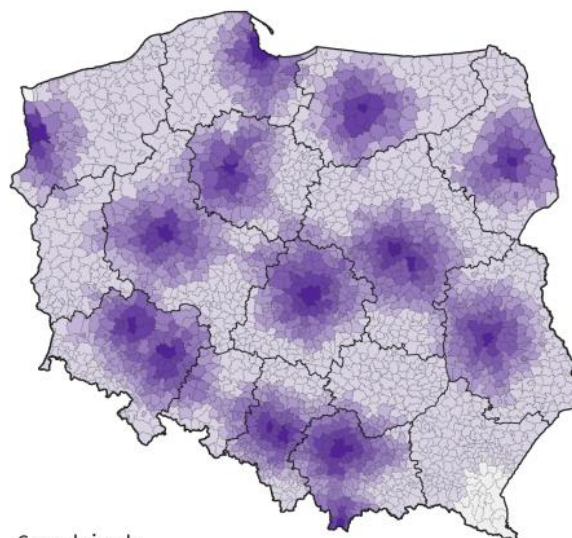
Ludność w wieku 18 lat i więcej

Czas dojazdu w minutach:

180:00—229:24	(17)
90:00—179:59	(1039)
75:00—89:59	(245)
60:00—74:59	(399)
45:00—59:59	(351)
30:00—44:59	(239)
15:00—29:59	(164)
7:30—14:59	(41)

— Granice województw
— Granice gmin

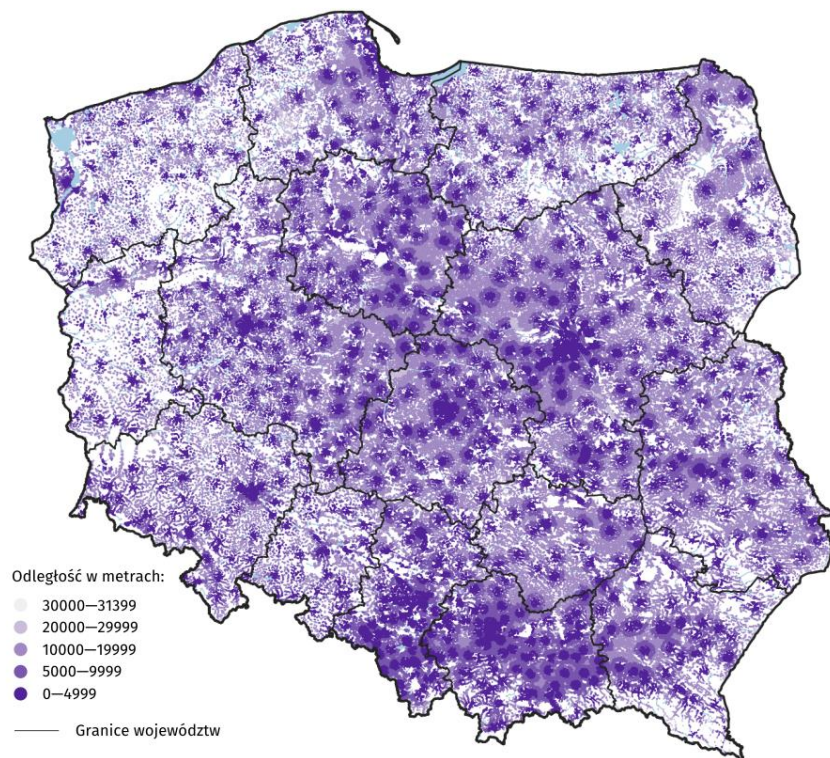
Czas dojazdu w minutach:

180:00—255:48	(24)
90:00—179:59	(1041)
75:00—89:59	(242)
60:00—74:59	(401)
45:00—59:59	(352)
30:00—44:59	(240)
15:00—29:59	(155)
7:30—14:59	(40)

— Granice województw
— Granice gmin

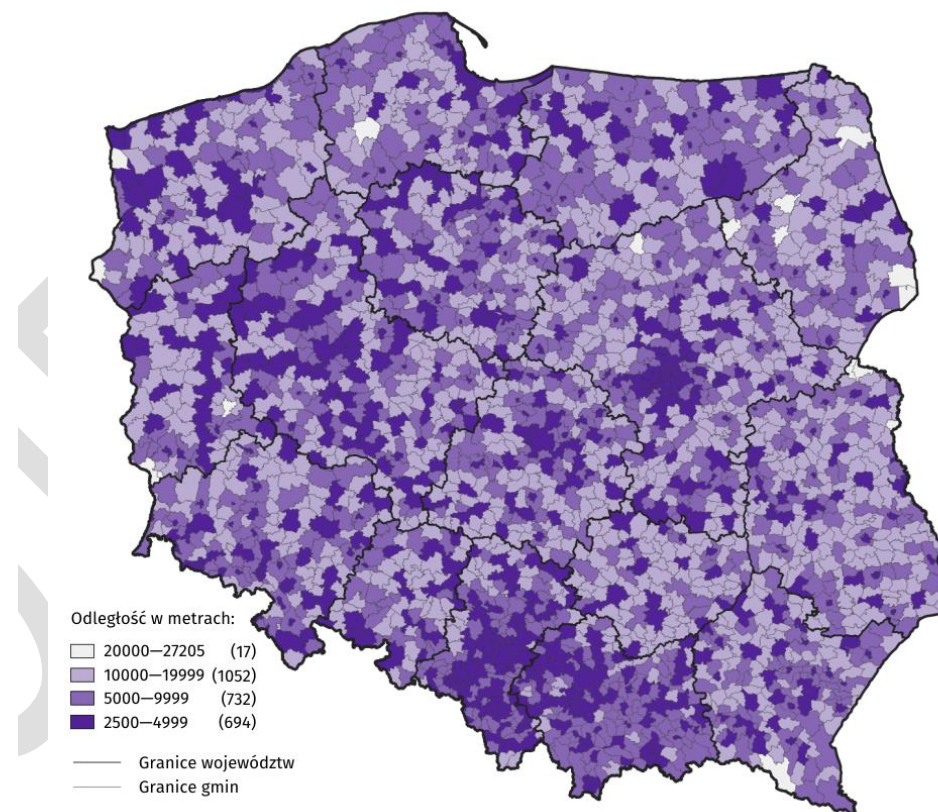
Źródło: Wskaźniki dostępności terytorialnej mieszkańców Polski do wybranych obiektów użyteczności publicznej, GUS, Warszawa 2018, s. 64.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

Mapa 6.9. Odległość z miejsca zamieszkania ludności do najbliższej stacji pogotowia ratunkowego w 2016 roku

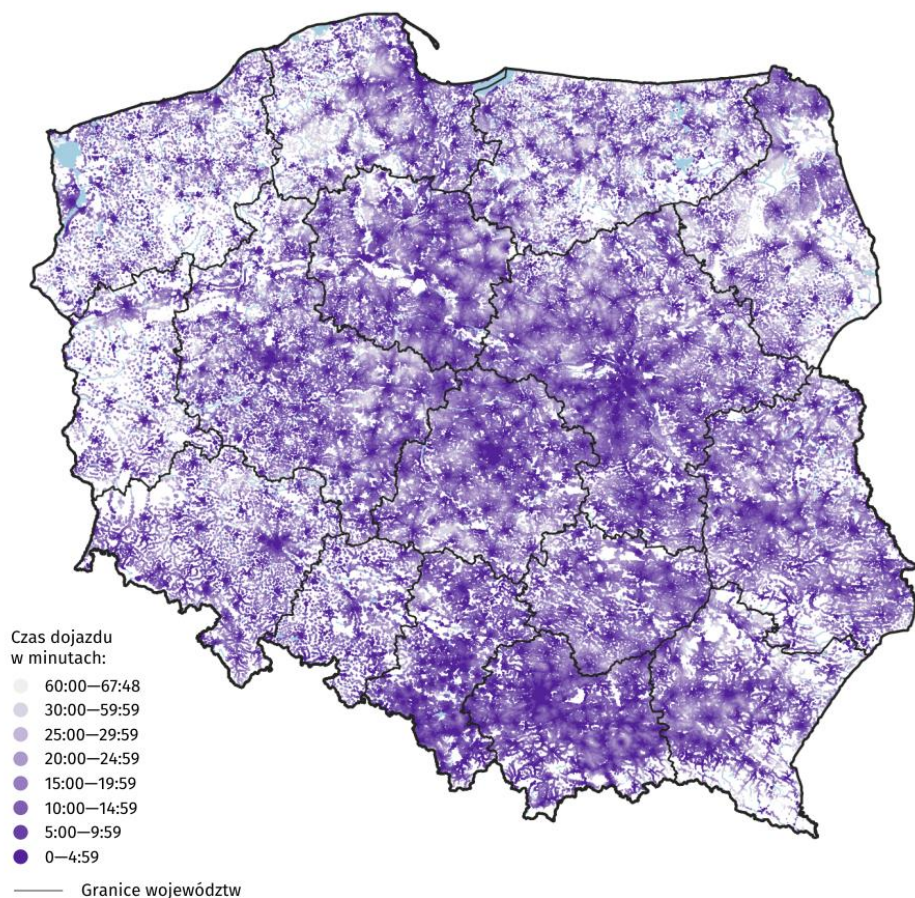
Źródło: Wskaźniki dostępności terytorialnej mieszkańców Polski do wybranych obiektów użyteczności publicznej, GUS, Warszawa 2018, s. 66.

Mapa 6.10. Wskaźnik dostępności przestrzennej ludności do najbliższej stacji pogotowia ratunkowego według gmin w 2016 roku

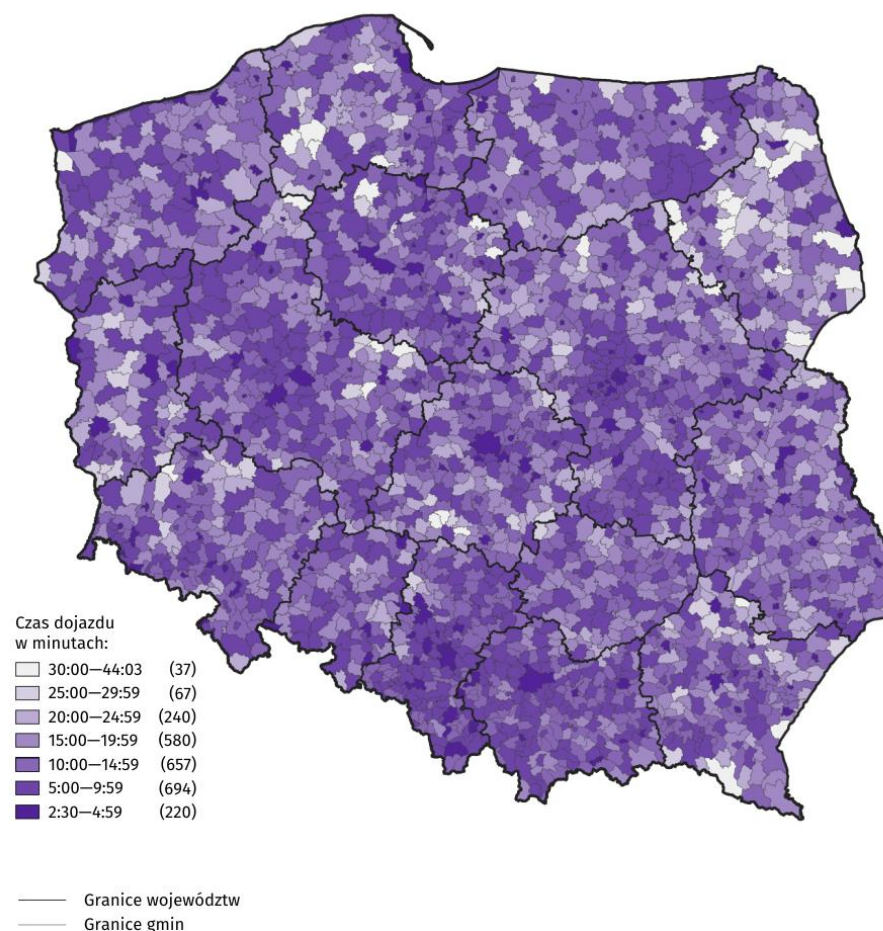
Źródło: Wskaźniki dostępności terytorialnej mieszkańców Polski do wybranych obiektów użyteczności publicznej, GUS, Warszawa 2018, s. 67.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

Mapa 6.11. Czas dojazdu ludności z miejsca zamieszkania do najbliższej stacji pogotowia ratunkowego w 2016 roku

Źródło: *Wskaźniki dostępności terytorialnej mieszkańców Polski do wybranych obiektów użyteczności publicznej, GUS, Warszawa 2018, s. 68.*

Mapa 6.12. Wskaźnik dostępności czasowej ludności do najbliższej stacji pogotowia ratunkowego według gmin w 2016 roku

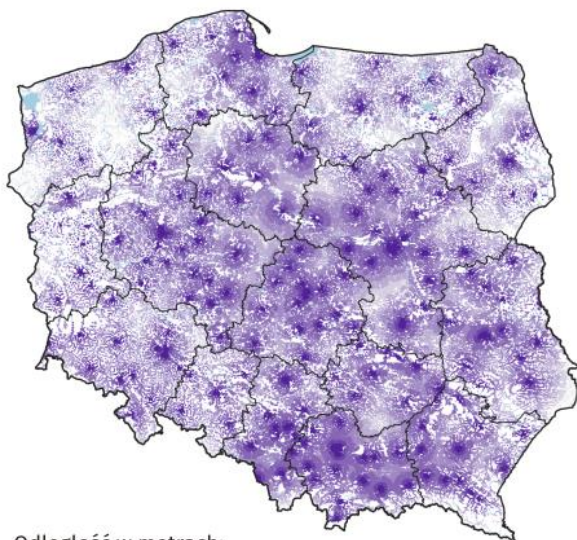
Źródło: *Wskaźniki dostępności terytorialnej mieszkańców Polski do wybranych obiektów użyteczności publicznej, GUS, Warszawa 2018, s. 69.*

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

Mapa 6.13. Odległość z miejsca zamieszkania ludności do najbliższego oddziału ratunkowego w 2016 roku

Ludność w wieku 0-17 lat

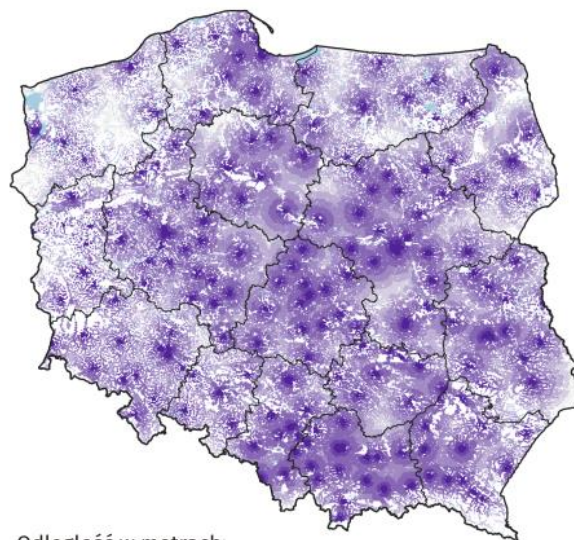
Ludność w wieku 18 lat i więcej

Odległość w metrach:

- 50000—79729
- 40000—49999
- 30000—39999
- 20000—29999
- 10000—19999
- 5000—9999
- 0—4999

— Granice województw

Odległość w metrach:

- 50000—79644
- 40000—49999
- 30000—39999
- 20000—29999
- 10000—19999
- 5000—9999
- 0—4999

— Granice województw

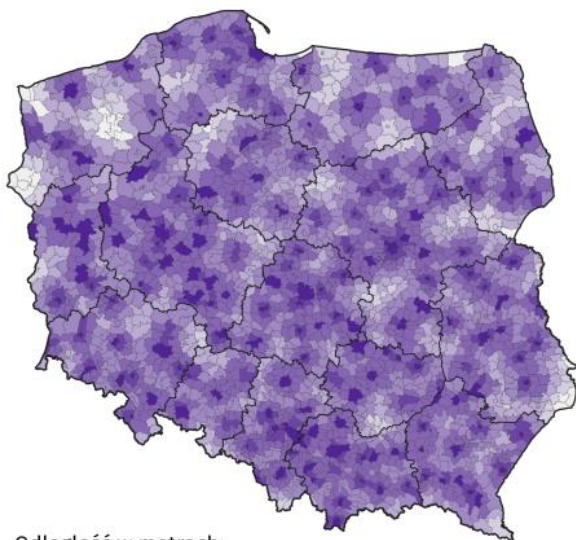
Źródło: Wskaźniki dostępności terytorialnej mieszkańców Polski do wybranych obiektów użyteczności publicznej, GUS, Warszawa 2018, s. 70.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

Mapa 6.14. Wskaźnik dostępności przestrzennej ludności do najbliższego oddziału ratunkowego według gmin w 2016 roku

Ludność w wieku 0-17 lat

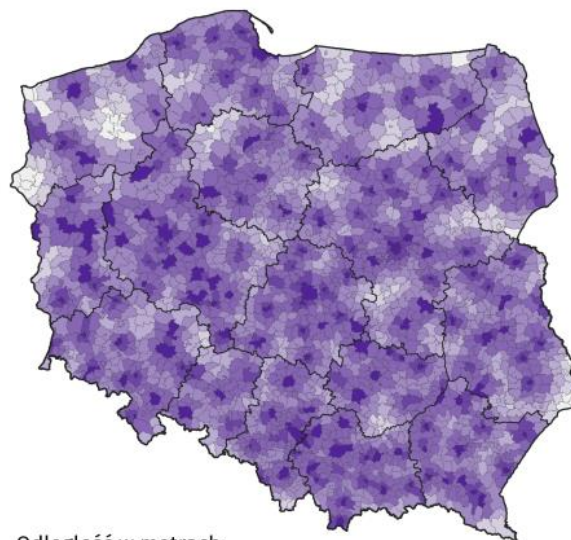
Ludność w wieku 18 lat i więcej

Odległość w metrach:

50000–54774	(23)
40000–49999	(77)
30000–39999	(309)
20000–29999	(723)
10000–19999	(986)
5000–9999	(198)
2500–4999	(179)

— Granice województw
— Granice gmin

Odległość w metrach:

50000–54806	(23)
40000–49999	(79)
30000–39999	(305)
20000–29999	(721)
10000–19999	(998)
5000–9999	(190)
2500–4999	(179)

— Granice województw
— Granice gmin

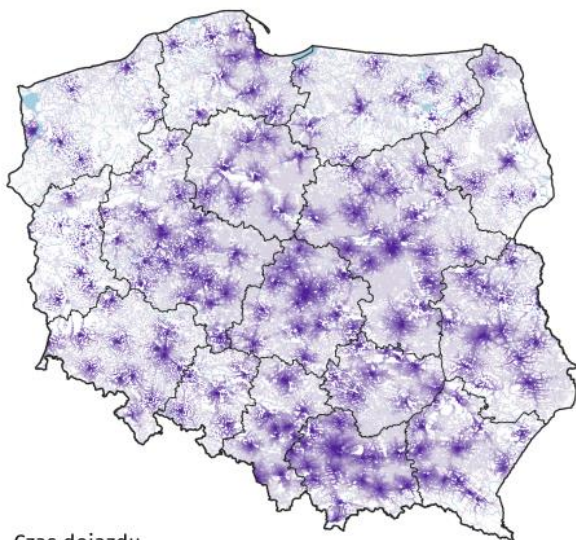
Źródło: Wskaźniki dostępności terytorialnej mieszkańców Polski do wybranych obiektów użyteczności publicznej, GUS, Warszawa 2018, s. 72.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

Mapa 6.15. Czas dojazdu ludności z miejsca zamieszkania do najbliższego oddziału ratunkowego w 2016 roku

Ludność w wieku 0-17 lat

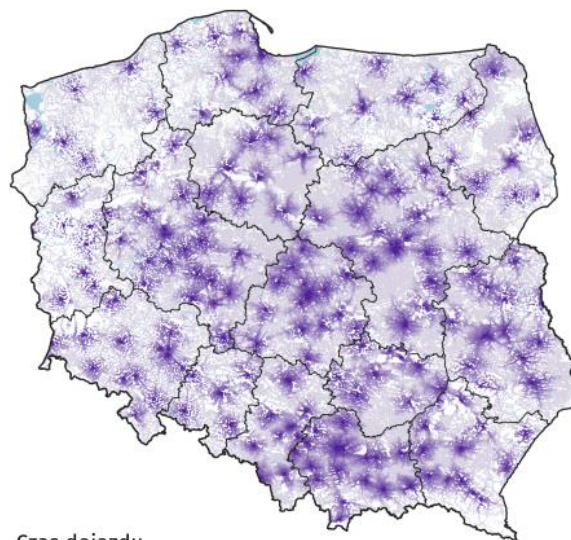
Ludność w wieku 18 lat i więcej

Czas dojazdu w minutach:

- 60:00—107:30
- 30:00—59:59
- 25:00—29:59
- 20:00—24:59
- 15:00—19:59
- 10:00—14:59
- 5:00—9:59
- 0—4:59

— Granice województw

Czas dojazdu w minutach:

- 60:00—107:30
- 30:00—59:59
- 25:00—29:59
- 20:00—24:59
- 15:00—19:59
- 10:00—14:59
- 5:00—9:59
- 0—4:59

— Granice województw

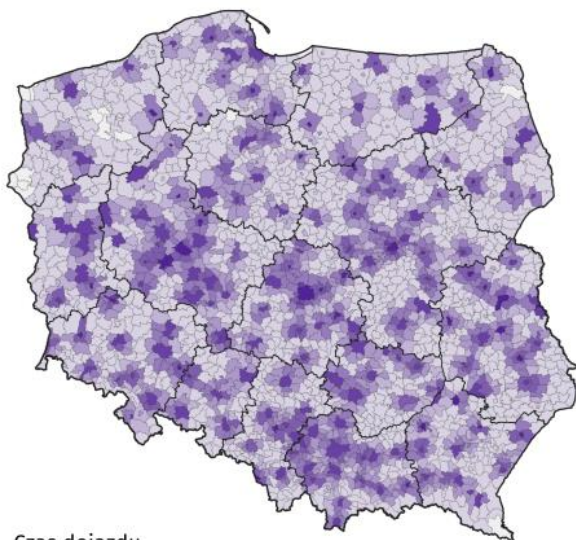
Źródło: Wskaźniki dostępności terytorialnej mieszkańców Polski do wybranych obiektów użyteczności publicznej, GUS, Warszawa 2018, s. 73.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

Mapa 6.16. Wskaźnik dostępności czasowej ludności do najbliższego oddziału ratunkowego według gmin w 2016 roku

Ludność w wieku 0-17 lat

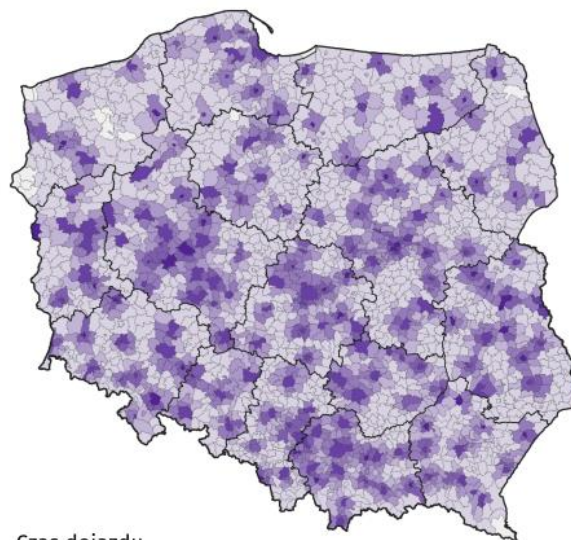
Ludność w wieku 18 lat i więcej

Czas dojazdu w minutach:

60:00—66:12	(18)
30:00—59:59	(1093)
25:00—29:59	(297)
20:00—24:59	(386)
15:00—19:59	(350)
10:00—14:59	(164)
5:00—9:59	(136)
2:31—4:59	(51)

— Granice województw
— Granice gmin

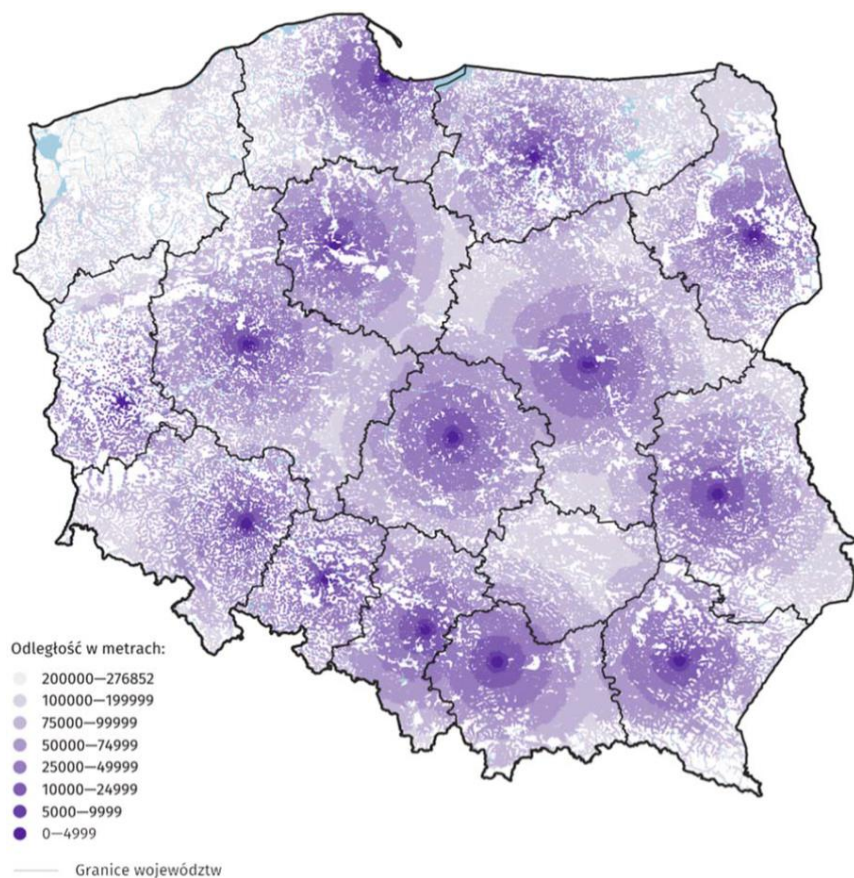
Czas dojazdu w minutach:

60:00—66:00	(17)
30:00—59:59	(1078)
25:00—29:59	(314)
20:00—24:59	(383)
15:00—19:59	(355)
10:00—14:59	(162)
5:00—9:59	(129)
2:31—4:59	(57)

— Granice województw
— Granice gmin

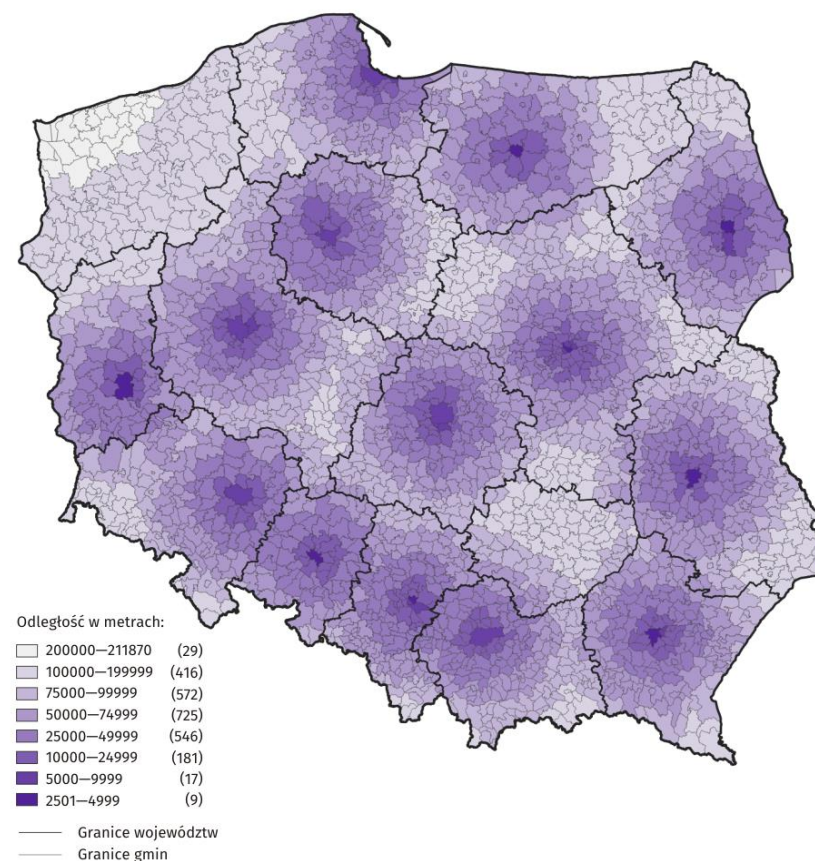
Źródło: Wskaźniki dostępności terytorialnej mieszkańców Polski do wybranych obiektów użyteczności publicznej, GUS, Warszawa 2018, s. 75.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

Mapa 6.17. Odległość z miejsca zamieszkania ludności do najbliższego centrum urazowego w 2016 roku

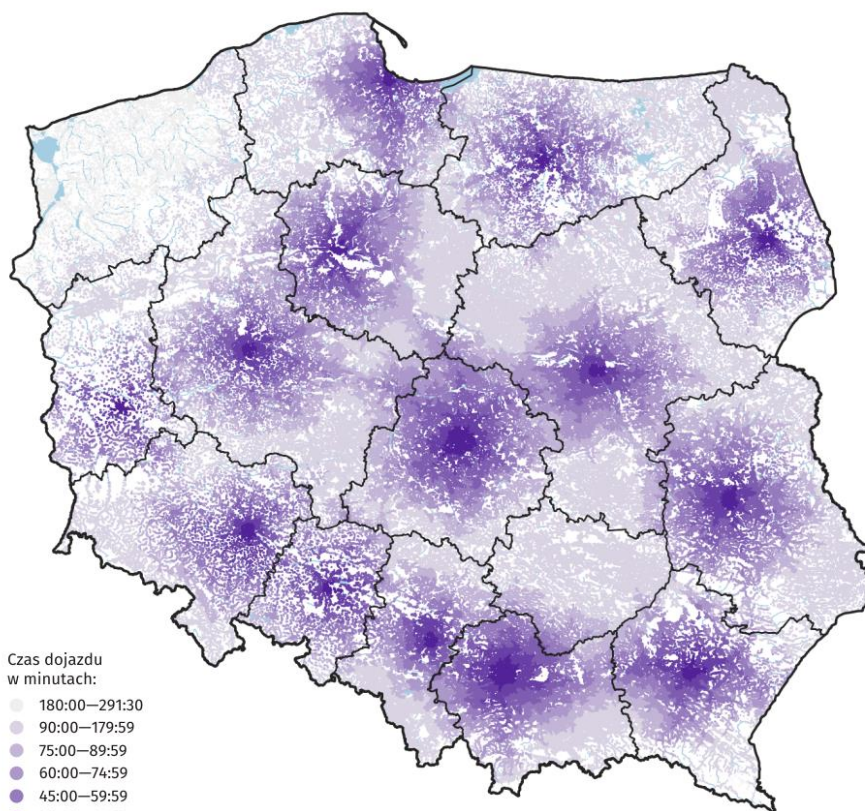
Źródło: Wskaźniki dostępności terytorialnej mieszkańców Polski do wybranych obiektów użyteczności publicznej, GUS, Warszawa 2018, s. 76.

Mapa 6.18. Wskaźnik dostępności przestrzennej ludności do najbliższego centrum urazowego według gmin w 2016 roku

Źródło: Wskaźniki dostępności terytorialnej mieszkańców Polski do wybranych obiektów użyteczności publicznej, GUS, Warszawa 2018, s. 77.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

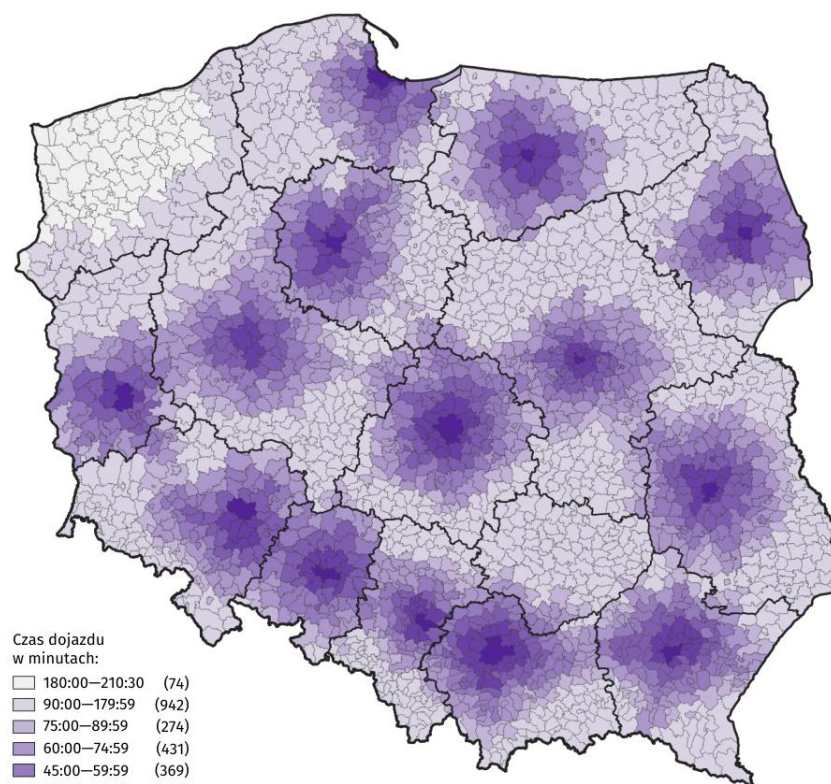
Czas dojazdu w minutach:

- 180:00—291:30
- 90:00—179:59
- 75:00—89:59
- 60:00—74:59
- 45:00—59:59
- 30:00—44:59
- 15:00—29:59
- 0—14:59

— Granice województw

Mapa 6.19. Czas dojazdu ludności z miejsca zamieszkania do najbliższego centrum urazowego w 2016 roku

Źródło: Wskaźniki dostępności terytorialnej mieszkańców Polski do wybranych obiektów użyteczności publicznej, GUS, Warszawa 2018, s. 78.

Czas dojazdu w minutach:

- 180:00—210:30 (74)
- 90:00—179:59 (942)
- 75:00—89:59 (274)
- 60:00—74:59 (431)
- 45:00—59:59 (369)
- 30:00—44:59 (246)
- 15:00—29:59 (135)
- 7:30—14:59 (24)

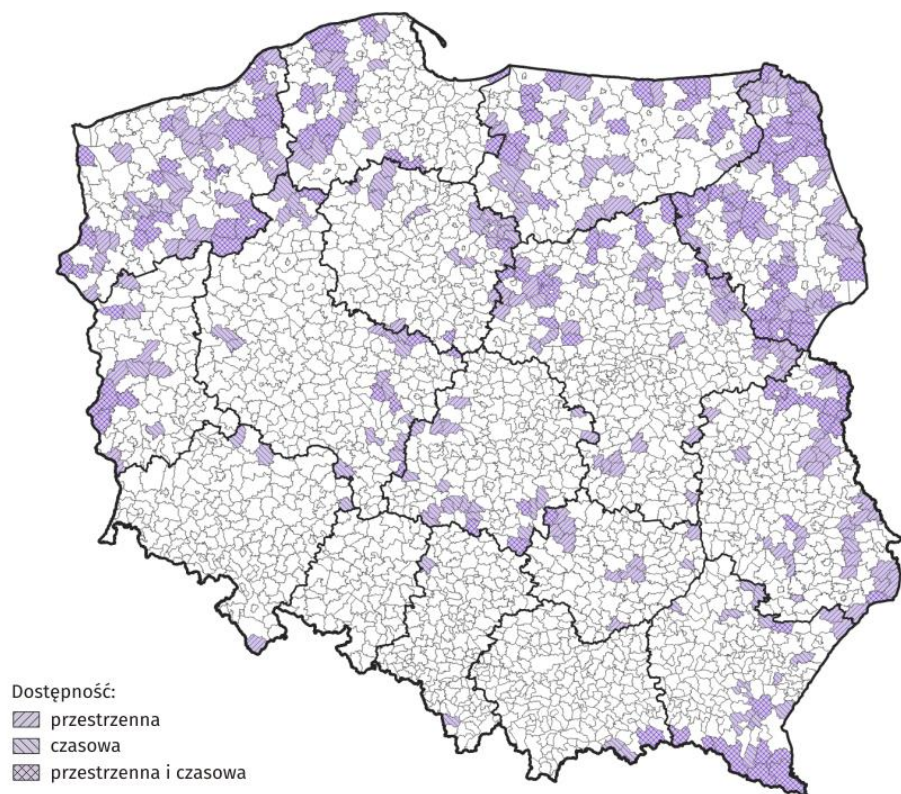
— Granice województw

— Granice gmin

Mapa 6.20. Wskaźnik dostępności czasowej ludności do najbliższego centrum urazowego według gmin w 2016 roku

Źródło: Wskaźniki dostępności terytorialnej mieszkańców Polski do wybranych obiektów użyteczności publicznej, GUS, Warszawa 2018, s. 79.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

Mapa 6.21. Gminy o najslabszej dostępności przestrzennej i czasowej do usług publicznych w 2016 roku

Źródło: *Wskaźniki dostępności terytorialnej mieszkańców Polski do wybranych obiektów użyteczności publicznej, GUS, Warszawa 2018, s. 93.*

Mapa 6.22. Sieć drogowa wykorzystana na potrzeby badania GUS w 2016 roku

Źródło: *Wskaźniki dostępności terytorialnej mieszkańców Polski*

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

ibliografia (Wykorzystane pozycje)

Adaptacja – gospodarowanie wodą, <https://klimatarolnictwa.pl/index.php/adapacja/gospodarowanie-woda/>, dostęp 30.08.2019;

Bański J.: *o przyszłości polskiej wsi*, [w]: Bański J. (red.) *Polska wieś w perspektywie długookresowej – ujęcie regionalne*, Studia Obszarów Wiejskich tom XXXI, IGiPZ PAN i KOW PTG, Warszawa 2013, s. 9-24.

Bański J.: *Rozwój obszarów wiejskich. Wybrane zagadnienia*, PWE, Warszawa 2017.

CAP Context Indicators 2014-2020, 17. Agricultural holdings, 2018 update, https://ec.europa.eu/assets/agri/cap-context-indicators/documents/c17_en.pdf (dostęp: 04.06.2019).

CAP Context Indicators 2014-2020, 2. Age structure, 2018 update, https://ec.europa.eu/assets/agri/cap-context-indicators/documents/c2_en.pdf, (dostęp: 29.05.2019).

CAP Context Indicators 2014-2020, 7. Unemployment, 2018 update, https://ec.europa.eu/assets/agri/cap-context-indicators/documents/c7_en.pdf (dostęp: 04.06.2019).

Chmielewska B, Zegar J.St.: *Poziom życia na wsi na tle kraju i Unii Europejskiej*. Rozdział 6 w: *Polska Wieś 2020. Raport o stanie wsi*. Red. nauk. J. Wilkin, A. Hałasiewicz. Fundacja na rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa (FDPA), Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2020, s. 123.

Chmielewska B. Zegar J. St., *Procesy konwergencji i dywergencji wsi i reszty społeczeństwa w zakresie dochodów*, Rozdział 5 [w]: *Polska wieś 2018. Raport o stanie wsi*. Redakcja naukowa: J. Wilkin, I. Nurzyńska, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa, s. 111-134;

Chmieliński P., Dudek M., Karwat-Woźniak B., Wrzochalska A.: *Zintegrowany rozwój lokalny w kontekście zmian w relacjach wiejsko-miejskich*, Monografie PW 2015-2019 nr 55, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2017, s.123. Chmieliński P., Dudek M., Karwat-Woźniak B., Wrzochalska A.: *Spoleczno ekonomiczne determinanty umacniania i spowalniania procesów rozwojowych na terenach wiejskich w Polsce*, Monografie PW 2015-2019 nr 90, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2018, s.101-102.

Diagnoza sektora rolno-spożywczego i obszarów wiejskich w Polsce, przygotowana dla potrzeb opracowania Krajowego Planu Strategicznego 2021-2027, (projekt_2),

Dochody i warunki życia ludności Polski w 2018 r. (raport z badania EU-SILC) GUS, Warszawa 2019, s. 169-170.

Dudek M., Karwat-Woźniak B., Wrzochalska A., *Wybrane determinanty polaryzacji społecznej oraz stabilności ekonomicznej na obszarach wiejskich i w rolnictwie*, Seria Monografie PW 2015-2019, nr 33, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2016.

Dudek M.: *Możliwości i bariery inteligentnego rozwoju obszarów wiejskich w Polsce w świetle badań terenowych*, *Economic and Regional Studies*, 11(4) 2018, s. 57-68.

Dziedzictwo kulturowe w Polsce,

https://bon.edu.pl/media/book/pdf/Dziedzictwo_kulturowe_w_Polsce-JP.pdf, dostęp

27.08.2019 Gorzelak G.: *Fakty i mity rozwoju regionalnego*, *Studia Regionalne i Lokalne* t. 2 nr 36, 2009, s. 5-27

Gorzelak G.: *Polityka regionalna i spójności terytorialnej*, w: *Nasza Europa: 15 lat Polski w Unii Europejskiej*, CASE, Warszawa 2019, 102-110.

Grochowska R. (red. nauk.), *Potencjalne scenariusze rozwoju innowacyjności w sektorze rolno-spożywczym po 2020 roku*, Monografie PW 2015-2019, nr 57, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2017. Jaworski

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

- A., *Racjonalne gospodarowanie wodą w gospodarstwie rolnym*, http://modr.pl/sites/default/files/brochures/racjonalne_gospodarowanie_woda.pdf, dostęp 30.08.2019
- Hałasiewicz A.: *Koncepcje żywienia i wzmocnienia rozwoju wsi*. [w:] Polska wieś 2020. Raport o stanie wsi. Red. nauk. J. Wilkin, A. Hałasiewicz. Fundacja na rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa (FDPA). Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2020, s. 183.
- Kołodziejczyk D. (red.), Gospodarowicz M., Lidke D., Mazur M.: *Ocena poziomu spójności demograficznej i społeczno-gospodarczej obszarów wiejskich w porównaniu z miastami*, Monografie Programu Wieloletniego 2015-2019 nr 54, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2017, s. 18-19;
- Kozyra J., Siebielec G.: *Stan środowiska przyrodniczego na obszarach wiejskich*, w: Nurzyńska I., Pocza W. (red.) *Polska wieś 2014. Raport o stanie wsi*, FDPA, Scholar, Warszawa 2014, 175-198.
- Mickiewicz, A., Mickiewicz, B.: *Pozarolnicza działalność gospodarza na obszarach wiejskich w Polsce*, Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu, 18(1), 2016, s. 181-185.
- Naldi L., Nilsson P., Westlund H., Wixe S.: *What is smart rural development?*, Journal of Rural Studies 40, 2015, s. 90-101.
- OECD Przegląd polityk rozwoju obszarów wiejskich: Polska 2018*, 2018: OECD, Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju,
- Obszary wiejskie w Polsce w 2016 roku*, 2017: GUS, Warszawa, s. 76; CAP Context Indicators 2014-2020, 1. Population, 2018 update, https://ec.europa.eu/assets/agri/cap-context-indicators/documents/c1_en.pdf, (dostęp: 29.05.2019).
- Obszary wiejskie w Polsce w 2016 roku.*: GUS, Warszawa 2017, s. 76.
- Obszary wiejskie w Polsce w 2018 roku. GUS, Warszawa 2020, tabl. 1 w Exel.
- Prognoza gospodarstw domowych na lata 2016-2050*, GUS, Warszawa 2016, s. 22. *Roczniki Rzeczypospolitej Polskiej 2017 i 2018*, GUS, Warszawa, 2018; 2019.
- Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2018*, GUS, Warszawa, 2018.
- Sikorska A.M., Wrzochalska A., Chmielewska B., Karwat-Woźniak B., Chmieliński P., Dudek M.: *Włączenie społeczne seniorów na obszarach wiejskich Mazowsza – inicjatywy lokalne*, IERiGŻ-PIB, Warszawa, wrzesień 2018. *Smart Villages*, <http://cdr112.e-kei.pl/leader/index.php/353-inteligentne-wioski-smart-villages>, dostęp 25.04.2019
- Stan środowiska w Polsce. Sygnały 2016*: GIOŚ, Warszawa 2016.
- Stańczak J., Szałtys D., Waligórska M.: *Sytuacja demograficzna Polski do 2017 roku*, [w:] Hryniewicz J., Witkowski J., Potrykowska A.: *Sytuacja demograficzna Polski jako wyzwanie dla polityki gospodarczej i społecznej*, Rządowa Rada Ludnościowa, Warszawa 2018, s. 37-59.
- Strategia Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa na lata 2017-2020 (2030)*, MRiRW. *Srebrna Gospodarka szansą dla Małopolski*, www.malopolskie.pl/DlaMediow/Informacje/?id=15332
- Śleszyński P., Bański J., Degórski M., Komornicki T.: *Delimitacja obszarów strategicznej interwencji państwa: obszarów wzrostu i obszarów problemowych*, IGiPZ PAN, Warszawa 2017, 175-183
- Wasilewski A.: *Stan środowiska naturalnego, rolnictwo ekologiczne i agroturystyka we wsiach objętych ankietą IERiGŻ-PIB*, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2013.

Analiza SWOT Cel 8. Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, włączając w to biogospodarkę i zrównoważoną gospodarkę leśną - projekt

Wigier M. (red. nauk.), *Wsparcie publiczne i konkurencyjność polskiej gospodarki żywnościowej*, Seria PW 2011-2014 nr 24, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2014.

Wrzochalska A. (red. nauk.), *Kapitał ludzki w procesach przemian strukturalnych wsi i rolnictwa*, Seria PW 2011-2014 nr 130, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2014.

Wskaźniki dostępności terytorialnej mieszkańców Polski do wybranych obiektów użyteczności publicznej, GUS, Warszawa 2018.

Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2019 r. (na podstawie wyników badania budżetów gospodarstw domowych). Informacje sygnałne GUS, 30.06.2020 r.

Zegar J.St. (red.): *z badań nad rolnictwem społecznie zrównoważonym (39)*, Monografie PW 2015-2019 nr 47, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2017

Zegar J.St. (red.nauk.), *z badań nad rolnictwem społecznie zrównoważonym (35)*, Monografie PW 2015-2019 nr 24, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2016.

Zieliński M., Sobierajewska J.: *Funkcjonowanie gospodarstw z obszarów o dużych walorach przyrodniczych na tle gospodarstw pozostałych*, *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej* 3/2018, 111-126;

Zmiany strukturalne a rozwój społeczny obszarów wiejskich (w ciągu 15 lat członkostwa w UE), opracowane materiały na potrzeby MRiRW, Zakład Polityki Społecznej i Regionalnej IERiGŻ-PIB. (odpowiedź na pismo MRiRW z dn 12.02.2019).